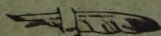

A

157-
34

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1903.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

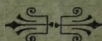
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy név változtatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara :

Elnök : Kozma László Zombor.

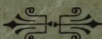
Alelnök : Latinovits Géza Borsód (u. p. Bikity).

Titkár : Trenesény Károly Zombor.

Ügyész : dr. Grüner Samu Zombor.

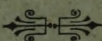
Múzeumőr : Horváth János Zombor.

Pénztáros : Buday Gergely Zombor.

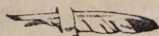

A társulat helyisége : Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A titkár hivatalos órái : szerda és péntek 11—12.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. I. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1905.

302400

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

Megnyitó beszéd.

— Mondta **Kozma László**, elnök, az 1905. április 2.-án tartott XXII. évi rendes közgyűlésen. —

Mélyen tisztelt közgyűlés!

smét egy évforduló. Valami erősebb, valami kivételes lendületről társulati életünk folyásában nem beszélhetünk.

De ezen ne csodálkozunk.

Nekünk, akiknek egyik feladatunk az is, hogy a rohanó idő kerekének nyomaiban járjunk és a közállapotoknak szembeötlő bélyegeit följegyezzük, mint jelentős tényezőt az eredmények sommázatánál nem szabad szemléletünkéből kifelednünk az idők általános bélyegét.

Egy évet éltünk át, melyben a politikai válságok láncolatán elsivárultak a közviszonyok fel- és aláfelé. Zabolátlan pártszerveelmek sorvasztották a társadalom energiáit minden téren. A közélet üdvös összhangja megbomlott.

Ez az állapot érezte viszonylagos hatását a mi törekvéseinkkel is. De a haladás becsvágya nem alélt el bennünk, mélyen tisztelt közgyűlés! Ám az eredmények felbecsülésénél senkinek sem szabad elfeledni azt, hogy a mi munkálkodásunk szempontja soha nem a szemmel beérhető, testileg érzékelhető, számokkal kifejezhető haszon, — hanem a mi cél gyanánt a mi szemeink előtt lebeg: az a tudás előmenetele, a haladás sikere, az ismeretek igazsága; mely értékészletek — még a mi feladataink elhatárolt kereteiben is — fokozottabban

képesítik az embert arra, hogy adott pályáján rendeltetését helyesebben és öntudatosabban tudja betölteni.

Céljainknak bizonyos elszigeteltsége mellett is tapasztaljuk azonban azt, hogy a tudás mindinkább megszűnik az előkelőségek kiváltsága lenni, mint valamikor volt, — szeretete tért nyer az elmékben, vezet lassankint az életviszonylatok összes vonalain, mindenütt a reális életnek reális eszköze lesz, mely átalakítja az embert, átalakítja környezetét, irányítja a társadalom cselekvésének elrendeződését.

Multunkhoz hiven és következetesen igyekeztünk, mélyen tisztelt közgyűlés! megőrizni — feladatunk keretében — az eredményes vizsgálódás, kutatás biztosítékait.

A mi anyaggyűjtő, adatbiráló foglalkozásunk sikerének első-rangu követelménye az, hogy a munka körül igaz tárgyszeretet, körültekintő gond és szigorú lelkiismeretesség összpontosuljon.

És noha kétségtelen, mélyen tisztelt közgyűlés! a vizsgálódásnak mérsékeltebb foka volt szükséges annak a tévedésnek a felderítéséhez — melyet néhai jó Miskolczi Gáspár „Egy jeles vaskert“ című munkájában — a tudós vittenbergai professor Franzius F. nyomdokain járva — elkövetett, mikor sok egyebek között, a teljesen ártatlan sisakos gyikről a Basiliscus galearius-ról imigyen ír vala: „oly nagy hathatósága vagyion a mérgeének, hogy a kik alkalmas hosszú pálczával megilletik is a basiliskus testét, meg kellessék tőle halni, minthogy az ő mérge a pálczán végig hatván, a kezét is megmérgezesiti; a minthogy, ha csak a ló lába is megérendi a basiliskus testét, a rajtaülőnek is meg kelletik tőle halni“; és noha bizonyos másfelől az is, hogy annak a történeti igazságnak a megállapításához, mikép Amerikát, Columbus Kristóf előtt már 500 évvel, a norvégek szinte kétszer is felfedezték: a kutató energiának tetemesebb erőkészlete kellett: ez nem változtat azon bizonyosságon, hogy a siker egyik, mint a másik esetben a jelenségek óvatos egybevetését igényelte, és hogy az eredmény itt és ott az egyetemes tudásnak lett a nyeresége.

Azt tartjuk, mélyen tisztelt közgyűlés, hogy vizsgálódásunk legyen szabad, bátor és félelem nélkül való. Az adatokon épülő okfejtés igazsága előtt tartozik kitérni a tekintély és a dogma. Nem állhatja annak útját jogosan a nemzeti önérzet illúziója sem; érvényesüljön az igazság: ha lélekemelő hagyományokat törölne is ki a köztudatból.

Mit árt az: ha immár tudjuk, hogy azt a megindító imádságot — a szerencsétlen kimenetelű kápolnai ütközetben elesett honvédeink felett Kossuth Lajos soha el nem mondotta, — hogy azt az imát nem is ő, hanem Roboz István írta? . . .

Mit árt az: ha ki van derítve, hogy Damjanich János, vitéz honvéd tábornokunk, azt a híres, minket ugyszólván közelebből is érdeklő kiáltványt — melynek megszólítása így hangzik: „Kutyák!” — soha meg nem írta? . . . És így tovább! . . .

Világos nyereségünk minden hasonló esetben az igazság. A hagyomány teljesítette szolgálatát mint hagyomány. Az illúzió szétfoszlik, — de erkölcsi magja megmarad, s ennek hatása szintén érvényesül . . .

Meggyőződésünk az, mélyen tisztelt közgyűlés, hogy szakbeli foglalkozásunk méltatásánál, helytelen dolog kicsinyelni az eredményt, a fölmerült tárgy vagy adat igénytelenségénél vagy látszólagos jelentéktelenségénél fogva.

A történelem, a régészet szinte boszorkánymesterséggel alkotja össze tudásunk eredményeit — jelentős és jelentéktelen adatkészletből egyaránt. Vannak megfejthetetlenek látszó rejtélyek, miket a tudományos felszereléseknek egész készlete sem képes tisztára megoldani: míg a talány nyitjára rávezet egy omlatag kődarab . . . vagy egy igénytelen név, — melylyel a hagyomány egy-egy dülőt, egy-egy dombot elnevezett . . .

Nem, nem! A tárgy igénytelensége ne téveszsen meg bennünket. Annak a gőzhajtású tengerimorzsolónak — csillogó aczélszerkezeteivel — semmi joga nincs lenézni azt a négy-lábu kis alacsony gyalogszéket, a melynek egyik végébe egy

nyeleveszett kés pengéje van beleverve, fokával kifelé; — mert hiszen ez a szerény falusi kukoriczamorzsolószerk tulajdonképen annak a büszke aczélgépezetnek az — ősapja!

Azt az igénytelen kis római cserépmécsset — mely muzeumunk fakó apróságai között meghuzódik — csak a fokozat választja el — a villamos ivlámpa fénygolyójától!

És, ha körültekintünk mélyen tisztelt közgyűlés, minden sietésre ösztönöz. A fejlődés lázát, átalakító munkáit látjuk mindenfelé. Uj erőket hódítunk el a természettől. Az ipar bámulatos dolgokat művel. A tudás, a művészet, a mesterség tért foglal az elmékben, behatol a köztudatba, hatást végez a közérzéseken; töröl az emlékezetből, módosítja a népszokásokat, változtatja a családi- és népünnepélyek szertartásait... Hiedelmek vesznek ki a szivből, fogalmak a gondolkozásból, eszközök a használatból, — és el fognak tűnni nyomtalanul, ha el nem helyezzük őket a mi emberi tudásunk panorámájába: muzeumunkba, — mint a hogy el lesz helyezve Madách phalansterében — az utolsó rózsa, „... ez a haszontalan virág... mely százezer testvérrel foglalá el a legbujább tért a lengő kalásztól!”

Csak egy körülmény felemlítését méltóztassék a mélyen tisztelt közgyűlés megengedni e pontná! Az állami anyakönyvvezetők intézménye — nem mondom, hogy nem más okokkal kapcsolatban — de rátette már rideg kezét népszokásaink bizonyos fajtáira, azokra, miket a magyar ember első, középső és utolsó tisztességtételnek nevezett valamikor; a születési illetve keresztelési, a lakodalmi és a halottasházi népszokások átalakulóban sőt kiveszőben vannak. Lassanként már a régi kedves szokások elsiratásához lenne szükség a — sirató asszonyra!

Szeretnők sürgetve biztatni munkatársainkat annak a megmentésére, a mi még megmenthető.

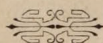
Vármegyénk, multjának kivételes mozgalmasságánál, viszonagságainál fogva — különösen is kecsegtethetné munkatársainkban a kutatás ingerét. Hoc iter est bellis! A hadak útja ez. Bács-Bodrog vármegye a délről támadt veszedelmek kapuja, küszöbe volt. Hogy

hátrább ne menjünk az időben, voltunk Magyarország, voltunk Törökország, sőt keserves emlékezet okáért voltunk Vojvodina is.

Az egymás mellett élő nemzetiségek szokása, erkölce, hagyományai, viselete — egymás mellett és egymásra való hatásaikban gazdag színváltozatokkal jutalmazza az érdeklődő kutatást.

Szivesen üdvözlöm a megjelent t. tagokat, üdvözlöm kedves vendégünket: dr. Cserni Béla szakkiküldött urat, s a Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat XXII-dik évi rendes közgyűlését megnyitom.

Bácska népesedése a török hódoltság után.

Irlta: Horváth János.

1526. aug. 29.-én volt a mohácsi szerencsétlen ütközet, mely után a szultán egész seregével Buda elfoglalására indult. Buda meghódolása után „az 1526. évben Szolimán hadai a Duna balpartján tértek vissza és Szegeden át a Bácskába léptek, melynek lakói most a hadi balszerencse egész súlyát érezték.“¹⁾ A győzelemittas szultán az 1526. év október 9.-én hagyta el Bácskát tömérdek rabszolgává lett fogoly kíséretében, megrakódva kincsekkel és mindennemű zsákmánnyal. Pusztítás és pusztulás jelezte útját, amerre csak átvonult.²⁾

Budát a szultán Szapolyai Jánosnak hagyta és az 1529. évben újra az országba jött, hogy János királyt trónjába beiktassa, azután pedig Bécs ostromára induljon; de ennek sikertelen ostroma után ismét Bács és Bodrogon át vonult ki hazánkból. Midőn pedig 1540-ben Ferdinánd Felst és 1541-ben Rogendorfot bízta meg Budavár ostromával, a szultán ismét az országba sietett, szinleg hogy Magyarországot gyámfia, János Zsigmond számára biztosítsa;³⁾ tényleg pedig hogy Budát az iszlam egyik székházává tegye és hogy Magyarországot elfoglalja. Útja most

¹⁾ Pesty Fr. Az eltűnt régi vármegyék. I. k. 221. l.

²⁾ Friedr. Stelzer. Geschichte der Bécska. 38. l.

³⁾ Pesty Fr. i. m. 221. l.

is a Duna—Tisza köze volt. A hadakútja romlására lett az illető vidékeknek. A szultán 1541. szept. 2.-án bevonult Budára s „ott a török mecsetté lett Nagy-Boldogasszony templomában végezte imáját. Szolimán lett Buda első pasája és Magyarország ősi fővárosa végképen a török pasa kormányzata s vele az ország nagy része közvetlen török uralom alatt maradt.“¹⁾

A győztes törökök a meghódított országrészt 4 vilajetre és 25 szandsákra osztották. A legfontosabb vilajet a budai volt; ebbe tartozott a Bácskának hat szandsáka, mint: a szegedi, szabadkai, bajai, zombori, bácsi és titeli.²⁾

A törökök másfélszázados uralma Magyarországon egészen meddő maradt. A végtelen pusztuláson kívül semmi mást nem hagytak hátra és alattuk a népesség nemcsak nem szaporodott, de szüntelen fogyott. Bács és Bodrog vármegyék érezték legjobban a török uralom nyomasztó hatását. Legjobban ecseteli a török pusztítást utazási naplójában Verancsis, szerémi püspök, aki 1553-ban Konstantinápolyba követségbe ment és Budáról a Dunán lefelé hajózva látta e vidéket s ily szavakra fakadt: „Jó Isten! Mily szomorú képet mutatott az egykor legjobb és legtermékenyebb föld, mily elhagyatott itt minden; mennyi vad tanyáz a szántóföldeken; mily ritka mindenfelé a földműves, ritka az állat, csak a pusztaság végtelen. Kormányosunk, egy szerb ember beszélte, hogy egykor, midőn még hazánk épségben állott, itt egy községben több lakos volt, mint amennyit most harminczban is alig lehet találni. Mit szóljak a földig rombolt városokról, melyeknek immár nevei is elenyésztek?“

A török uralom alatt tehát az előbbeni lakosság végkép elpusztult vagy elmenekült; azért már az ő uralmok alatt a lakatlan vidékekre mindenféle nemzetbeliek, de különösen a déli szlávok kezdtek betódulni, kedvükre legeltetvén nyájaikat a Dunától a Tiszáig. Azonban az 1686. év szept. 2.-án a keresztény hadak visszafoglalták a hős Abditól védett Budavárát,

¹⁾ Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története. V. k. 223. l.

²⁾ Az 1579. év jun. 21.-én felvett defter. Akad. kiadás. XLVIII. 321. l.

utána pedig csakhamar 1687. év aug. 12.-én Károly herceg a Harsány hegy lejtőjén annyira tönkretette a török sereget, hogy győzelmével a Dunántúl felszabadult. 1697. szept. 11. után, mikor Szavoyai Jenő herceg Köprili Musztafának a Tiszán átkelő seregét döntően megverte, felszabadítottak a Tiszán innen levő részek is, különösen Bács és Bodrog vármegyék. Az 1699.-iki karlóczi és az 1718.-iki paszaroviczi békekötésekkel pedig fölszabadult az egész ország a török járom alól.

A töröknek hazánkából való kiűzetése után megkezdődik az ország helyreállításának és szervezésének nagy munkája. 1698. okt. 16.-án I. Lipót király Széchenyi Pál grófot, mint kalocsai érseket, Bács megye főispánjává nevezvén ki a megye helyreállított, de igen bizonytalan határral. Emellett Bodrogmegye is külön alakult. A két megye között a határszélek megállapítása körül éveken keresztül tartó pör van, míg végre egyesítésök 1802-ben a törvény által kimondatott és ezen időtől kezdve nevezik Bácskát hivatalosan Bács és Bodrog törvényesen egyesült vármegyéknek.

A török kiűzésével a visszafoglalással egyidejű a gondolat, hogy az országot újra be kell népesíteni, mert „hol a népesség kevés, ott a földművelés parlagon hever és a gondviselés legnemesb ajándéka, a termékeny föld elhanyagoltan, vagy épen használatlanul marad.“¹⁾

Bácska újabb történetének ezen gondolatnál fogva egyik igen fontos mozzanata a bevándorlás, a telepítés, a népesség szaporítása. III. Károly király kezdte meg e téren az újjászervező munkát, amelyet azután Mária Terézia és II. József folytattak. III. Károly idejében, de főleg halála után számos udvari kamarai biztost küldenek ki mindenfelé, hol a szervezésre szükség volt. Minden oldalról meghívtak a bevándorlásra alkalmas elemek, hogy karöltve segítsék elő az új szervezést; de főleg Délmagyarország állapota ébreszté föl a legtöbb figyelmet. A katonai tábornokok, így: Hadik, Csekonics, Kray és

1) Böhm Lénárd: Délmagyarország II. k. 11. l.

mások sokat tettek a népesítés ügyében; de mindenki felett kimagaslik az udvari kamarai kincstár elnöke, Grassalkovits Antal herceg, ki legjobban fáradott ez ügyben.

Bácskában a telepítés 1688-ban kezdődik a bunyevácokkal, akik Rákóczy fölkelése idejében Szegedre és Péterváradra mentek, ahonnan 7 év múlva visszatérve nagyobbrészt Szabadkán és Zomborban telepedtek le. A mai szerbek és sokácok nagyobb-részt a paszaroviczi béke után jöttek Bácskába.¹⁾

A magyarok betelepédése nem egyszerre történt, hanem lassanként. Gombos Gábor, a bácskai kincstári jószágok adminisztrátora, 1731. ápr. 28.-án Bácsban kelt iratával engedte meg Jankovác nevű camerális pusztát megszállaniok. Föltételül tűzte ki, hogy a letelepedni akarók 3 esztendeig mindennemű tehertől mentek lesznek és csak ezen idő elteltével tartoznak a fölséges aulica és a földes úr számára fizetni, különben pedig mindennemű kilenczedtől mentek lesznek. A Jankovácson ekkor letelepült lakosok magyarok és katolikusok voltak.²⁾

Mária Terézia uralkodása alatt történik, hogy Tolna-, Baranya-, Veszprém- és Somogy megyékből szabadon költöző lakosok Losonczy József követjük által kéri a magyar királyi kamarát, hogy a Bács megyében levő kincstári jószágok néhány pusztáján letelepedhessenek, beszállhassanak. Ezen lakosoknak a királyi kamara tanácsa — Redl Ferencz, a kincstári jószágok praefectusa útján — 1748. szept. 10.-én Pozsonyban kelt levelével³⁾ Paka, Merkopnya, Sterbacz és Bezdán nevű praediumokat jelölte meg 60 sessióban letelepedési helyül, kikötvén, hogy a beszállandó lakosok mindnyájan magyarok és pápisták legyenek s nem jobbágyoknak, hanem szabadon költöző lakosoknak tartatnak. A királyi kamara mindenképen igyekezett ezen letelepült lakosokon segíteni. Öt esztendeig oly szabadságot engedett nekik, hogy a két első esztendőben a censustól, a portiótól,

1) Fr. Stelzer i. m. 79. l.

2) Bács-Bodrog vármegyei levéltár. I. 2/1731.

3) Bács-Bodrog vármegyei levéltár. I. 1/1741.

a kilenczedtől és tizedtől, továbbá az előfogatok adásától mentek voltak; az utolsó három esztendőben a kilenczedet és tizedet fizették ugyan, de az uraságnak árendával nem tartoztak, valamint a portiótól is mentesek voltak. Az öt esztendő elteltével pedig a censust 360 forintban állapította meg, amelynek egyik felét Szt. György napján, a másik felét Szt. Mihály napján tartoztak letenni. A szőlőtelepek létesítését is szem előtt tartotta a királyi kamara és ezekre 7 esztendei szabadságot, minden tehertől való mentességet adott. A korcsmaházat Szt. Mihály napjától Szt. György napig a lakosoknak engedte át; ellenben a Dunán építendő malmoktól árendát követelt. A Dunában való halászást is megengedte, de a halászat jövedelmének $\frac{1}{7}$ -e az uraságot illette meg; a bezdáni és sterbácsi tavakat az első esztendőben szabadon használhatták, a további esztendőkben negyven forint bért kellett fizetniök. A komp felállítása csak az uraságot illette meg. A lakosoknak szabad volt egy vagy több kereskedőt fölfogadni, de ezek az uraságnak a kereskedésről évi bérletet tartoztak fizetni. A házak építésére szolgáló és a tűzre való fáról a bácsi adminisztrátor intézkedett. Mind ezen határozatok után a királyi kamara tanácsa kikötötte, hogy az öt szabad esztendő eltelté után három esztendeig tartoznak a lakosok helyükön megmaradni, azután pedig, ha valamelyik tovább akar menni, házát és földjét eladhatja, de ebből az árból minden tizedik forint az uraságot illette meg, a vevő pedig az átvétel-levélért két forintot tartozik fizetni szintén az uraságnak.

1750-ben Grassalkovich Antal Topolya¹⁾ pusztának benépesítésére tesz intézkedéseket és Czizovszki Ferenczet küldi 200 magyar vagy tót kath. család keresésére. Két évvel később 1752-ben az Uj-Doroszló helység határában levő Zsarkovác és Klusza²⁾ nevű puszták benépesítésére történik intézkedés. Redl Ferencz ugyanis Dorman Pál szabadost küldi 150 magyar vagy

1) Bács-Bodrog vármegyei levéltár. I. 2/1750.

2) Bács-Bodrog vármegyei levéltár. I. 1/1719.

tót pápista keresésére. A magyar katolikus telepítések főbbjei: 1) Kula 1749., Kanizsa 1750., Nemes-Militics 1752., Zenta 1755., Bátmonostor 1760., Ada 1760., Becse 1767., Petrovoszelló 1774. stb.

A református magyarok Feketehegy, Piros, Ó-Moravicza és Pacsér községekben telepednek le 1782—1786. években.²⁾ A német reformátusok Szivacson. E letelepülőkön kívül fölemlítendőek a tótok, akik Kupuszinát, Bácsujfalut és Petrováczot szállották meg.³⁾ Nevezetes továbbá a ruthének letelepedése Bács-Kereszturban (Nagy-Keresztur) 1751-ben, Redl Ferencz adminisztrátorsága idejében.⁴⁾

A magyar, tót és ruthén telepítéseket követte, vagy vele egyidejűleg is történt a német telepítés. A Bácskában levő német telepek közül a legrégebb Csatalya. Gombos Gábor a bácskai kincstári jószágok adminisztrátora 1729. május 1.-én kelt levelében⁵⁾ megengedte, hogy Czizovszki Ferencz más vármegyéből levő emberekkel megszállhassa e pusztát és 1736-ban már mint falu szerepel. Az első német telepek közül nevezetesek még: 6) Ujvidék 1739., Hódság, Kolluth, Pr.-Szentiván, Palánka és Gajdobra 1748. és végre Apatin. De ez mind csak kezdet volt, mert a nagyobb szerű telepítések Mária Terézia uralkodása alatt a hubertusburgi béke után az 1763. évtől kezdődnek, mely időszakról egész 1768-ig állandóan láttattak el helyek német telepesekkel. Még a hubertusburgi béke előtt jöttek német családok Felső-Németországból Bukin községbe, s Redl Ferencz 1752. febr. 7.-én Szegeden kelt levelében⁷⁾ állapítja meg jogaikat és betartandó kötelelességeiket. A szokásos kedvezményekkel és jogokkal egybekapcsolt kötelelességeik mellett a szerződő levél második pontja érdemel említést, mely szerint megengedtetik, hogy a ráczoktól külön éljenek és saját bíráiktól, esküdteiktől függenek.

A tulajdonképeni német telepítés II. József uralkodásával

1) 2) 3) 6) Fr. Stelzer i. m. 81. l.

4) 5) 7) Bács-Bodrog vármegyei levéltár. I. 1/1729., I. 3/1740., I. 1/1751.

kezdődik, akinek tudomása volt arról, mily sok terület áll Dél-Magyarországban és így Bácskában is üresen. Azért uralkodása elején 1781. október 13.-án és 1785. augusztus havában két patenst bocsátott ki; az egyik volt a türelmi, a másik a szabad költözködési rendelet, amelyek hathatósan lendítettek a telepítés ügyén. Egyébiránt nemcsak Magyar-, de Lengyelország is bővelkedett üres földdel, hogy tehát benépesíthesse e parlagon heverő sok földet, elhatározta, hogy a felső-rajnai legműveltebb kerületekből német földműveseket hozat, ezért az akkori frankfurti császári követhoz egy meghívó nyílt parancsot bocsátott a következő tartalommal: ¹⁾

Mi II. József. Isten kegyelméből választott római császár stb. stb. adjuk tudtára mindenkinek, hogy Magyar-, Galiczia- és Lodomiria országainkban sok néptelen, üres és pusztaság területünk van, amelyeket mi német telepésekkel, főleg a felső-rajnai kerületekből benépesíteni akarjuk.

Évégett csász. és királyi szavunkra igérjük, hogy minden hozzánk bevándorló német családnak, mert sok ezer földművelőre és kézművesre van szükségünk:

1. Tökéletes vallásszabadságot biztosítunk, ellátunk minden vallásfelekezetet papokkal és tanítókkal, valamint a hozzájuk tartozókkal.

2. Minden családot rendes, új, falusi házzal és kerttel megajándékozunk.

3. A földművelőket a fenntartásukhoz elegendő földterülettel, mely jó szántóföldekből és kaszálókból áll, valamint a szükséges vonó- és tenyészmarhával, úgyszintén a földművelési és házi eszközökkel megajándékozunk.

4. A kézművesek és napszámosok csak a házi szükségletre szolgáló butort kapják, de azonfelül minden kézműves a mesterségéhez szükséges szerszámok beszerzésére készpénzben 50 rh. forintot kap.

¹⁾ Einmann: Der deutsche Kolonist oder die deutsche Ansiedlung unter Kaiser Josef dem Zweiten.

5. A legidősebb fiú a családban ment marad minden hadkötelezettségtől.

6. Minden család Béctől, ahol a szükséges úti költséget kifizetik neki, egészen az új telepítési helyig ingyen elszállítatik és ellátása egészen addig az időpontig tart, amíg a család maga képes magát eltartani; sőt ha ezen idő alatt egyik, vagy másik családot valamely nem magától okozott szerencsétlenség érné, segélyben részesül azon kötelezettséggel, hogy az ily előleget három év alatt megtéríteni köteles.

7. Azon új jövevények számára, akik az útban akár az éghajlat változása, akár más ok miatt megbetegednének, mindenütt kórházak lesznek felállítva, hol az illetők igyen a leggondosabban fognak gyógyíttatni.

8. Végre minden Németországból beköltöző biztosítatik, hogy a beköltözés napjától tíz évig minden országos és urasági adótól és minden egyéb tehertől egészen mentes marad; de a tíz év elteltével köteles lesz az országban dívó adókat és kötelezettségeket leróni úgy, amint a többi lakosok teszik.

E határozatunkat és nyilatkozatunkat ezennel igazoljuk és titkos pecsétünkkel ellátva megerősítjük. Kelt Bécsben, 1782. szeptember 20.-án, római császárságunk 19.-ik és magyar s cseh országlásunk 2.-ik évében. Jozsef s. k. Colloredo herczeg. — Ő felsége parancsára: Hoffmann Ignác.

E nyílt levél sikerét és a nagyszámu bevándorlók letelepítését, főleg Bácsmegyére nézve Eiman János Der deutsche Kolonist oder die deutsche Ansiedlung unter Kaiser Josef dem Zweiten in den Jahren 1783. bis 1787. im Bácsér Comitát (Königreich Ungarn) cz. művében adja elő. E munkából láthatjuk azt a hatást, amelyet II. Józsefnek e nyílt parancsa a Rajna vidékén okozott, hogy mily tömegesen jelentkeztek a bevándorlók. Leírja Eiman az egész telepítési menetet, hogy Zomborban volt a telepítési iroda; felsorolja az ujonnan telepített községeket, amelyek a jól szervezettség következtében

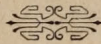

gyorsan fölvirágoztak és mind az országnak, mind Bácsmegyének hasznára voltak és vannak még mai nap is.

II. József e nagyszámú német telepítésekkel nemcsak a népszámát akarta szaporítani, hanem a kulturát, a művelést is emelni, mint Szirmay mondja: József egyenesen kijelentette, hogy a svábokat azért telepíti le, hogy a magyarokat földművelésre és jobb szokásokra oktassák.¹⁾

Ezen rövid értekezésemben, mely ujat nem igen tartalmaz, bemutatni igyekeztem: mily körülmények, mily pusztulások voltak a török hódoltság után e termékeny Bácskában, hogy utána a megfogyott népességet csak betelepítés által lehetett pótolni, amit mindegyik uralkodó szem előtt is tartott és igyekezett a bajokat orvosolni. Látható, hogy mennyi mindenféle nemzetiségű nép lakja e Bácska országot, melynek termékeny földje oly vonzó erővel bír, hogy Amerika után talán nem volt földrész, amely oly rohamosan népesült volna be, mint Bácska.

Vajha ezek a népek, amelyek itt megsokasodtak, az újabb gazdasági válságok miatt ne volnának kénytelenek elbagyni e szép, termékeny vidéket!

A torzsai németek szokásai.²⁾

(Folytatás.)

Keresztelés. Ha a gyermek megszületik, a bába legelőször az anyának mondja meg a nemét és csak aztán a család többi tagjainak. Ha minden rendben van, akkor rögtön gondoskodnak a keresztelőről, mely különösen a gazdagoknál nagy fényűzéssel és lakomával tartatik meg. A bábaasszony dolga a komákat meghívni, illetve azokhoz elmenni, akiket komáknak szántak.

¹⁾ Historia Arzana 137. §.

²⁾ Az eljegyzési és lakodalmi szokásokat I. az évkönyv 1903. IV. füzetében, 163. l.

A következő módon hívja meg a szokásos üdvözlés és köszöntés után: „Ich bin kumm, unser Herrgott ha N. N. an Sohn (Tochter) geschenkt. Ihr sollen so gut sin und sollen's hében.“ (Jöttem jelenteni, hogy a jó Isten N. N.-éknak fiut (leányt) adott. Legyenek szívesek tartsák keresztvízre.) A keresztelés rendszeren vasárnap istentisztelet után szokott lenni, csak ritkán hétköznap.

A komák — tehetség szerint — 6—20 pár. Többnyire hajadonok és ifjak, kik már az urvacsorát felvették, de házasok is, ha az u. n. *nagy keresztelőt* (grossi Kindstáf) tartják. Különben csak 2—4 lány és néhány asszony megy a templomba. Az előbbi esetben hármat harangoznak (beharangozzák a keresztelőt), az utóbbiban nem.

A meghívottak a keresztelő házba jövet így gratulálnak: „Unser Herrgott geb Euch Glick zu eirem Sohn (eierer Tochter), er (sie) soll fromm und gross were.“ (Adjon Isten gyermekükhöz szerencsét, hogy nagyra nőjjön és jámbor legyen.)

Ha a meghívott vendégek mind együtt vannak, akkor párosával indulnak a templomba, rendszeren 11—12 óra közt. A sorrend a következő: legelől megy 3 lány, a középső viszi a gyermeket. Utána a többi hajadon, ezek után az asszonyok. A legelső asszonypár egyike a bábaasszony. Ha férfiak is vannak: elől mennek a fiuk, utánuk a házasok. A gyermeket rendszeren a legidősebb komasszony tartja, míg a pap a keresztelés formuláját elmondta, aztán kézről kézre adják. A templomból ki menet egy másik lány viszi s útközben is felváltják e tisztséget.¹⁾

Mivel most már mindenki a divatnak hódol, népünk is a keresztelő vánkost minél díszesebbre igyekszik felciczomázni és telesallangozza szalagokkal. A gyermeket aztán selyemkendővel takarják le s így viszik a templomba.

A kereszteléstől jövet ismét gratulálnak és most már a gyermek nevét mondva, szólnak: Ich winsch Eich viel Glück

¹⁾ A névadásra vonatkozólag régebben ez a szokás divott: Ha két névadó is volt s az egyik ezt, a másik azt a nevet akarta, akkor sors útján döntötték el az igazságot, amennyiben pénzdarabot vetettek fel. Jelenleg a legöregebb komáé a névadás joga.

zu einem N. getaften Kind. (Sok szerencsét N.-nek keresztelt gyermekükhöz.)

Hazajövet már az elmaradhatlan lakoma várja a vendégeket.

Mikor a gyermeket először fürösztli a bábaasszony, a fürdővízbe pénzdarabot tesznek a bába számára. Nagy keresztelőnél a gyermekágyas is, a bába is pénzbeli ajándékot kap a házas komáktól. A hajadonok pedig ruhára és kötényre való kelmét vesznek. Kis keresztelőknél csak a bábát ajándékozzák meg.

Minden komaasszony háromszor köteles főzni és megegyezés szerinti sorrendben a gyermekágyast étellel ellátni. Első ízben tyúklevest, húst, mártást és tésztát visznek; a második esetben rizspépet (Reisbrey) és kirántott húst; a harmadik esetben pedig borlevest és könnyű tésztát, rendesen kétszersültet (Zwieback.)

A kereszteléssel kapcsolatos babonáról sem akarván megfeledkezni, meg kell említenem, hogy amely lány fiút tart legelőször keresztvízre, annak házassága boldog lesz; aki pedig 3 fiút tart egymásután keresztvízre, az neki kiváló szerencse.

A kis komákat karácsonykor, újévkor és husvétkor mindaddig meg szokták ajándékozni, míg úrvacsorához nem mentek.

A keresztelés neve: Kindstáf, a komáé Gód és Petter.

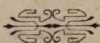
A temetés. Mibelyt a haláleset bekövetkezett, rögtön a paróchiára és a községházba mennek a halálesetet bejelenteni. Ha a halálozás délután vagy az éj folyamán következett be, másnap reggel harangoznak; ha reggel vagy a délelőtt folyamán, akkor még délelőtt vagy aznap délután harangozzák ki a halottat. Ilyenkor persze megélnékülnek a kis kapuk és mindenki kíváncsian kérdezősködik: ki halt meg? A halottat aztán felöltéztetik, rendbe hozzák és rögtön ravatalra, koporsóba teszik, melybe gyakran kedvelt tárgyait, ruhaneműit is bele-

teszik, s a koporsót nyitva hagyják az első szobában. És ilyenkor kezdődik a siránkozás, miközben az elhunyt egész életrajzát elsírják a halottnézők előtt. Ez éjjel-nappal tart, mindaddig, míg a harangozás nem jelzi a temetésre való gyülekezést. Hármat harangoznak. A harmadik harangozás a pap és kántor elindulásakor történik, a második harangozásra a halottas koci indul a halottas házhoz.

Mikor a pap megérkezik, a halottat, illetve a koporsót kiviszik az udvarra és két székre állítják. A pap számára fekete kendővel leterített asztal vár és egy szék is.

Ezt a jelenetet végignézni borzasztó, mert akkor éri el tetőpontját a rémitő siránkozás és minél nagyobb a gyászolók száma, annál szánalmat keltőbb. A sirató csak addig csilapul el, míg egy zsoltárt elénekelnek és a pap egy imát mond, mely után a másdik zsoltár eléneklésével a halottas menet megindul. Elöl megy a pap és a kántorok a gyermekekkel, utánuk a férfiak és a nők; előttük a nőgyászolók. A férfigyászolók és a rokonság a halottas koci után mennek. A temetőbe érve, a koporsót leemelik, zsoltárt énekelnek és ezután mondja a pap a búcsuztatót. A temetési szertartás egy zsoltár eléneklésével befejeződik a temetőben. A felnőtt feletti halotti prédikációt a templomba gyűlt nép előtt mondja el a pap és akkor olvassa fel az élettörténetét is. A templomba jövet és onnan menet, egy-egy zsoltárt énekelnek. Gyakran mennek ki a sírra siránkozni. Ezt a siránkozást temetéskor a legtöbb sírhalmon lehet hallani. Halottjaikat most már rendszeren családi sírboltba helyezik. Ideiglenesen fakeresztel látják el a sírt, de később szép sírkövet állítanak fel, ma már az elhalt fényképével is. Régen, mint minden protestáns népnél, itt is fejfákat használtak, melyek most már kiveszőben vannak.

Közli: Holzmann Ignác.

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1905. évi április 2.-án, a vármegyeház kistermében tartott rendes (XXII.) közgyűléséről.

Jelen voltak: Kozma László, elnök, Buday Gerő, Dudás Gyula, Frey Imre, G. äff Nikáz, dr. Grtner Samu, Hauke Imre, Horváth János, Kálits Dömötör, id. Mihályi János, Roediger Lajos, Szemző Gyula, Trencsény Károly, Vértesi Károly, Wámoscher Nándor (Monostorszeg), társulati tagok; dr. Cserni Béla, gyulafehérvári muzeumőr, a Muzeumok és Könyvtárak országos Főfelügyelőségének szakmegbízottja és ifj. Frey N., mint vendégek.

1. Kozma László, elnök üdvözlővén a tagokat s a vendégeket, nagyhatásu beszéddel a közgyűlést megnyitja. — Dr. Grtner Samu indítványára a közgyűlés az elnöknek jegyzőkönyvi köszönetet szavaz. (A megnyitó beszédet l. az évkönyv 1905. I. füzetében.)

2. A titkár jelentése a társulat 1904. évi működéséről. — A közgyűlés tudomásul vette. (L. az évkönyv 1905. I. füzetében.)

3. A muzeumőr jelentése a társulat gyűjteményeinek 1904. évi állapotáról s gyarapodásáról. — A közgyűlés tudomásul vette. (A muzeumőri jelentést s a gyarapodásról szóló részletes kimutatást l. az évkönyv 1905. I. füzetében.)

4. A számadások és a pénztár megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését a közgyűlés tudomásul vette s annak alapján a pénztárosnak a fölmentést megadta.

5. Az 1905. évi költségvetést a közgyűlés — a bevételek rovata 3. tételének (hátralékok czimen 180 korona) az ügyész indítványára történt törlése után — a választmány által megállapított tervezet szerint elfogadta. (L. a múlt évi számadásokkal együtt az évkönyv 1905. I. füzetében.)

6. A jövő évi számadások és a pénztár megvizsgálására a közgyűlés G. äff Nikáz, id. Mihályi János és Raisz Lajos tagokat küldte ki.

7. Az alapszabályok módosítása. Az elnök előterjeszti, hogy a múlt évi közgyűlés — egy segéd muzeumőri állás szervezése iránt beadott indítvány kapcsán — megbizta a választmányt, hogy — amennyiben szükséges — a segéd muzeumőri állás szervezésére s egyéb változtatásokra vonatkozólag alapszabálymódosítást dolgozzon ki. — A választmány a segéd muzeumőri állás szervezését nem ajánlja egyrészt a társulat anyagi helyzetére való tekintetből, másrészt, mivel nem tartja

helyesnek a felelősség megosztását; harmadsorban azért, mert a muzeum szakszerű rendezése most már megtörténik s azzal a muzeumőr munkája tetemesen megkönnyebbedik. De mivel a társulat működési köre szélesbült, szervezete némileg megváltozott s az eddigi alapszabályok nyelvezete is helyesbitést kíván: az alapszabályok némi módosítását ajánlja. — A közgyűlés a választmány előterjesztésére a segéd muzeumóri állás szervezését nem tartja szükségesnek. A választmány által javasolt módosításokat pontról-pontra tárgyalván végleg megállapította, elfogadta s megbizta az elnökséget, hogy az így megváltoztatott alapszabályokat jóváhagyás végett a belügyminiszteriumhoz fölterjessze, — a jóváhagyás után pedig kinyomatásukról s a társulat tagjainak való megküldésükről gondoskadjék.

8. A jegyzőkönyv hitelesítésével Frey Imre és Vértesi Karoly tagokat bizta meg a közgyűlés.

9. Az elnök záró szavaival a közgyűlés véget ért.

Kmf.

Trencsény Károly,
titkár.

Titkári jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat 1904. évi működéséről.

Tisztelt közgyűlés!

Társulatunk múlt év. működését röviden az alábbiakban foglalom össze.

A folyó ügyek elintézésére egy rendes közgyűlést, s három választmányi gyűlést tartottunk, melyeken a következő fontosabb ügyek merültek föl és nyertek elintéztést.

Iványi István, szabadkai nyug. főgimn. tanár, *40 évi írói munkálkodásom emlékére* címen egy kis füzetet adott ki, melyet — fénykép fölvételü arcképével együtt — társulatunknak is megküldött. Ez alkalmából — 40 éves írói működésének zajtalan jubileuma alkalmából — az 1904. évi június 1. én tartott választmányi gyűlés Iványi Istvánt, mint társulatunk tiszteletbeli tagját, 1896-ig első alelnökét, s kezdettől fogva maig buzgó működő tagját a társulat nevében a legmelegebben üdvözölte.

A Handbook to Learned Societies, Library of Congress etc. washingtoni vállalat egy a könyvtárakat, tudományos társulatokat és intézményeket ismertető kiadványa számára társulatunk szervezetéről és mű

ködéséről is adatokat kért. A választmány megbízásából a titkár összeállította és megküldte a nevezett vállalatnak a kívánt ismertetést.

Pécs város polgármestere a pécsi muzeum szervezése alkalmával a társulatunk muzeumának szervezetére vonatkozó adatokat kért. A felvilágosításokat készséggel megadtuk.

A muzeumok és könyvtárak országos szövetsége, melynek társulatunk is tagja, 1904. október hó 28. án, 29. én és 30. án Temesvárott és Verseczen tartotta gyűlését. Sajnos, hogy társulatunk — szűk anyagi helyzetére való tekintetből — e fontos gyűlésen nem képviselhetette magát.

Iványi István tagtársunk évekkal ezelőtt, mikor látása megromlott, nagy szorgalommal gyűjtögetett, s több csomóba szedett becses történelmi adatgyűjteményét s okmány-másolatait társulatunknak adta át esetleges földolgoztatás céljából. Ujabbban azonban látása annyira megjavult, hogy ismét munkára képes. Kérte tehát társulatunkat, hogy adatgyűjteményeit földolgozás végett bocsássa rendelkezésére. Az 1902. évi közgyűlés azonban az Iványi féle adatgyűjteményből a vármegyénk Helységnevtárára vonatkozó adatokat kiadta Cziráky Gyula tagtársunknak — saját kérelmére — földolgozás végett. Ám Cziráky ur a már munkába vett anyagot készséggel visszaszolgáltatta oly kijelentéssel, hogy — mivel Iványi úr a Helységnevtár I. és II. kötetét már megírta és kiadta — a munka folytatására is ő a hivatott. A választmány e szerint a levéltárban levő összes adatgyűjteményt kiadta Iványi úrnak oly kikötéssel, hogy földolgozás után a levéltárban való megőrzés céljából mind visszavárja. Így vármegyénk történelmének irodalma Iványi úr szakavatott tollából ismét több becses munkával fog gazdagodni.

Szintén Iványi úr kérelmére a választmány megszavazta a szabadkai közkönyvtár számára évkönyveinknek I—VIII. évfolyamához az eddig megjelenteknek pótló, s az ezután következőknek rendes megküldését.

A Numizmatikai Társaságnak f. évi márczius 16. án Budapesten tartott közgyűlésén társulatunkat az elnök ur képviselte.

A tavalyi közgyűlés megbízta a választmányt az alapszabályainkban szükséges módosítások kidolgozásával. Az idei márczius 14. én tartott választmányi ülés — többek hozzászólása után — megállapodott a kikötött bizottság módosítás tervezetében. E tervezet megvitatása jelen közgyűlésünk tárgysorozatának 7. pontjában kerül napirendre.

Az alapszabályszerű négy évkönyvet az 1904. évben a rendes időben kiadtuk. Kilencz szerzőnek tizenöt dolgozata jelent meg benne a

hivatalos közleményeken (jegyzőkönyvek, titkári és múzeumőri jelentések stb.) s egyes közléseken (okiratközlések, emlékezősek) kívül.

Összeköttetésben, s a kiadványokat illetőleg csereviszonyban voltunk 4 fővárosi tudományos társasággal és 7 vidéki, a miennkel rokon egyesülettel.

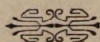
Társulatunk működését anyagilag támogatták: a vallás és közoktatásügyi miniszter régészeti czélokra adott 500, néprajziakra 300 korona, — Bács Bodrog vármegye törvényhatósága 500 korona segéllyel, s a Zombori Takarékpénztár 100 korona adománnyal. Hálás köszönetünk a nemes adományozóknak! Anyagi helyzetünk mérlege a következőket mutatta: az 1904. év bevétele: 3814·98 korona, kiadása: 1705·27, hozzáadva a 800 K államsegélyt, mely meghatározott célra ez évben lesz fordítva; készpénz maradvány: 1309·71 korona.

Tagjaink száma 10-zel kevesbedett. Nyolczat a halál szólított el közülünk. Elhunytak: Császka György, kalocsai érsek, alapító és tiszteletbeli tag. A kegyes főpásztornak elévülhetlen érdemei közül minket legközelebb érdeklőleg csak azt emelem ki, hogy vármegyénk egyik híres történelmi emlékének: a bácsi vár romjainak megóvására mindig kiváló gondot fordított. Dr. Pauler Tivadar, orsz. főlevéltárnok, tiszteletbeli tag. Báró Rédl Béla, nagybirtokos, alapító tag. Szendy Lajos, pacséri ev. ref. lelkész, a kitűnő egyházi és politikai szónok, pártoló és működő tag. Trischler Károly, társulatunk második titkára, ki inkább a hírlapírás és szépirodalom terén működött, de Schweidel József zombori szülőházában 1902. okt. 6. án emléktáblával történt megjelölése alkalmából megírta a vértanú tábornok életrajzát, mely évkönyvünkben is megjelent. Fridrik Tamás, működő tag, Adának 43 évig volt tanítója, ki 1848-ban végig küzdötte szabadságharcunkat Damjanich seregében, s mint író Bács Bodrog vm. népszerű leírása cz. monografiájával s iskolai használatra irt megyei földrajzával, szolgálta társulatunk czéljait. Szárics Bertalan, zentai főügyész, jeles működő tag. Kopping Péter, bácsujfalui r. k. plébános, pártoló tag. Kegyeletünk őrsi emléktüket. Tagjaink sorából kiléptek: Georgievics Tivadar (Szenttamás) és a bácskereszturi volt községi tanítótestület, pártoló tagok. Az alapító tagok sorába belépett Latinovits Géza, nagybirtokos, társulatunk alelnöke.

Jelenleg van társulatunknak 8 tiszteletbeli, 43 alapító, 214 pártoló és 33 működő tagja; összesen: 298.

Kérem a tisztelt közgyűlést, hogy jelentésemet tudomásul venni kegyeskedjék.

Trencsény Károly.

Muzeumőri jelentés

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat gyűjteményeinek 1904. évi állapotáról.

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Muzeumunk az 1904. ik évvel egy fontos korszakba lépett, mert értékes gyűjteményei ezen év folyamán már a nyilvános használatnak átengedettek. Vasárnaponkint d. e. 10—12 ig bárki díjtalanul megtekintette. A látogatók száma nem volt nagy, de mégis ki kell emelnem, hogy a városunkban levő tanulóság a legszorgalmasabb látogatója muzeumunknak. Megtekintette muzeumunkat Seemayer Villibáld, a Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának a tisztviselője. A muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőse részéről Wosinszky Mór, a muzeumok országos felügyelője 1904. év július havában végezte hivatalos látogatását s megvizsgálva a muzeumot, a berendezés, a tárgyak elrendezése és a gyors gyarapodás felett való elismerését és örömét fejezte ki.

Ki kell emelnem, hogy az állami segély egyrészének terhére a cédulakatalogus elkészítésén most dolgozik muzeumunkban dr. Cserni Béla, a muzeumok és könyvtárak országos főfelügyelőségének megbízottja. Ezen munka befejeztével muzeumunk gyűjteményének a kezelése könnyebb és áttekinthetőbb lesz.

A márczius 15. iki ünneprendező bizottság diszserlegét muzeumunkban helyezte el.

A közönség érdeklődése muzeumunk irányában kedvező, amennyiben a lefolyt évben 45 adományozó kereste föl a muzeumot s 224 tárggyal gyarapította gyűjteményeit.

Muzeumunk gyarapodása az elmúlt évben:

A) a könyvtár	70 tétel
B) a régiségtár	172 „
C) az ipar és szépművészetitár	2 „
D) az érem- és pénzgyűjtemény	92 „
G) a néprajzitár	120 „
	<hr/>
Összesen:	456 „

(Az egyes gyűjtemények gyarapodása a külön jegyzékben van föltüntetve.)

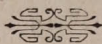
Muzeumunk 3 teremben van elhelyezve. 14 szekrény és 2 kisebb tartó foglalja be gyűjteményeink anyagát.

Méltó és hálás köszönettel kell adóznunk a nagyközönségnek, hogy adományaival fölkereste a muzeumot, a vármegye intézőinek, akik ügyünk iránt mindenkor nemes érdeklődést tanúsítottak, a Muzeumok és

Könyvtárak Országos Felttyyelőségének, hogy muzeumunkat állandóan támogatásában részesítette.

Midőn ezekben a muzeumunk mult évéről szóló rövid jelentésemet előterjesztettem, kérem jelentésemnek tudomásul vételét.

Horváth János,
muzeumőr.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat Muzeumának gyarapodása 1904.-ben.

A) Könyvtár.

Ajándék: 1. Bács Bodrog vármegye törvényhatósága. Századok. 1904. évf.

2. Roediger Lajos áll. főgimn. tanár. Szemere Miklós: A hármasszövetségről.

3. Dalmay Béla kincsári ügyész Zombor. 1. Die grosse Völkerschlacht bei Leipzig 1813. 2. Darstellung des ung. Privat Rechtes. 3. M. Bolla Historiae universalis 3 k. 4. Horváth István: A szlavinokról. 5. Marton I. Lexicon 2 k. 6. Konopasek A.: Finanz Gesetzkunde. 7. Kelen I.: Institutiones Juris Hungarici privati. 8. Kassics I.: Praxis Juridica Civilis 2 k. 9. L. A. Gebhardi: Gesichte der Königreiche Dalmatien, Krvatien etc. 10. A. Faber: Principia Juris Metallici Hungarici és Compendium Staticae specialis 4. k. 11. Zombor szabályrendeleteinek, alapítóleveleinek és szerződéseinek gyűjteménye. 12. Wagner: Heschichte des russischen Reiches 6 k. 13. Nemzeti Encyclopedia 7 füz. 14. Justinianus: Institutionum libros Hungariae. 16. Ortschaften der deutschen Erbländer. 17. Horváth Mihály: A magyarok története. 18. Examen fortificatorium. 19. Der auf neue Manier abgefaste und expedite Notarius. 20. Szarka I.: Lehrbuch der Comptabilitäts-Wissenschaft 2 k. 21. Fogarasi I.: Magyarhoni magános Törvenytudomány. 22. Fröhlich A.: Handbuch der Staatsrechnungswissenschaft. 23. Dr. Récei E.: A római jog elvei. 24. Dr. Wenczel G.: A magyar és erdélyi magánjog rendszere 2 k. 25. Acta a Piv Papa Sexto causa itineris sui Vindobonensis anno 1782. 26. Gr. Gvadányi I.: Tizenkettődik Károly Svétzia ország királyának élete. 27. Chronic Friedland u. Reichenberg. 28. Kelen I.: Historia Juris Hungarici privati 3 k. 29. Galetti I. G. A.: Egyetemi világismerete. 30. Mocsáry L.: A magyar társasélet. 31. Bozoky A.: A nagyváradi királyi akadémia százados multja. 32. Danielik

N. I.: Columbus v. Amerika felfedezése. 33. Zeliger A.: Egyházi írók csarnoka. 34. Dr. Zádori ev. I: A római katakombák. 35. Toldy F.: A magyar szentek legendái. 36. Dr. Dudek I.: A keresztény vallás Apológiája 2 k. 37. Frankl V.: A magyar nemzet története 3 k. 38. Gr. Lázár K.: A szabad természetből. 39. Fraknoi V.: Vitéz János esztergomi érsek élete. 40. Horányi: Felsőbb katolicismus elemei 2 k. és újabb levelek a felsőbb katolicizmusról. 41. Katolikus legényélet magyar földön. 42. Kathosikus szemle. 1887., 1888., 1889., 1890., 1891., 1892., 1893., 1894., 1895 (II. füzet hiányzik), 1896., 1897. (II. füzet hiányzik), 1898., 1899., 1900. és 1901. évfolyamból az I—VI. füzet. 43. Az Osztrák Magyar Monarchia írásban és képen 16 kötet teljes, 17. kötetből hiányzik a 16. és 17. füzet, 18. kötetből 8 füzet van.

4. A Muzeumok és Könyvtárak Országos Felügyelősége Budapest. 1. Magyar könyvszemle XII. évf. 1., 2., 3., 4. füz. 2. Magyar Minerva III. k. 3. A kassai muzeum nyilvános könyvtárának címjegyzéke. 4. Wosinszky Mór: Az őskor mészbetétes díszítésű agyagművessége. 5. Muzeumok és könyvtárak országos tanácsának III. jelentése. 6. Dr. Cserni B.: A szárazság a régészet szolgálatában. 7. Dr. Cserni B.: A tanító és a régészet.

5. Iványi István: 40 évi lrói munkáikodásom emlékére.

6. Szabadkai Közlöny 1904.

7. Zentai Közlöny 1904.

8. Alföldi Gazda 1904.

9. Dél Magyarország 1904.

Csere utján:

1. Budapest székesfőváros könyvtára: „Budapest régiségei“. I—VII.

2. Erdélyi Muzeum 1904.

3. Hunyadmegyei Tört. és Rég. Társulat XIV. évkönyve.

4. Tört. és Rég. Értesítő 1904. re. (A Délmagyarországi Tört. és Régészeti Egyl. közlönye.)

5. A Borsód Miskolci Közművelődési Muzeum Egyesület Évkönyve. 1903/1904. re.

6. Alsó Fehér vármegyei Tört. Rég. és Term. Tudom. Egyl. XIII. évkönyve.

Vétel: 1. Ethnographia XV. évf.

2. Nunizmatikai közlöny III. évf. 1904. (Tagsági illeték).

A Magyar Tudományos Akadémiától átalány fejében:

3. Akadémiai Értesítő 1904.

4. Archeologiai Értesítő 1904.

5. Ertekezések a társadalmi tudományok köréből.
6. Értekezések a nyelv és széptudományok köréből.
7. Matematikai és Természettudományi értesítő 1904.
8. Nyelvtudományi Közlemények.
9. Magy. Tud. Akadémiai Almanach 1904.
10. Ferenczi Zoltán: Deák élete I—III. k.
11. Friedjung H.: Harez a német hegemoniáért III. k.
12. Dr. Karácson I.: Evlia Cselebi.

B) Régiségtár.

Ájándék: 1 Kis Gyula Óverbász. (A magyar kendergyár részvénytársaság tavának ásatásakor talált 2 szomazédos sírból)

a) 1 db kaposos bronz tekeres, b) 1 db bronz karperecz 3 dbban, c) 1 db bronz fibula 3 dbban, d) 1 db vasláudzsa köptü, e) 2 db agyagedény fül nélkül, f) 2 db koponya töredék, g) 1 db agyagtálacska, h) 1 db agyag edény, i) 1 db kőedény.

2. Vidákovics Balázs jegyző Bácsmadaras. 8 db kályha betétnek való agyagedény.

3. Holczmann Ignác tanító Torzsa. a) 1 db vassarkantyú, b) 1 db agyag urna dbja.

4. Dalmay Béla kincstári ügyész Zombor. 1 db vasgyűrű.

5. Zombor szab. kir. város. a) 4 db puska, c) 1 db görbe kard, d) 1 db kúrt, e) 2 db fali ágyucsó, f) 1 db sarkantyú.

6. Weigand János polg. isk. tanár Apatin. a) 2 db koponya, b) 1 db bronz tüveg fülbevaló.

7. Kir. tanfelügyelőség Zombor. a) 2 db edény fültöredék. b) 1 db agyagkarika, c) 1 db edény oldaltöredék, d) 1 db vascákány, e) 1 db szarvasagancs töredék.

8. Szikits Ferencz rétmentes Zsabylya. a) 1 db korsó, b) 2 db patkó, c) 1 db szög, e) 1 db kapocs (sárgaréz).

9. Beke Imre Őrszállás. a) 2 db bronz karperecz, b) 2 db bronz karika, c) 1 db bronz homlokgyűrű.

Vétel: 1. Bátor Henrik Zombor, a) 4 db edény peremetöredék, b) 1 db ivóka (ivócsücsök), c) 2 db vaskés, d) 2 db vaskarika, e) 1 db vas nyilhegy, f) 1 db késtöredék, g) 3 db vassarkantyú, h) 1 db vassarkantyútöredék, i) 1 db ládaftül (sárgaréz), j) 1 db esiholó aczél, k) 1 db vaskalantyú, l) 1 db órakules, m) 1 db sárgaréz díszítmény, n) 1 db sárgaréz gomb, o) 3 db díszlap sárgarézből, p) 2 db dísz.

Ásatás: 1. Nagy Lajos tanító Ada. (Mrsics és Zap'etán telepek) a) 2 db őstulok szarv, b) 58 db különféle agyagedény töredék, c) 1 db

kagyló töredék, d) 5 db ismeretlen rendeltetésű kődarab, e) 4 db sír-
bögge, f) 1 db mészgyöngy, g) 2 db orsógomb, h) 1 db bögge oldalt 4
lyukkal, i) 1 db láncztöredék, j) 1 db csöngő, k) 2 db lábszárcsont, l)
3 db emberi koponya, m) 1 db emberi koponya felsőrésze.

2. Roediger Lajos áll. főgimn. tanár Zombor. (Kiszács, tumulus
temető) a) 1 db bögge, b) 1 db edénytalp töredék, c) 2 db edénytöredék,
d) 5 db koponyatöredék, e) 1 db vastárgy, f) 3 db vastárgy, g) 1 db
vasszög, h) 1 db edényoldal töredék, i) 1 db emberi karcsont, j) 1 db.
lábujjpercz.

C) Szépművészeti Muzzeum.

Ajándék: (Roediger Ernő joghallgató Zombor.) 1 db olajfestmény.

D) Iparművészeti Muzzeum.

Ajándék: 1. Schützler Ferenc felső kereskedelmi iskolai tanuló
Zombor. 1 drb szentségtartó.

E) Érem- és pénzgyűjtemény.

Ajándék: 1. Herzog N. Gombos. 1 drb római bronzérem.

2. Zsibory L. Zombor. a) 2 db 3 kr. rézpénz, b) 1 drb 1 kr.
részpénz, c) 1 drb napoleoni rézpénz.

3. Kandler J. Zombor. 1 drb rézpénz.

4. Dr. Thim J. Apatin. 12 db kis ezüstpénz 1523.

5. Angyal J. Zombor. a) 1 db ezüstpénz, b) 1 db játékpénz.

6. Szigeti V. pénzügyigazgató Zombor. 1 db kis ezüstpénz 1526.

7. Vértesi Károly ügyvéd Zombor. a) 1 db (100, 10, 5, 2 és 1
frtos papírpénz), b) 1 db 30 kr. papírpénz, c) 1 db fekete bankó, d) 1
db francia bankjegy 1792.

8. Birvalszy Gy. földbirtokos Zombor. 1 db Kossuth bankó.

9. Babos Balázs Doroszló. a) 1 db ezüstpénz, b) 4 db rézpénz.

10. Hengen J. főgimn. tanuló Zombor. 2 db rézpénz.

11. Löbl J. főgimn. tanuló Zombor. 13 db rézpénz.

12. Fenyvesi E. főgimn. tanuló Zombor. 27 db rézpénz.

13. Kräbl O. főgimn. tanuló Zombor. 4 db rézpénz.

14. Höss L. el. isk. tanuló Zombor. 1 db török v. pénz.

15. Fenyvesi E. főgimn. tanuló Zombor. 1 db III. Napoleoni ezüstpénz.

Vétel: 1. 5 db aranyforint I. Mátyás király korából.

F) Emlékérmek.

Ajándék: 1. Holeczmann Ignác tanító Torzsa. 1 db Szeged újra-
építésének emlékérmé.

2. Berecz István főgimn. tanuló Zombor. 1 db Moltke érem.
3. Holländer József főgimn. tanuló Zombor. 1 db Licinus érem.
4. Höss Lajos el. isk. tanuló Zombor. 1 db emlékérem.

G) Néprajzi Múzeum.

Ajándék: 1. Roediger Lajos áll. főgimn. tanár Zombor. 1 db vésett diszű sulykolófa.

2. Strázsay R. Zombor. 1 drb selyembimzés papirosra.

3. Roediger Lajosné Zombor. a) 14 db borgolt csipke minta, b) 6 db kötött csipke-minta.

4. Stverteczky A. Zombor. 1 db pálinkás kobak.

5. Roediger L. áll. főgimn. tanár Zombor. 1 db képes levelezőlap.

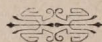
6. Hannig Györgyné Bács. 2 db. kobak.

Vétel: 1. Gubicza Kálmán vél. tag utján Monos.ország. a) 25 db varottas minta, b) 25 db himzett minta, c) 25 db borgolt minta, d) 1 db menyasszonyi ing, e) 1 db mányasszonyi párta, f) 1 db himzett női öv, g) 1 db himzett női kötény, h) 1 db szőnyeg, i) 1 db férfi parádés ing, j) 1 db díszes szőtt kötény, k) 10 db szőtt minta. (Sokácz női kézimunkák.)

2. Evetovics János vál. tag utján Bács. a) 1 db sokaczeleány fejdísz, b) 1 db sokacz ujmenyecske fejdísz.

Zombor, 1904. december 31.-én.

Horváth János,
múzeumőr.

**A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat
vagyonmérlege az 1904.-ik év végén.**

1	Kézpénz áthozat 1903. évről	2109 71	Áthozat 1905.-re mint vagyon	23329 71
2	Alapítványok	4510 —		
3	Hátralékokban: 1899—1; 900—4; 901—12; 902—14; 903—28; 904—51	660 —		
4	Könyvtár és régiségek értéke	15000 —		
5	Felszerelés és butorzat	1000 —		
6	Követelés Bigó-Bigétől	50 —		
		23329 71		23329 71

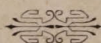
Kelt Zomborban, 1902. évi december hó 31.-én.

Buday Gerő s. k.,
pénztáros.

Átvizsgáltuk és helyesnek találtuk. — Zombor, 1905. évi márczius hó 27.-én.

Mihályi János s. k.

Gräff Nikáz s. k.

A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat
tagjainak NÉVSORA az 1905. évre.

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
Tiszteletbeli tagok :			
1	Dr. Fraknoi Vilmos cz. püspök, a Muzéum és Könyvtárak orsz. Főfelügyelője	Budapest	1898
2	Dr. Hampel József tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
3	Iványi István nyug. főgimn. tanár	Szabadka	1884
4	Oltványi Pál prépost	Szeged	1888
5	Schmausz Endre főispán	Szabadka	1884
6	Dr. Szentkláray Jenő kanonok	Temesvár	1888
7	Dr. Wlassits Gyula tud. egyetemi tanár	Budapest	1898
8	Gr. Zichy Jenő országgyűlési képviselő	Budapest	1899
Alapító tagok :			
1	Apatin község közönsége 100 K	Apatin	1903
2	Bács Bodrog vármegye közönsége 200 „	Zombor	1898
3	Balla Pál ügyvéd 100 „	Ujvidék	1885
4	Bende Imre püspök 100 „	Nyitra	1899
5	Bácsszentiván község közönsége 100 „	Bácsszentiván	1903
6	Dr. Boromisza Tibor kanonok 100 „	Kalocsa	1896
7	Baja város közönsége 100 „	Baja	1900
8	Ifj. Chottek Rezső gr. nagybirt. 100 „	Ófutak	1892
9	Császka György érsek † 200 „	Kalocsa	1899
10	Csurog község közönsége 100 „	Csurog	1899
11	Dungyerszky István nagybirt. 100 „	Szenttamás	1899
12	Dungyerszky Lázár nagybirt 200 „	Szenttamás	1899
13	Fejér Gyula apát plébános 100 „	Zombor	1899
14	Fernbach Antal nagybirtokos † 100 „	Zombor	1899
15	Fernbach János nagybirtokos 100 „	Felsőroglaticza	1899
16	Fernbach Károly nagybirtokos 100 „	Zombor	1903
17	Fernbach Lajos nagybirtokos † 100 „	Temerin	1899
18	Gferer Miklós nagyvállalkozó 160 „	Budapest	1899
19	Grossman Vilmos nagyvállalkozó 100 „	Budapest	1899
20	Kula község közönsége 100 „	Kula	1899
21	Latinovits Albin cs. kir. kamarás 100 „	Grác	1899
22	Latinovits Géza nagybirtokos 100 „	Borsód	1905
23	Magyar Építő reszvénytársaság 100 „	Budapest	1902

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
24	Matkovits Béla főszolgabíró 100 K	Apatin	1903
25	Mohol község közönsége 150 „	Mohol	1899
26	Magyarkanizsa község közönsége 100 „	Magyarkanizsa	1899
27	Nagy Béla plébános 100 „	Monostorszeg	1899
28	Pilaszanovits József nagybirtokos 100 „	Felsőroglaticza	1899
29	Pucher József nagybirtokos 100 „	Budapest	1899
30	Báró Rédl Béla nagybirtokos † 100 „	Kelebia	1899
31	Szabadka sz. kir. város közöns. 100 „	Szabadka	1900
32	Szemző Gyula nagybirtokos 100 „	Zombor	1899
33	Szemző László nagybirtokos 200 „	Budapest	1899
34	Szilberek község közönsége 100 „	Szilberek	1903
35	Gr. Teleky József nagybirtokos 100 „	Tetétlen	1899
36	Ujvidék sz. kir. város közönsége 100 „	Ujvidék	1899
37	Dr. Vojnits István báró 100 „	Szabadka	1902
38	Vojuits Simon nagybirtokos 100 „	Zobnaticza	1899
39	Zenta város közönsége 100 „	Zenta	1899
40	Gr. Zichy Nep. János nagybirt. 200 „	Topolya	1885
41	Zombori Takarékpénztár 200 „	Zombor	1898
42	Zombor sz. kir. város közönsége 100 „	Zombor	1898
43	Zsablya község közönsége 100 „	Zsablya	1899
Működő tagok :			
1	Bayer József főgimn. tanár	Budapest	1900
2	Bázler István plébános	Szilágyi	1900
3	Buday Gerő áll. főgimn. r. k. hittanár	Zombor	1898
4	Bibó Bige György közs. főgimn. tanár	Szabadka	1900
5	Cziráky Gyula segédlelkész	Gombos	1898
6	Csetri Károly m. kir. áll. főgimn. tanár	Zombor	1900
7	Dömötör Pál kir. ítélő táblai bíró	Zombor	1898
8	Dudás Gyula kir. segédtaufelügyelő	Zombor	1887
9	Erdélyi Gyula főjegyző	Baja	1887
10	Érdújhelyi Menyhért plébános	Zenta	1890
11	Evetovits János plébános	Bács	1898
12	Id. Frankl István ny. kir. főgimn. igazg.	Szabadka	1884
13	Gergurov Milán városi főmérnök	Zombor	1895
14	Gohl Ödön nemzeti muzeumi tisztviselő	Budapest	1895
15	Gozsdn Elek kir. törvényszéki elnök	Zombor	1901
16	Gräff Nikáz kir. tanfelügyelő	Zombor	1884
17	Gubitz Kálmán igazgató-tanító	Monostorszeg	1899
18	Holzmann Ignác tanító	Torzsa	1887
19	Juhász Árpád rajztanár, társ. illusztrátor	Budapest	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
20	Kubinyi Viktor plébános	Heves-Csány	1900
21	Kurucz Gyula segédtanfelügyelő	Szabadka	1898
22	Kuzmiák Sándor tanító	Bácskeresztur	1899
23	Kálits Dömötör g. k. szerb tanítókép. tanár	Zombor	1900
24	Id. Mihályi János ny. árvaszéki elnök	Zombor	1901
25	Röediger Lajos áll. főgimn. tanár	Zombor	1898
26	Schnurr György polg. isk. tanár	Apatin	1902
27	Szalay Frigyes főispáni titkár	Zombor	1900
28	Dr. Thim József járásorvos	Apatin	1890
29	Trillsam Márton polg. isk. tanár	Apatin	1902
30	Trenesény Károly felső keresk. isk. tanár	Zombor	1900
31	Weigand János polgári iskolai tanár	Apatin	1900
32	Zsak J. Adolf muzeumőr	Nagyvárad	1900
Pártoló tagok:			
1	Ada község közönsége	Ada	1899
2	Dr. Alföldy Gedeon ügyvéd	Zombor	1884
3	Alföldy Géza jegyző	Monostorszeg	1899
4	Állami tanítóképző-intézet	Baja	1887
5	Bácsalmás község közönsége	Bácsalmás	1899
6	Bácskeresztur község közönsége	Bácskeresztur	1899
7	Bácsi ág. evang. egyházmegye	Bács	1901
8	Dr. Baloghy Ernő ügyvéd	Zombor	1899
9	Barakovits Lajos gyógyszerész	Szenttamás	1899
10	Bárany Zsigmond kereskedő	Zombor	1902
11	Bedő Albert országgyűlési képviselő	Budapest	1899
12	Begecs község közönsége	Begecs	1902
13	Bezdán község közönsége	Bezdán	1894
14	Bezeredy István országgyűlési képviselő	Szabadka	1899
15	Dr. Bikár Nenád ügyvéd	Zombor	1898
16	Bikiczky Tamás segédjegyző	Monostorszeg	1894
17	Bittermann Nándor nyomdatulajdonos	Zombor	1897
18	Boromisza János ügyvéd	Zenta	1884
19	Borovánszky Gyula jegyző	Kula	1899
20	Borsay Jenő s. jegyző	Bátmonostor	1903
21	Borsód község közönsége	Borsód	1899
22	Bosnyák János jegyző	Bezdán	1899
23	Brezsovszky Vazul jegyző	Begecs	1902
24	Bácskertes község közönsége	Bácskertes	1902
25	Boldogasszonyfalva község közönsége	Boldogasszonyfalva	1899
26	Gróf Chottek uradalmának igazgatósága	Futak	1898
27	Csantavér község közönsége	Csantavér	1900

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
28	Csávoly község közönsége	Csávoly	1899
29	Cservenka község közönsége	Cservenka	1899
30	Csonoplya község közönsége	Csonoplya	1899
31	Dr. Czifusz Dezső orvos	San Remo	1900
32	Dalmay Béla kiucstári ügyész	Temesvár	1901
33	Deák Zsigmond ny. főszolgabíró	Borsód	1885
34	Doroszló község közönsége	Doroszló	1902
35	Dr. Duchon János orvos	Zombor	1902
36	Dudás Andor városi tanácsos	Zenta	1899
37	Dudás István takarékpénztári igazgató	Zenta	1894
38	Dudás Lajos polgármester	Zenta	1884
39	Dunagálos község közönsége	Dunagálos	1902
40	Eggert János jegyző	Kunbaja	1899
41	Eigl József apát, esperes-plébános	Ujfutak	1884
42	Engisch Frigyes ev. ref. lelkész	Szeghegy	1900
43	Evinger Kálmán jegyző	Sajkásgyörgye	1902
44	Falcione Gusztáv nagybirtokos	Zombor	1899
45	Falcione Lajos nagybirtokos	Zombor	1899
46	Dr. Falcione Nándor nagybirtokos	Zombor	1899
47	Faller Alajos jegyző	Veprőd	1899
48	Dr. Feles Adolf orvos	Zombor	1902
49	Felső kereskedelmi iskola	Zombor	1898
50	Felsőszentiván község közönsége	Felsőszentiván	1899
51	Fernbach Bálint nagybirtokos	Zombor	1899
52	Fernbach József nagybirtokos	Budapest	1899
53	Főgimnáziumi tanári könyvtár	Szabadka	1887
54	Főgimnáziumi könyvtár	Zenta	1897
55	Főgimnáziumi könyvtár	Zombor	1898
56	Dr. Földes Simon orvos	Zsablya	1884
57	Frey Imre ékszerész	Zombor	1899
58	Gádor község közönsége	Gádor	1899
59	Gärtner Sándor plébános	Katymár	1899
60	Georgievits Avram földbirtokos	Szenttamás	1899
61	Gombos község közönsége	Gombos	1902
62	Gör. kel. szerb főgimnáziumi könyvtár	Ujvidék	1898
63	Gräber Ferencz földbirtokos	Zombor	1902
64	Dr. Grünbaum Pál ügyvéd	Óbecse	1899
65	Dr. Grüner Samu ügyvéd	Zombor	1884
66	Haladóköri	Torzsá	1900
67	Hauke Imre polgármester	Zombor	1899
68	Haverda Mátyás ny. főgimn. igazgató	Szabadka	1884
69	Dr. Hegedűs Aladár polgármester	Baja	1899

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
70	Hinger Péter r. k. plébános	Kunbaja	1999
71	Hipp Dezső főszolgabíró	Palánka	1899
72	Hofbauer Vilmos orvos	Hódság	1902
73	Dr. Hoffmann Károly kanonok	Kalocsa	1899
74	Dr. Holländer Adolf orvos	Jánoshalma	1884
75	Horthy István cs. és kir. huszárszázados	Bécs	1899
76	Horthy Isivánné urnő	Bécs	1899
77	Husvéth István műfestő	Zombor	1899
78	Husvéth Károly takarékp. tisztviselő	Zombor	1899
79	Incze Gusztáv cs. és kir. szolg. kiv. főhadn.	Zombor	1899
80	Ivanits Izidor jegyző	Szenttamás	1899
81	Jánoshalmi olvasókör	Jánoshalma	1884
82	Janovich Gyula kincstári ügyész	Zombor	1901
83	Justh Ferencz országgyűlési képviselő	Tót Próna	1899
84	Karácson Gyula kir. tanácsos, alispán	Zombor	1884
85	Kármán József ev. ref. lelkész	Ujverbász	1884
86	Káty község közönsége	Káty	1900
87	Kiss Gyula jegyző	Óverbász	1898
88	Kiszács község közönsége	Kiszács	1902
89	Kleiner Adolf r. k. esperes-plébános	Hajós	1887
90	Kovács Ferencz r. k. plébános	Obecse	1898
91	Kovács Pál ügyvéd	Zenta	1899
92	Knézy Péter r. k. segédlelkész	Ujvidék	1900
93	Korény Béla földbirtokos	Hódság	1902
94	Kovalszky Lajos ny. gymn. igazgató	Ujverbász	1884
95	Kozma László ügyvéd	Zombor	1884
96	Kuczora község közönsége	Kuczora	1899
97	Kölpény község közönsége	Kölpény	1902
98	Kunbaja község közönsége	Kunbaja	1899
99	Kirschbaum Lajos r. k. plébános	Titel	1900
100	Lajthay Benjamin jegyző	Mélykut	1899
101	Lallosevits Jakab nagybirtokos	Zombor	1899
102	Latinovits János főrendiházi tag	Budapest	1899
103	Latinovits János ügyvéd	Baja	1899
104	Latinovits Frigyes nagybirtokos	Visegrád	1899
105	Latinovits Pál főispán	Zombor	1899
106	Lederer Gusztáv kir. itélőtáblai bíró	Kula	1899
107	Dr. Lőrincz Mihály orvos	Szenttamás	1899
108	Lőwy Vilmos kereskedő	Zombor	1902
109	Lukácsévits István városi tanácsnok	Zenta	1884
110	Magyar István r. k. plébános	Ujverbász	1899

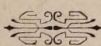
Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
111	Magyar Olvasókör	Zombor	1897
112	Maison Mibály r. k. esperes-plébános	Regőcze	1899
113	Mallin Károly jegyző	Borócz	1884
114	Manojlovits L. Szteván földbirtokos	Szenttamás	1899
115	Marodity Axent festőművész	Ujvidék	1900
116	Mátételke (Tatabáza) község közönsége	Mátételke	1899
117	Mayer István kereskedő	Zombor	1899
118	Mélykut község közönsége	Mélykut	1899
119	Martonos község közönsége	Martonos	1899
120	Mladoniczky Vincze r. k. esp. plebános	Kula	1899
121	Dr. Molnár Károly országgy. képviselő	Zombor	1899
122	Monostorszeg község közönsége	Monostorszeg	1902
123	Mozsor község közönsége	Mozsor	1900
124	Nemesmilitics község közönsége	Nemesmilitics	1899
125	Nemzeti Kaszinó	Szabadka	1884
126	Neszmirák Mátyás jegyző	Órszállás	1899
127	Nikolics Izidor főszolgabíró	Zsablya	1899
128	Olehváry Ódön m. kir. honvédelezredes	Szabadka	1899
129	Omorovicza község közönsége	Ómorovicza	1888
130	Ópalánka község közönsége	Ópalánka	1899
131	Ósóvé község közönsége	Ósóvé	1902
132	Ófutak község közönsége	Ófutak	1902
133	Ókér község közönsége	Ókér	1902
134	Ószivác község közönsége	Ószivacz	1899
135	Óverbász község közönsége	Overbász	1899
136	Parcsetich Mibály tanító	Bezdan	1904
137	Palánka község közönsége	Palánka	1899
138	Pártos Gyula műépítész	Budapest	1884
139	Dr. Pavlovits Momir orvos	Szenttamás	1899
140	Dr. Pavlovits Simon megyei főorvos	Zombor	1884
141	Dr. Pertschy Ferencz nyug. főtörzsorvos	Szentfülöp	1899
142	Piros község közönsége	Piros	1902
143	Piukovich József nagybirtokos	Szabadka	1899
144	Polgári Olvasókör	Gombos	1898
145	Polgári Olvasókör	Torzsa	1900
146	Pribil Ernő nyug. főügyész	Zombor	1904
147	Raisz Lajos takarékpénztári tisztviselő	Zombor	1898
148	Rauschenberger Adolf jegyző	Bácsszentiván	1894
149	Dr. Récesey Ede ügyvéd	Kula	1899
150	Dr. Rényi József orvos	Kunbaja	1899
151	Regőcze község közönsége	Regőcze	1899
152	Roediger Lajosné urnó	Zombor	1900

Folyó sz	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
153	Rohonyi Gyula ügyvéd	Ujvidék	1884
154	Rómits Gerő r. k. segédlelkész	Monostorszeg	1899
155	Rónay László nagybirtokos	Kis Zombor	1899
156	Sajkásgyöngye község közönsége	Sajkásgyörgye	1900
157	Dr. Scultéty Jenő ügyvéd	Hódság	1900
158	Sigmond Göntér jegyző	Osóvé	1884
159	Széchényi József földbirtokos	Zombor	1884
160	Dr. Széchényi Tamás főszolgabíró	Kula	1899
161	Szedressy Károly jegyző	Felsőszentiván	1899
162	Szilbács község közönsége	Szilbács	1899
163	Szilágyi Mór ügyvéd	Zombor	1884
164	Szmiba Kálmán jegyző	Okér	1902
165	Szommer József jegyző	Bácsalmás	1899
166	Szoudy Mátyás törvénytudó bíró	Zombor	1900
167	Szond község közönsége	Szond	1902
168	Sztapár község közönsége	Sztapár	1902
169	Dr. Szucsics Sándor r. k. plébános	Csávoly	1899
170	Szutrély Lipót takarékpénztári igazgató	Baja	1899
171	Ifj. Szutrély Lipót főszolgabíró	Bácsalmás	1899
172	Szentfűlöp község közönsége	Szentfűlöp	1899
173	Topolya község közönsége	Topolya	1899
174	Tárczay Dezső főszolgabíró	Zombor	1900
175	Tárczay Dezsőné urnó	Budapest	1900
176	Temerin község közönsége	Temerin	1902
177	Temunovits József igazgató-tanító	Zombor	1899
178	Tipka Antal főgimnáziumi tanár	Szabadka	1884
179	Tiszaistvánfalva községe	Tiszaistvánfalva	1902
180	Tizsakálmánfalva községe	Tizsakálmánfalva	1900
181	Torzsa község közönsége	Torzsa	1900
182	Tripolszky Béla jegyző	Bács	1899
183	Tárczay Istvánné urnó	Zombor	1900
184	Tumbász István r. k. plébános	Vajszka	1899
185	Turnovszky István r. k. plébános	Bácsordas	1899
186	Ujfutak község közönsége	Ujfutak	1902
187	Urszentiván község közönsége	Urszentiván	1902
188	Ujsóvé község közönsége	Ujsóvé	1902
189	Ujverbászi kaszinó egyesület	Ujverbász	1899
190	Vagner György jegyző	Ujverbász	1898
191	Dr. Valihora Ágoston kanonok	Kalocsa	1885
192	Dr. Városey Gyula püspök	Székesfehérvár	1890
193	Városey Károly ny. jószágigazg. titkár	Zombor	1902
194	Városi könyvtár	Zombor	1894

Folyó sz.	A társulati tag neve és állása	Lakóhelye	Mikor lett a társulat tagjává
195	Vermes Béla nagybirtokos	Szabadka	1899
196	Vértesi Károly ügyvéd	Zombor	1903
197	Vojnits Béla nagybirtokos	Zobnatica puszta	1899
198	Vojnits Dániel r. k. apát plébános	Baja	1899
199	Ifj. Vojnits István megyei főjegyző	Zombor	1899
200	Ifj. Vojnits István (Gábris fia) nagybirt.	Szabadka	1899
201	Vojnits József nagybirtokos	Szabadka	1898
202	Vuits György nagybirtokos	Zenta	1894
203	Vuits Vazul nagybirtokos	Zenta	1894
204	Vujevich Alajos	Zombor	1894
205	Wámoscher Nándor nagybirtokos	Monostorszeg	1898
206	Weidinger Lajos kereskedő	Zombor	1899
207	Wissinger Richárd járási állatorvos	Hódság	1902
208	Würth Zsigmond földbirtokos	Mélykut	1899
209	Zákó Milán főispán	Pancsova	1899
210	Dr. Zákó István közjegyző	Zenta	1899
211	Dr. Zalár István orvos	Borsód u. p. Bököd	1899
212	Zsarkó Ferencz gőzmalomtulajdonos	Mélykut	1899
213	Zsigmond Gyula jegyző	Piros	1899
214	Zsupánszky Lyubó jegyző	Oszivác	1899

Zombor, 1905. évi januárius hó.

Tiszteletbeli tag	. . . . .	8.
Alapító tag	. . . . .	43.
Működő tag	. . . . .	32.
Pártoló tag	. . . . .	214.
Összesen	. . . . .	297.

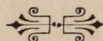

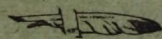
Tartalom.

	Lap.
Elnöki megnyitó. Kozma Lászlótól	3.
Bácska népesedés ; a török hódoltság után. Irta: Horváth János	7.
A torzsai németek szokásai. (Folytatás.) Közli: Holzmann Ignác	15.
Társulati ügyek : Jegyzőkönyv	19.
Titkári jelentés	20.
Muzeumőri jelentés	23.
A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat muzeumának gyarapodása 1904-ben	24.
Vagyonkimutatás	28.
Pénztári kimutatás	29.
Költségvetés az 1905. évre	29.
A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tagjainak névsora az 1905. évre	30.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1903.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

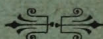
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy név változtatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

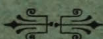
Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bikity).

Titkár: Trencsény Károly Zombor.

Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

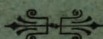
Múzeumőr: Horváth János Zombor.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

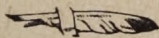
A társulat helyisége: Zombor, vármegyeiház, II. emelet.

A titkár hivatalos órái: szerda és péntek 11—12.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI :

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. II. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1905.

Schweidel osztrák nemesi oklevele.¹⁾

Az eredeti, német nyelvű oklevél a vértanú fiának, Schweidel Bélának birtokában van. Magyar fordításban így hangzik:

Mi, I. Ferdinánd, Isten kegyelméből Ausztria császára, Magyarországnak és Csehországnak e néven V. királya; Lombardiának és Velenczének, Dalmáciának, Horvátországnak, Szlavóniának, Galicziának, Lodomeriának és Illiriának királya; Ausztria főhercege; Lotharingia, Szalzburg, Stayer, Karinthia, Krajna, Felső- és Alsó-Szilézia hercege; Erdély nagyfejedelem; Bajorország örgrófja; Habsburg és Tirol grófja stb. stb. Mindenkor szent és legkedvesebb uralkodói kötelességünknek és jogunknak tartottuk, hogy a valódi érdemet méltó elismerésünknek nyilvánvaló jelével kitüntessük, s ezzel másokat is buzdítsunk, hogy a köznek javára jutalomra érdemeket szerezzenek. Örömmel értesültünk tehát, hogy kedvelt hívünk, Schweidel József, a Sándor nagyherceg nevét viselő 4. számú huszárezred őrnagya, osztrák nemesi rangra való emeltetését kérelmezte.

Nevezett Magyarországnak, Zomborban született az ezerhétszázkilencvenhatodik esztendőben. Ezernyolczszáztizenöt április huszonötödikén az említett (akkor Frigyes hessenhamburgi trónörökös nevét viselő) ezrednél az osztrák császárság hadi szolgálatába lépett, ugyanott az összes tiszt

¹⁾ Az Emléklapok Schweidel József... szobrának leleplezésére cz. munkából. Összeállította Trencsény Károly. 1905.

fokozatokon keresztül őrnagyságig emelkedett, mely minőségben jelenleg is szolgál. Schweidel József több mint harminckét év leforgása alatt, főlebbvalóinak bizonyítványa szerint, mind a szolgálatban, mind azon kívül mindig dícséretreméltóan és az ellenséggel szemben vitézül viselkedett, amennyiben ezernyolczszáztizenöt június havában a szövetséges hadseregnek a Rajnán való átkelése és Hüningen ostromzára alkalmával, még mint tiszthelyettes, parancsörtiszi szolgálatot teljesítve, továbbá nem sok idő múlva Neubreisach ostrománál a hadtestparancsnok oldalán küzdve kitüntette magát. Az ezernyolczszázharminczegyedik évben pedig, mint főhadnagy s egy huszárszázad parancsnoka, elszánt magatartásával arra birt egy hétszáz főnyi lengyel fölkelő csapatot, mely Kolisko tábornok alatt Okno-nál osztrák határra lépett, hogy lerakja a fegyvert, noha előbb már ellenállásra készült.

Mivel ezek szerint császári és királyi kegyünknek nyilvánvaló jelére mindenképen méltónak bizonyult és mivel katonatisztek harmincz évi szakadatlan s elismerésreméltó szolgálat után a nemességet kérelmezhetik: császári hatalmunk teljességénél fogva indítatva érezzük Magunkat, hogy Schweidel Józsefet, mindkét nembeli törvényes utódaival egyetemben minden időkre, Nemes megtisztelő névvel, osztrák császárságunk nemesei sorába emeljük. Azonfelül megengedjük, hogy nemes Schweidel József őrnagy, valamint mindkét nembeli törvényes utódai, a jelen okmányban művészi színezéssel tervezett nemesi címert is használhassák; nevezetesen: keskeny ezüst szalaggal hosszában ketté osztott paizst, melynek jobb fele rézsut két mezőre oszlik. A felső jobboldali kék mezőben arany csillag, az alsó vörösben levélből és makkból font arany koszorú. A paizs baloldali zöld felében ezüst pánczélos befelé nyúló kar, kezében merőlegesen tartott arany markolatú kard. A paizson nyílt, arany csattal és arany nyakékkal díszített lovagi tornasisak, jobb oldalán kék, bal

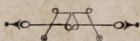
Schweidel József vőlegénykori arcképe.

oldalán zöld fedelű, amaz arannyal, emez ezüsttel befuttatott. A sisakot arany korona ékesíti, melyből négy struccztoll leng alá, még pedig az első arany, a második kék, a harmadik ezüst és a negyedik zöld színű.

Császári és királyi akaratumk, hogy Schweidel Józsefet és mindkét nembeli törvényes utódait osztrák császárságunk valódi nemeseinek tiszteljék és becsüljék és minden, az állami törvények szerint e ranggal összefüggő jogoknak békés és háborítatlan élvezetében összes hatáságaink a legerélyesebben oltalmazzák. Mindezeknek nagyobb bizonyága okáért a jelen okiratot császári Nevünkkel sajátkezülég aláírtuk és császári függő pecsétünkkel megerősítettük.

Kelt az ezernyolczszáznegyvenyolczadik év januárius havának huszonhetedik napján és kiállította kedvelt hívünk báró Pillersdorff Ferencz, magyar királyi Szt. István rendünk parancsnoka, a Jánosrend vitéze, valóságos belső titkos tanácsos és belügyminiszter, Bécs fő- és székvárosunk díszpolgára, a bécsi osztrák tudományos akadémiának és a képzőművészeti akadémiának tiszteleti tagja stb. stb. Bécsben, Krisztus születése után az ezernyolczszáznegyvenyolczadik év május havának második napján, uralkodásunk tizennegyedik esztendejében.

Ferdinánd s. k. — Báró Pillersdorff Ferencz s. k. — Ő császári és apost. királyi felségének saját legfőbb parancsolatjára Nadherny F. R. s. k. — Beiktatta Crimern I. G. E. s. k., a belügyminiszterium iktatójának igazgatója.

Adatok Bács és Bodrog vármegyék peréhez.

A török hódoltság megszünése után az új életre kelt Bács és Bodrog vármegyék között heves és bonyolult harcz indult meg a két vármegye elkülönítése, s a határ megállá-

pítása ügyében. A vármegyei monográfia (I. köt.): A határper Bács és Bodrog vármegyék között (1712—1730) cz. fejezetében részletesen tárgyalja a küzdelmet, mely többször megújulva 1802-ben a két vármegyének törvényes egyesítésével végződött.

Az alább közölt levelek, melyek a Bács-Bodrog vármegyei régi levéltárból kerültek elő, érdekes világot vetnek a per egyes részleteire.

E leveleket Végh Péter, Bodrog vármegye ügyképviselője írta Bécsből Osztrositzky Imre, bodrogvármegyei főjegyzőnek. Egy levél Bodrog vármegye főispánjának, gróf Nádasdy Pálnak szól.

*

Kedves nagy jó akaró Notarius Uram.

Recentissimum kglđnek írot Levelemet nem kétlem vette már eddig, és abban declaralt Informationat értette. Én Ettl Uramnak megjelentettem. kglđ Levelinek Continentiaja szerint, hogy a Nemes vármegye részéről — proxima — egy Pár szép Loó (melly már meg is van véve) fog eő Naghának presentaltatny; kértem e mellett, hogy a Nemes Vármegye dolgát, melly juxta Determinationem Commissionis Limitaneae jól ment véghez, egy Promotorium az oda alá veló Generalisokra és Commendansokra szollo Decretummal, ex parte Excepti Consilij Bellici meg segitteny méltóztassék, minth hogy N. Bács Vármegye azon Commissionalis Determinatio és Separatio ellen akar tusakodny. Instantiamra igen ayanlotta eő Nágha maga gratiaját és Patrociniumját, in tali Casu, ha szükségghes lenne; de minth hogy már ez előtt Generalis Leffelholtz Uramnak Decretaliter ment ordere ezen dologban, hogy N. Bodrog Vármegyének assistalyon, azért reménli Ettl Uram, hogy említett Generalis Uram, a midön a Nemes Vármegyétül requiraltatni fog, pro sui manutione tehát a szükségghes assistentiát nem denegallya; Mindazonáltal ha az meg nem lenne, tehát igenis succurratny fog a Fölséghes

Bellicum további Parancsolatival, minthogy azon Separatio, tam tenore et Sensu ipsius benigni Regulamenti, quam vero Mandati Regii ipsimet Cottui Bodrogiensi intitulati et transmissi, solidaltatik, és arra való nézve, ab adverso haszontalanul impugnantatik. Kgdlet azért kérem, hogy, ha ugyan csak továbbis N. Bács Vármegye impediálná azon Commissionalis Determinationak és Separationak effectuatioját, tehát említett M. Generalis Leffelholtz Uramhoz recurrálny ne terheltessek kglđ; Ha eő Excellenciaja, juxta gratiosos Excelsi Consilii Aulae Bellici, sibi jam antea hoc in passu datos ordines secundallya a N. Vármegye dolgát, bene quidem, ha penig nem, tehát megirván kglđ nekem, mi Statusban légyen a dolog, iterato referalok per Memoriale a Fölséghes Bellicumnak. — Ezzel kévanom tarcsa és éltesse Isten kglđet frissen sokáig szerencsésen. Viennae die . . . . .¹⁾

Kglđ

kész köteles szolgája

Végh Péter, mp.

P. S. Méltóssághos Fő Ispán Uramnak ezen alkalmatossággal is Levelem által alázatossan udvarlottam (volna) ha bizonyos lettem volna az eő Nágha . . . (hol?-) létében.

Kivül: Perillustri ac Generoso Dno Emerico Osztroszky,
Incltyi Cottus Bodrogiensis Iurato Notario
Domino Amico mihi Confid.

*

Kedves nagy jó akaró Uramnak, kötelessen szolgálók Kegyelmednek.

Kglđ 15. decurrentis költ nálom kedves Levelét böcsülettal vettem. Igen szépen köszönem az oda alá való occurrentiakrul írot kglđ Informatioját: miglen kglđ Levelét nem vettem, valóba haerealtam, nem tudván meg leszé, nemé az Metalis Separatio: melly hogy szerencsésen effectuáltathassék,

¹ A dátum nem olvasható.

és minnyájan kik abban fáradoztunk, megvigasztaltassunk, szivessen kívánom. Habsne Asszonyom, nekem másként is Patriotissam lévén, s mégh az Annya is nekem, ugy édes Szüleimnek, jó akaróném lévén, de kíváltképpen kglđ által is recommendaltatván nálam, dolgát nyavalásnak, pro posse előmozdétanom igyekezem, a midön nálam magát insinualny fogja. — Eö Fölséghe kegyelmes Parancsolattya mellett a Militare Regulamentumot e may Postán, inter reliquos Inclytos Cottus, N. Bogrog Vármegyének is megküldöttük: Hoc etiam multum Contribuit ad I. Cottus Bodrogiensis Restaurationem et Separationem, quod sua Maitas Ssa. jam directe et immediate Mandata sua, ad Eundem I. Cottum expediri clementer dignetur, non vero per Cottum Bacsiensem, sicut antea factum est. — Hogy rólam megemlékezny, és azon Török Partékát számomra meg venny nem terheltet kglđ, nagyon köszönöm, és megszolgálnom igyekezem. Ezzel kívánom tarcsa és éltesse Isten kglđet frissen sokáig szerencsésen. Viennae die 29. Januar. 1716.

Kglđ

köteles szolgája, Baráttya

Végh Péter mp.

Kivül: Generoso Do. Michaeli Grueber, Inclyti Cottus Bodrogiensis Perceptor, pro transmissione commendatur

Perillustri ac Generoso Domino Emerico Osztrozicsky, Inclyti Comitatus Bodrogiensis Iurato Notario meo Do. Amico Obsmo.

Petrovaradini.¹⁾

*

Illustrissime Domine Comes Domne et Patrone mihi gratiossme.

Salutem et humillimor(um) Servitior(um) meor(um) Commendation(em).

Nagyságod Méltósságos Levelit az Inklusakkal edgyüt alázatossan vettem, és a Metalis Delegationak szerencsés

¹⁾ Pétervárad = Péterváradí sáncz, a mai Ujvidék. Az volt akkor Bodrog vármegye székhelye.

véghez való Menetelit örömmel értettem, megvigasztaltatván azon, hogy Nágod sok fáratsággal eddig prosequalt Intentioja már egyszer secundaltatott. Ellenbe csudálkozom Bács Vármegyének keménkedésén, quod contra torrentem velit niti, és vonyogattya magát azon igassághos, és Törvényes Delegationak Decisiojátul. És jóllehet azon N. Bács Vármegye Neve alatt a Tekéntetes Cancellariara is adatot be Instantia, mellyel minden képpen akarták impediálny azon Commissionak folyamattját, de mégh eddig semmit sem efficiálhattak, s azután úgy hiszem, mégh kevesebbet efficiálhatnak, mivel már túl vagyunk azon, a mit a N. Bács Vármegye akar praepediálni: oka ez, minth hogy kegyelmes Urunk eő Főlsége, ezen Nemes Bodrog Vármegyét ex Superabundanti maga Separata Jurisdictionában akarván authorizálny, az idei Militare Regulamentumnak a Nemes Vármegyékre lett Parancsolattját, és a mellé annectalt Regulamentumot, nem conjunctim Bács és Bodrog Vármegyéknek, sicut antea practicum fuit, hanem Separatim és magánossan N. Bodrog Vármegyének intitultalva küldöttette meg: mellyet én a Petervaradi Postára innend invialtatván, nem kétlem már eddig Nágod kezéhez vehetet: A kihez Nágod, minth az erős kő oszlophoz támaszkodhaték, mivel az által in Separatum Statum et Jurisdictionem Comitatus Bodrogiensis világossan Consentiait eő Főlséghe mind a Bellicum, mind a Cancellaria Expeditionioiban. Annakokáért szükséghes, hogy Ngod Generalis Congregatiot tartatván, azon eő Főlséghe a T. Cancellariarul emanalt kegyelmes Parancsolattját, és a mellett lévő Regulamentumot, mentül előb publicaltassa, és abban meg irt Dispositiokat, Circa Negotium et Intertentionem Militarem a Szegenségh eleibe adattassa, mellyeknek effectuatiojában, és Ngod Fő Ispáni Tisztinek functiojában ha N. Bács Vármegye részéről valami obstaculum tétetnék; tehát ackor széntin¹⁾

¹⁾ szintén.

méltó Panaszt tehetünk ellene, de non observatione et vilipendio benigni Mandati Regii.

Mihelest tegnap vettem Ngod Méltosságos Levelét, és két rendbeli, Bács, s — Bodrog Vármegyékre szollandó Parancsolatoknak, vagy a T. Cancellariarul, vagy Méltosságos Palatinus Urunktul leendő kivétele iránt való kívánságát és parancsolattyát értettem, mindgyárt in debitis Locis Insinualtam magamat: Jollehet a T. Cancellaria maga Patrociniumjárt ebben meg nem vonnya, mindazonáltal azt mondják az Urak, hogy Máltosságos Bosnai Püspök Uram,¹⁾ quam Iudex Subdelegatus, tartozik előb Judici Deleganti, ugyminth Palatinus Urunknak,²⁾ de Processu rei Relatitot tenny: az után Palatinus Urunknak illik manutenealny a Subdelegatus Birónak Decisionióját; és Parancsolatokat azon két Vármegyékre bocsáttany; Ha penig Palatinus Urunk maga azt effectualny nem akarná, és inkább a T. Cancellariának concredalna, tehát aekor igenis adna Parancsolatokat de Manutentione Decisionis Commissionis: A mellyet most ki nem adhat, mert offendalna Palatinus Urunkat, hogy eő Excellentiaja Delegatiojaban immittalná magát a T. Cancellária. Jó volna azért, ha Ngod Bosnai Püspök Uramat requirálna, hogy eő Nágha mentül előb küldené föl Palatinus Urunknak maga Commissionalis Relatioját, hogy annak Confirmatioját, és effectuatioját adurgealhatnánk. Palatinus Urunk most Stomfán lakik. Ettl Uramat kétszer kerestem, egyszer sem találhattam házánál, hogy ezen dolgokrul informalhattam volna; de holnap szembe lévén eő Nágával, referam referenda és kény fogom, hogy a Bellicumrul valami promotorium Decretum adattatnék, minth hogy a Regulumura nézve, mellyben N. Bodrog Vármegye is denominalva vagyon, kíváltképpen interessaltatik a Fölséghes Bellicum is. Hogy én mégh eddig alázatos kötelességhez szerént, Ngodnak Levelemmel nem udvaroltam, oka az, hogy

1) Előbb Patachich György, püspök (1716.), majd Glavenics Sebestyén, kaposfői prépost és pécsi kanonok (1717.) volt a delegált bíró.

2) Pálffy Miklós, nádor.

az Inviatiot nem tuttam, mellyrül alázatossan követem Ngdat. Caeter(um) Servet DE(us) Eand(em) Illmam Dnation(em) V(estra)m ad vota Salvam diu et incolumem. Viennae die 1. Febr. 1716.

Humillimus Servus

Petrus Végh m. p.

*

Kedves jó akaró Notarius Uram.

Eszékrül 24. January költ kegyelmed Levelét acclusákkal edgyüt kedvessen vettem, és a Metalis Delegationak szerencsés véghez való menetelit örömmel értettem. Ellenbe csudálkozva olvastam N. Bács Vármegyének keménkedését, quod Contra torrentem velit niti. Jollehet itt a T. Cancellarian is van Instatiajok, mellyel impediálny akarták a Commissionak folyamattját, de valamint eddig semmit sem effcialhattak, ugy ezután mégh kevesebbet vihetnek véghez; oka ez, minthogy kegyelmes Urunk eö Fölséghe, Nemes Bodrog Vármegyét ex Superabundanti maga separata Iurisdictionjaban akarván solidalny, az idei Militare Regulamentumban N. Vármegyékre recenter lett Transmissioja alkalmatosságával, maga kegyelmes Parancsolattját, és a mellé annectalt Regulamentumot, nem Coniunctim, Bács és Bodrog Vármegyéknek, sicut antea fuit practicum, hanem Seorsive et Separatim magánossan Bodrog Vármegyének intitultalva transmittaltatta; Mellyet én Petervaradra invialvan az elmúlt héten, nem kétlem már eddig M. Fő Ispán Uram kezéhez jutot. A melly eö Fölséghe kegyelmes Parancsolattyához, tanquam ad Salutis anhoram ragaszkozhaték a N. Vármegyeye, mert az által recognoscallya maga eö Fölséghe Bodrog Vármegyének Separatus Statusát és Jurisdictionját: Annakokáért hogy annyival is inkább inclarescalyon és solidaltassék a N. Vármegyeye maga Jurisdictionjában és a Commissionalis Decisioban, szükséges, hogy Generalis Congregatio tartatván, és az adjudicált heliségeknek lakosit ad Comparendum citalvan, azon eö Fölséghe Parancsolattya, és mellette levő Regulamentum publicaltassék,

és abban kegyelmessen praescribalt Dispositiok, Circa Negotium et Intentionem Militarem a szegénységnek eleibe adattassanak; Mellyeknek effectuatiojában, és a N. Vármegeye Functiojában, ha N. Bács Vármegeye akadált tenne, tehát in illo Casu, magis adhuc triumphabimus, quia justissimam, et animadversione dignam, Contra Cottum Bacsensem, propter benigni Mandati Regii Cottui Bodrogiensi transmissi vilipendium, et Serviti Regii promotionis praepeditioem, habebimus apud Augustam Aulam Querimoniam.

A mi illeti a Commissionalis Decisiot, szükséges, hogy Ill(ustrissi)mus et R(ever)end(issi)mus D. Eppus Bosnensis, quam Iudex Subdelegatus, Judici Subdeleganti, nempe Excellmo Do. Do. Comiti Palatino, Super Statu Processus Relatiot tegyen: Az meg lévén, eö Excellentiajanál köll adurgalnunk a Commissionalis Decisionak Confirmatioját, és Manutentioját; Mert ha a T. Cancellaria most abban immittalná magát, tehát taláng Palatinus Urunk jó neven nem venné. Ettl Uramhoz el megyek, omnia quae proficua videbuntur, azon leszek, hogy ki adattassanak: Ugy hiszem az egy Pár Lóért eö Nagysággha is szolgálly fog. Méltóságghos Fő Ispán Uramnak is may Postán Levellemel alázatossan udvarolván, ezeket meg irtam.

Habsne Asszonyomnak az Instantiaját már elkészítettem a T. Cancellariara, hogy azt méltóztassék, pro Celeriori effectuatione, az Aulica Camaranak recommendalny. Ezzel kívánom tartsa és éltesse Isten kglidet frissen sokáig szerencsésen. Vienne die 1. Februar. 1716.

Klgd

köteles szolgálja

Végh Péter m. p.

P. S. Habsne Asszonyom által küldött Karmasintigen szépen köszönem, valóba volt szükséghem reá. A többit is köszönem kglidnek, és tovább is recommendalom.

Kedves jóakaró Uramnak, ajánlom köteles szolgálatomat kglédnek.

Sexta praesentis Posonból költ kgléd Levelét kedvessen vettem.

Hogy Glavinics Uram a Delegatoriumot 26-ta Januarii kézéhez vétén, mindgyárt akkor Terminust nem praefigalhatot pro Metali Commissione, azért eö kglmét meg nem ítélhetny, mert illegaliter volt expedialva a Delegatorium, mellyben ilyen impractibilitas parancsoltatot Glavinics Uramnak, ut ille a 27-ma Januarii computando, intra, seu ad quindenam praefigat Terminum, hollot (a minth irám) a Delegatorium csak 26-ta Januarii jutot az eö kglme kezébe, már kglédre hagyom, a 27-ma Ejuds. mensis, ad quindenam miképpen lehetet volna a Parsokat Certificálny, idest, pro 11-ma Februarii; Ezen Certificatio lehetlenség volt, holott tudgya kgléd, hogy ha csak a szomszédomat certificaltatom is, ki egy helységbe lakik velem, egy egész quindenat köll neki hadny Terminusul, a tempore exhibitionis Certificationen Computando; Bács Vármegyének illy formán Certificálvan, a tempore exhibitionis Certificatorium, két vagy három napnál töb nem let volna, ad Comparendum qualis fuisset ista illegalitas? Annakokáért azon Delegatoriumot Glavinics Uram vissza küldötte Palatinus Uramnak pro Correctione; Melly Expeditio, cum Correctione, már vissza érkezvén, a Certificatoriakat expedialtuk pro 8-ra Martii, Zomborra.

Gondollya kgléd, se Berkes Uram, se Groff Uram, Dilationem Termini diei 27- mae Januarii Madarász Uramnak nem intimalvan, a jó Uri ember, cum sibi adjunctis, téli időben nagy heában Comparealt ad Terminum Futakiensem: a honnend már vissza is tért házához. Ménemü nagy Error ez. Hollot expresse tudakoztam egyszer kglédet, ha Madarász Uramnak Constal-é az Dilatio: melyre kgléd azt felelte, hogy igenis Constal.

Groff Levenburg Uram kívánta productiojat in vidimatis

Partibus, a Fölséghes Bellicum Orderinek, de Separatione Cottus Bodrogiensis; A melly Bellicum Decretumot in Vidi-matis Partibus, már maga Groff Uram praesentalta Leven-burg Uramnak; Magamis tegnap előtt instaltam eö Nágánál, ki azt mondotta, hogy post ista Festa Bacchanalia, mindgyárt expedialtatny fogja; Meg jelentettem, hogy már sub Certifi-catione lévén a dolog, moram longam non patitur. El megyek ismét eö Nágához. Tarcsa és éltesse Isten kglidet frissen sokáig szereneséssen. Viennae die 10. Febr. 1717.

Kgld

köteles szolgálja

Végh Péter mp.

*

*Kedves nagy jóakaró Uramnak,
ajánlom köteles szolgálatomat kglidnek.*

Kgld 7-ma praesentis költ Levelét kedvessen vettem és azon három obstaculumot, mellyektül kglđ félti az Commissiót, értettem. Méhez képest már beadtam az Memorialist a Belli-cumra, mind az két Generalisra emanalandó és reiteralandó Decretumok éránt, mind peng a Generalis Commissariatús-ságra transmittalando Intimatio véget. — Comes Uramra peng már, a minth meg irtam, expedialtatot, melynek vidimált Copiaját, ha csak elég lehet is, kiszerezem, a minth is már Strobel Uramnak emléttem.

Méltóságghos Groff Nádasdi Ferencz Uram, Péterváradí Commendansnak írot Requisitionalis Levelére, mit felelt, legjen, értettem: hogy tudnyillik nem assistal, ha innend Parancsolattya nem lészen. — Édes Notarius Uram, qui bene distinguit, bene docet. Igenis el hittem, hogy Parancsolat nélkül nem fog assistalny, mert az előbbeni Parancsolatok-ban sem volt, ugy tetszék, committalva, ut assistat: hanem csak ez volt meg parancsolva: ut non impediát Separationem. — Minth hogy peng Comes Uramat (a ki ellen nekünk fegyver és Assistentia Militaris kévántatot volna) már per Decretum expeditum az Áulica Camara le ültette, és mást senkit nem

tudok, a ki a Commissionak resistalna, annakokáért kérem kglđet, mi szükségh nekünk az Assistentia? elégh lészen, ha Commendans Uramék passive se habebunt, et Separationem non impediēt. Mindazonáltal én ezzel nem gondolok, hanem csak ugyan sollicitalom Renovatioját az Decretumoknak. De quicquid sit, szép móddal jó volna ki venny Péterváradí Commendans Uramtul elméjét, hol járjon, utrum solummodo assistere nolit? aut vero Separationem positive impedire velit. Mert ha azt mondaná, hogy impodialny akarja: tehát ezt nagyobb Exaggeratioval köllene a Bellicumnál representalny, minth sem simpliciter pro Renovatione instalny. Én csak magamtul teszek ilyen Ratiocinatio, de ha kglđnek ebben is vagyon nagyobb Informatioja, kérem tempestive Communically velem. Glavinich Uramnak e mai Postán irtam de Manutentione Autoritatis Judiciariae sibi per suam Excellentiam Palatinalem Concreditae. Minth hogy csekély Udvari Quárté-
locskában (melly vagyon az Aranyas Keresztnél, mindgyárt a Vörös Kapunál) csak Sz. Mihály nap után megyek lakny, azért Feleségemet előb föl nem hozhatom Páparul, s magam is eddig való szállásomon maradok addig. Azomban penig véghez menvén a Commissio, (m)ondom kglđ előbb föl jöhet. Tarsa és éltesse Isten kglđet frissen sokáig szerencsésen. Viennae 14. Aug. 1717.

Klđd

köteles szolgálja

Végh Péter mp.

*

Nagy jóakaró Uramnak, ayánlom köteles szolgálatomat kglđnek.

Kglđ 21. presentis költ Levelét kedvessen vettem. Igenis énekölhettyük Alleluja, Alleluja, Alleluja, quia haec est dies, quam fecit Dominus; exultemus et laetemur in ea. — Mind előb, mind ma is irtam Glavinics Uramnak, tudom eö kglme eljár maga hivatalában. — Comes Uranara ment Decretum eránt való Attestatio, ime meg küldöttem kglđnek. Pro ejusd. Decreti extradandis Vidimatis Paribus, Levemburg Uramnál

levő Commissiora kölletet Memorialist beadnom: ha resolvaltatot e may sessioban, a szerdai Postán bizonyossan azt is megküldöm kglđnek; csak tegyen Dispositiot a Postán, hogy kezéhez mehessen kglđnek. Strobel Uram eő Nágha mondotta, hogy per Memoriale installok pro Copia apud Commissionem.

Generalis Uramékra a Bellicumrul extrahalandó Decretumok eránt tam scribendo, quam Cursitando, hitemre eleget tettem: de a Rosolutio ez volt: Siquidem ista Commissio non erit nova, sed tantum Continuatoria, ideo non est necessaria priorum iteratorum Decretorum Renovatio, siquidem priora vigorem suum non amiserunt adhuc. A minth hogy M. Generalis Leffelholz M. Generalis Nádasdi Ferencz Urnak eő Excellentiájának válaszul szólló és általam recenter kglđnek includalt originalis Leveléből is ki tetezők, hogy eő Excellentiaja a Separatiot nem impediállya, mellynél nekünk sem köll töb: hagyán ha nem assistal is, csak ne báncson.

Generalis Commissarius Uram eő Excellentiaja és Hattelstoffer Secretarius (kiknek hírek nélkül itt az Relictus Generalis Commissariatusságh semmit sem cselekszik) most Taborba vannak oda alá, azért Prachfogelre most Intimatiot nem extrahalhatny. De kérem kglđet, mit gondolunk mi pro hic et nunc Prachfogel Urammal: Akar agnoscallyon bennünket legitimus Possessoroknak, akar ne: az nekünk se nem árt, se nem használ; Várjon a Barátom az eő idejétül, tudnyillik Novembertül, a midön Portiokat köll Bodrog Vármegyére osztany, és a Militiat Dislocalny, ackor igenis Contradicalhat, és opponalhattya magát: de most in Septembri, hollot a Vármegyében Functioját nem experceállya, quid ad ipsum Separatio, quae non Concernit Cassam Bellicam, vel Intertentionem Militarem, aut Computum Menstrualem, sed pure praecise tangit Negotium Provinciale. Azért Árkon kívül akar eő kglme Hegymester lenny. Majd Novemberben, a midön reviviscal a Commissariatusságnak Functioja és Dispositioja,

lészen hele az eö kglme renitentiajanak: De ellenbe, most in Septembri véghez menvén a Separatio és Assignatio, bizonyára nem várjuk meg is Novembert, hanem előb, mindgyárt mihelelt Generalis Commissarius Uram föl jön, ki vesszük az Intimatiot Prachfogel Uramra. — Csak az Separatio légyen meg; ezen legkevesebbet köll törödnünk, id enim, quod ex parte Consily Bellici ratihabetur, per Commissariatum frustra in Contrarium oppugnatur. Azért Prachfogel Uram Szavain kglde ne épétesen, szöllon, a mit akar: a Commissio eljárhat maga dolgába. Tarsa és éltesse Isten kgldeit frissen sokáig szerencsésen. Viennae die 28. Aug. 1717.

Kglde

köteles szolgálója

Végh Péter mp.

*

Mínté régi jóakaró Uramnkn, ajánlom köteles szolgálatomat kgldeknek.

Mínd a nemes Vármegye, mínd kglde s mínd peníg Grueber Uram Leveleit alázatossan és kötelessen vettem. Kglde által a N. Vármegyének alázatossan köszönem, hogy rolam megemlékeztvén, Conventiobeli Fizetésemre három Száz Foréntokat deputalny, és azon Pénznek Exolutioját, Commissárius Czigler Uram által transponalny méltoztatott; Én is valamínté eddíg ki telhetet gyöngé erőmtül, úgy tovább is kévának a N. Vármegyének szolgálny. A ménemü Gravamenek most authentice nekem includaltottak, azokat már ezelött M. Fő Ispán Uram velem communicálvan, a Főlséghes Bellicumra az elmúlt napokban be attam: Voltam is már Ettl Uramnál pro Resolutione, de nem experialhattam ackor semmit is, azért holnap megyek ismét eö Nágha udvarlására.

Bács Vármegye részéül, előb mínté sem Palatinus Uruk innend elment, Szároz Uram per omnipotentiam instalt, hogy a Nova Revisio Posonban legyen meg: De Palatinus Uruk arra nem accedalt, mert sine Oculari Revisione, extra faciem Loci, nem lehet uyab Revisio. Mutatta Draktics Uram Bács

Vármegye Palatinus Urunknak szolló Leveleit, a mellyekben lamentalodnék propter magnam Improportionem Portarum; Azt allegalya, hogy a Futoki Dominium maga ez előtt Septimam Partem Oneris Portionalis viselte, s mégh is csak négy Portát vett magára Bodrog Vármegye. Ha csak ez az Lamentiora való Materiajok, tehát ezt in futuro Regni Congressu Portionali lehet representalny, s azért nem köll propter Sequestrationem Cottus pörölny: nam in diversis, diversa est ratio. Czigler Uramnak szolló Levelet, magam representaltam: mégh nem adhatot Pénzt, mert magának is mástul köll várny, tudnyillik a Fölséghe Camaratul. Nem veszek tehát már a Sárga Lónak társat, minth hogy biztat kglđ: mert más képpen de necessario köllene vennem; mivel a Feleséghe most is pénzes Vecturakon jár a mi kevés Pusztá Jóságocskámban. Szároz Uram Secretarius lett az Aulica Camerán, Strobel Uram mellé. Kglđ Armalissaira van gondom, de eő Fölséghe ritkán resolvallya egymás után az ollyatén Instantiakat, mert sokan concurrálnak. Tarsa és és éltesse Isten kglđet frissen sokáig szerencsésen.

Viennae 30. April 1718.

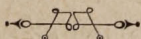
Kglđ

köteles szolgálja

Végh Péter mp.

P. S. Grueber Uramat szépen köszöntetem, és bocsánatot várok eő kglđmétul, hogy Levelére most nem válszolhattam.

Közli: T. K.

Eső-varázslás.

Dodola.

Régi aminisztikus felfogás a földművelő népek körében a természetélet megfigyelése alapján a nap- és zivataristen-ségek képzetét alakította ki. A pásztor és halász léte is függ

a természet életének kedvező vagy kedvezőtlen hatásaitól, de egyetlen életmód sem olyan szolgálai alárendeltje az éghajlati tényezőknek, mint a földművelőé. A vegetáció sikerének a klimától függő két alapföltétele, a nedvesség (eső) és a melegség (szárazság), a zivatar és a nap meglekésedik a földművelő előtt, mihelyt észreveszi, hogy fizikai létele mennyire elválaszthatlan az elsőnek termékenyítő és pusztító, a másodiknak melegítő, fejlesztő és hervasztó hatalmától. Ily alapon formálódnak a meteorológiai jelentőségű mithológiai alakok s a sok tevés-cselekvés, amely jóakaratum elnyerését célozza, megteremti a mithosz mellett a kultuszt.

Az árjáknál, a mongoloid népeknél, az amerikaiaknál, a legdélebben lakó néger törzseknél, különösen az olyan tájak lakóinál, melyeknek klimája a végletek között mozgó, mindenütt megtaláljuk az időjárást intéző hatalmak képzetkörét, vele együtt a kultuszt, mellyel a régi népek és a természeti ember ezeknek a szellemalakoknak a jótékony hajlandóságát igyekszik megnyerni, valamint nem ritkán a törzsfőknél is nagyobb hatalmu varázslókat, e kultusznak gyakorlóit: a napfény- és esőcsinálókat.

A kereszténység erős harczt folytatott mindenha mindennemű varázslás ellen; de talán a primitiv néphit egyetlen jelenségében sem talált olyan szívós életű ellenfélre, mint az időjárásra vonatkozó hiedelmekben. Innen van, hogy a kulturnépek körében ma is még sok olyan szokás virágozik, mely az említett hiedelmek continuitását bizonyítja.

Bennünket ez alkalommal az esőcsinálásra vonatkozó érdekelnek, közülök is főképen az esőcsinálásnak a legkülönbözőbb népek között igen elterjedt az a módja, midőn embert, tárgyat bizonyos ceremónia gyakorlása mellett vízbe mártanak, vízzel (vagy tejjel, vérrel, vizelettel) öntenek le.

Az új-kaledoniaiak szárazság idején emberi csontvázat öntöznek meg vízzel. Indiában néhol a gyereksereg az udvart locsolja meg vízzel, s aztán tócsáiban kedve szerint lubickol,

hogy esőt gerjessen. A kafferek králjaiban állandóan van itelezi-füvel készített víz, mellyel a krált és lakóit megöntözik, ha esőre vágyakoznak. A vanika-k rokonaik sírjain áldoznak, hogy esőt csináljanak. Egy fekete juhot ölnek le, s vérével a sírokat megöntözik. — Nagyon elterjedt Afrikában az eső-kövekbe vetett hit.¹⁾ A latuka-fönök legfontosabb, de egyuttal legveszedelmesebb vállalkozása az esőcsinálás. Szárazságban a lakók ajándékkal keresik fel, hogy csináljon esőt. Ha elég ajándék gyűlt egybe, a forró homokba letesznek egy vadonatiúj fazekat, s beléje rakják az esőköveket. Két tallérnagyságu kőkorong, az egyik fehér kvarcz, a férfié, a másik barna színű kő, a z a s s z o n y. Azután vizet öntenek reájuk, úgy hogy legalább három ujjnyira elfedje a köveket. Ha habzik a víz, közel van az eső, ellenkező esetben újabb ajándékokra van szükség.²⁾ A cigányok közt divatos szokás, hogy ha hosszabb ideig tart a szárazság, akkor a szántófield négy sarkába egy-egy békát ásnak el, s aztán rávizelnek. (U. o.)

Burkhard von Worms († 1024) egy valószínűleg még a 11. század elején Hessenben vagy a Rhein mellékén dívó szokásról emlékezik meg, melyet harmincz napig tartó böjttel egybekötött templomkövetéssel büntettek. A szokás lényege az, hogy nagy szárazság alkalmával a hajadonok egy kis leányt meztelenül a falu alá vezettek, oda, a hol belisa (vad százszorszép?) nőtt. A kis gyermek jobb kezével gyökerestül kihúzta a növényt, melyet aztán a jobb lába kisujjához kötöttek, úgy hogy maga után vonszolta. A lányt így a legközelebbi folyó vízbe vezették s vesszők segítségével vizet hintettek reá és énekelve esőért könyörögtek, végre rák módjára haladva, a faluba vezették.³⁾ Hasonló értelmű a szlovén pásztorok ma is élő szokása, mely szerint

¹⁾ Ratzel: Völkerkunde, 2: 269.

²⁾ Adrian: Über Wetteranberei. Wien, 1894. 65. old.

³⁾ Mannhardt: Der Baumkultus der Germanen u. ihrer Nachbarstämme. Berlin, 1875. 1: 330.

egy leányt választanak, lábára artemisia-t kötnek, a patakhoz vezetik és vízzel öntözik le. Az eszteknel régebben tartós szárazság idején a mennydörgés istenének kőn-nak (zivatar) áldozati tüze köré háromszor sört öntöttek, aztán a lányokat feccsentették meg vele, kérvén, adjon az isten esőt.¹⁾ Tirolban (Burgeis) május elsején a legények az utcán mutatkozó leányokat megfogják, megöntözik vagy vízbe állítják. Oroszországban Kurks kormányzóságban hosszas aszály után az asszonyok elkapnak bárkit s a vízbe dobják vagy fejtől-lábig megöntözik.²⁾ Az esőcsinálás ilyen módjára különben a legtöbbet a szláv népek szokásai közt találhatni. Andrian báró (i. m. 101) az O d e s s k i j L i s t o k után közli, hogy Dél-Oroszországban 1892-ben egy nagy falu népe általános imádkozás után a templomba vonult s ott a miseruhás papot vízzel öntötte le. Ivan Kupalo (a mi Keresztelő Szt. Jánosunk, Szt. Ivánunk) napján az asszonyok nagy csoportokban fürdöttek ruhásan, hogy esőt okozzanak, miközben a galyakból és zöld füvekből készített Kupalo-t leöntötték. A szlovének István napján szentelt vizet öntenek a forrásokba, hogy ki ne száradjanak és megöntözik vele a földeket, hogy többet teremjenek.³⁾

Az esőcsinálás magyarországi adatait Hermann Antal dr. állította össze.⁴⁾ Hont vármegyében hosszas szárazság idején napfelkelte előtt kelet felé tekintenek, tüzkövet és acelat dobnak a vízbe, így szólván: „Napkirály, forróságom van; tartsd meg a meleget; ha fázom, tudok tüzet csinálni.“ Felső-Magyarországon mezitelen leányt eresztenek a kútba, miközben acelat, tüzkövet dob a vízbe s ugyanazt mondja. Vagy mezitelen asszony fekszik egy-két pillanatra a szántó-

¹⁾ Wiedemann: Über Menschenopfer zu Ehren der Schlangen bei den Esten, 455. oldal.

²⁾ Mannhardt i. m. 1: 331.

³⁾ Andrián i. m. 102. és 105. oldal.

⁴⁾ Herrmann: Az idővárás és a magyar s egyéb hazai népek hitében. Ethn. 6: 198. V. ö. még Pallas Lexikon 6: 444.

földre s így szól: „Fiatal nap-úr, ne légy nékem s annak, a mi körülöttem van, ártalmára!“¹⁾

Az esőcsinálásnak a czímben megnevezett dodolajárással megegyező formája szintén nagyon elterjedt. Dr. Theod. Kind új-görög népdalgyűjteménye (Leipzig, 1833) szerint Görögország városaiban és falvaiban, ha 14—20 napig szárazság uralkodik, a gyermekek választanak maguk közül egyet, legszívesebben árvát, (mert Isten az árvák meg a szegények kérését jobban meghallgatja) csupaszra levetkőztetik s aztán mezei füvekkel, virágokkal tetőtől-talpig beborítják, feldíszítik. A neve *pyrpiruna*. A többi gyermek vele együtt házról-házra jár dalolgatva. Minden házigazda, háziasszony ad nekik egy para-t, s aztán fejen öntik.²⁾ Az erdélyi oláhjaink is, ha hosszabb időn át elmarad a csapadék áldása, egy kicsi, tíz évesnél fiatalabb leányra fűből, virágból készült inget húznak s társai aztán tánczolva, énekelve kísérik a *papalugat*.

Papaluga, szállj az égbe,
Nyissad meg ajtóit.
Hullass esőt a magasból,
Hogy a rozsunk jól tenyésszék.

A menetet aztán az asszonyok hideg vízzel megöntözik.³⁾ Pontosabb leírását közli Herrmann dr.⁴⁾ Husvét utáni harmadik csütörtökön fiatal oláh vagy inkább cigánylányok feldíszítik magukat gyöngyökkel, szalagokkal és bodzalevélkoszorúkkal ugyanannyira, hogy ruhájuk is alig látszik ki a sok zöld levél alól. Házról-házra járnak tánczolva, esőt kérve. Egy idősebb kilép közülök és egyhangu, de gyors dallamu énekkel esőért fohászkodik, mialatt társnői összefogódzva tánczolnak, ugrálnak. Végre a háziasszony tejjel, gyakrabban csak vízzel leönti és aztán megajándékozza őket. Udvarról-

1) Wisloczki: Volksglaube der Magyaren, 43.

2) Mannhardt i. m. 329.

3) W. Schmidt, Das Jahr- u. seine Tage in Meinung u. Brauch der Romänen Siebenbürgens. Herrmanstadt, 1866.

4) Pallas, 6: 444.

udvarra járnak s mindenki igyekszik őket látni, mert az a hitük, hogy a kinél nem tánczolt a paparuga, annak nem fog jól menni dolga a következő évben.

A bulgárok szárazságban egy leányt diófogallyal, virággal, bab- és krumpliszalmával, hagymalevével öltöztetnek fel és virágbokrétát adnak a kezébe. A neve *djuldjuk* vagy *peperuga*; ez utóbbi névvel nevezik nemcsak a leányt, hanem hitük szerint a benne rejtőző szellemet is. A *peperuga* kíséretével házal. A házigazdák egy-egy vödör vízzel várják, melyre virágokat hintenek és megöntözik a következő ének kíséretében:

Repült a *peperuga*;
 Ádj, Isten, esőt,
 Hadd tenyésszék a rozs, köles, búza.

Dalmáciában a leány helyét fiatal, nőtlen férfi foglalja el; neve *pripaes*; kísérei a *prporush-e-k*.¹⁾ A délszláv *prporuše prpruša*, bolgár *peperuga*, *preperuga*, román *paluga*, *paparuga*, görög *pyrpiruna* nyilván egy törül szakadtak el.

A bulgár *djuldjuk*-nak felel meg a szerb *dodola*. Ha hosszú időn át nem esik az eső, úgy hogy végre nagy szárazság pusztít, akkor Szerbiában és Magyarország szerbek lakta vidékein jár házról-házra a *dodola* 2—15 társnőjével. A lányok közül az egyik vagy teljesen mezitelenre, vagy ingre vetkeződik s aztán füvekkel, falevelekkel, fűzágakkal, bodzahajtásokkal, virágokkal teljesen beburkolják, fejére fűz-koszorút tesznek, kezébe fűzágat adnak. Az óbecsei *dodolára* szárvázat kötnek s arra aggatják a lombot. Az így kiöltöztetett lány a *dodola*. A házak előtt, házudvarokban a leányok körben kólóznak és a *dodola*-éneket éneklik, a körön belül a *dodola* tánczol, forog, míg a dal végeztével a háziasszony vízzel le nem önti.

¹⁾ Maunh. 1: 329.

A bácskai sokaczoknál Jankó dr. szerint¹⁾ lényegében az előbb említett megegyező a dodola-járás szokása. A dodolának öltözött kis leányt társnői úgy elhalmozzák bodzagalyakkal, hogy csak a szeme látszik ki. Házról-házra járva énekelgetnek, tánczolnak, a gazdasszony leönti a dodolát, végül tojással, szalonnával ajándékozza meg a társaságot, melyből a dodola lakásán lakomát csapnak, ha a pénzből futja, dudaszóval.

Egy adai adatom szerint a dodolások a kapu elé érve így énekelnek :

Mi brzo, oblak brže,
A kiša još brže.

Mi gyorsan, a felhők gyorsabban,
Az eső még gyorsabban.

Aztán körbe fogóznak a dodola körül s a következőképen dalolnak :

Naša doda moli Boga :
Oj dodolo, oj dodolo!
Da udari rosna kiša.
Oj dodolo, oj dodolo!

Dodánk az Istent imádja :
Oj dodolo, oj dodolo!
Eredjen harmatos eső.
Oj dodolo, oj dodolo!

Da pokusne rodne nyive,
Oj dodolo, oj dodolo!
I orače, i kopače.
Oj dodolo, oj dodolo!

Öntözze meg szántóföldünk',
Oj dodolo, oj dodolo!
A szántókat, kapásokat.
Oj dodolo, oj dodolo!

Da pokisne zelen venac.
Oj dodolo, oj dodolo!
Doneste vam čabar vode!
Oj dodolo, oj dodolo!²⁾

Hadd ázzék a zöld koszorú.
Oj dodolo, oj dodolo!
Hozzatok egy esőbőr vizet!
Oj dodolo, oj dodolo!

Mikor az utolsó strófa második felét éneklük, a gazdasszony leönti a dodolát s aztán pénzzel, tojással vendégeli meg őket.

Mannhart a pyrpiruna-ban, a papaluga-ban, peperuga-ban, dodolá-ban a női formában elképzelt vegetacio-geniuszt látja.

¹⁾ Adatok a bács megyei sokacok néprajzához. Ethn. 7. évf. 1896.

²⁾ A szerb szöveg szíves áttekintéseért főt. Nedelykovity Velimir esperes úrnak és Jankulov B. tanártársamnak vagyok adósa. A dalokat nagyjából részben növendéceim gyűjtötték.

A dodola, ugymond, lehetőleg konkrétul elgondolt personifikációja a növénytenyészetnek, melyre vízzel öntözgetés vagy vizbemártás által esőt akarnak levarázsolni. Ilynemű szellemként karakterizálja a román és bolgár dal: a papaluga szálljon az égbe, nyissa meg kapuit . . . a peperuga szálljon. Hogy az eső-varázsló minden ruhát levet magáról, mielőtt növényvel felöltözködnék, ez azt jelentené, hogy a növényi lepel nem váltogatható öltözeke, hanem lényének szoros járuléka, akár a bőre. Finom vonása a bolgár szokásnak, hogy az öntözésre használt vizet virággal hintik meg, mert hiszen a ceremónia révén levarázsolt esőnek ilyen eredményét várják.

Ime néhány délmagyarországi, vagy szorosabban bácskai dodola-ének:¹⁾

A) A falun át.

Mi idemo preko sela,	Mi megyünk a falun által,
Oj dodo, oj dodole!	Oj dodo, oj dodole!
I oblaci preko neba,	A felhők az égen által.
Oj dodo, oj dodole!	Oj dodo, oj dodole!
A mi brže, oblak brže.	Mi gyorsan, felhők gyorsabban.
Oj dodo, oj dodole!	Oj dodo, oj dodole!
Oblaci naš pretekoše,	Felhők elhagytak bennünket,
Oj dodo, oj dodole!	Oj dodo, oj dodole!
Zsito, vino porosiše.	Búzát, bort beharmatoztak.
Oj dodo, oj dodole!	Oj dodo, oj dodole!

(Orlovát, Torontál vm.)

Grimm is közöl egyet Mythológiájában (560.), Mannhart a hely megnevezése nélkül kettőt. Az egyik a fentebb közölttel teljesen megegyező:

Wir gehen durch das Dorf,
Die Wolken gehen am Himmel;
Wir gehen schneller,

¹⁾ A Vuk Stephanovics Karadsity gyűjteménye is több magyarországi dodola-éneket őriz. Miután Székács az alább idézendő munkájában közölt dalokat bevallása szerint legnagyobbbrészt Vuk művéből (Narodne srbszke Pjeszme szkupio i na szvijet izdao Vuk Steph. Karadsity) fordította, lehet hogy épen magyarországiakat ültetett át. Vuk gyűjteményét cikkem befejezéséig nem kaphattam kézhez, azért nem ellenőrizhettem.

Schneller gehen die Wolken ;
 Sie haben uns überholt
 Und das Korn benetzt und den Weinstock.¹⁾

A másik :

Wir gehen durch das Dorf,
 Die Wolken gehen am Himmel ;
 Aus den Wolken fiel ein Ring,
 Ihn ergriff die Chorführin.²⁾

Ezzel vizsont az én gyűjteményen darabjai közül a következő Pancsován, Sztarcsován, Dolován, Bavanistyén énekelte szöveg egyezik :

1. Mi idemo preko sela, Oj dodole. Moj Božo le!	1. Mi megyünk a falun által, Oj dodole, Moj Božo le!
2. I oblaci preko neba. Oj dodole, Moj Božo le!	2. A felhők az égen által. Oj dodole, Moj Božo le!
3. Iz oblaka prsten pade, Oj dodole, Moj Božo le!	3. A felhőből gyűrű pottyant, Oj dodole, Moj Božo le!
4. Ujagmi ga kolovogya. Oj dodole, Moj Božo le!	4. Fölkapta a kolo-vezető. Oj dodole, Moj Božo le!

B) A házbán.

I.

Molimo se višnyem Bogu, Oj dodo, oj dodole! Da udari rosna kiša, Da porosi naša polya, I šenicu ozimicu, I dva pera kukuruza.	Imádkozzunk nagy Istenhez, Oj dodo, oj dodole! Eredjen harmatos eső, Harmatozza be földünket, És a telető búzát, És a két szál kukoricát.
--	--

Minden sor után refrain: Oj dodo, oj dodole!

(Orlovát, Torontál vm.)

Variánsát ismerem Pancsováról, Dolováról, Sztarcsováról és Banivistyéről.

¹⁾ Mannhart i. m. 1 : 330.

²⁾ Mannhart i. m. 1 : 330.

Székács József Szerb népdalok és hősregék ez. munkájában¹⁾ (40—42. old.) hármat közül magyarul, többek között a fentebbi I. számú ének változatát:

Kérjük a nagy régi Istent,
Oj dodo, oj dodo le!²⁾
Hogy zuhogjon harmat-eső,
Harmatozza réteinket,
Rétentüli gabonánkat,
És két szárnyú tengerinket.

Hadzsics Antalnak a hazai szerbekről írott cikkében³⁾ a következő variansa szerepel:

Kérjük, lányok, a nagy Istent,
Oj dodo, oj dodola!
Hogy az eső harmatozzék.
Harmatozzék réten, szántón,
Hogy búzánk és zöld leveles
Tengerink termékenyüljön.

II.

Naša doda Boga moli,
Oj dodo, oj dodole!
Da udari rosna kiša,
Da pokisnu svi orači,
Svi orači, i kopači,
I po kući poslovači.

A mi dodánk Istent kéri,
Oj dodo, oj dodole!
Eredjen harmatos eső,
Hadd ázzék meg minden szántó,
Minden szántó és kapáló,
És a házban dolgozó.

Refrain minden sor után.

(Orlovát, Torontál vm.)

Plosiczon (Temes vm.) a negyedik sor után így:

Da porasti žito, vino,
Kukuruza i kupusa
I kudelya tanko prelya.

¹⁾ Szerb népdalok és hősregék. Az eredetiből fordította Székács József. Franklin, Olcsó Könyvtár.

²⁾ A Székács adatában a refraint az ő írása szerint közlöm.

³⁾ A délmagyarországi szerbek. Oszt. Magy. Monarchia írásban és képben. II. köt. Magyarország, 645. old.

Székácsnál így:

Dodánk kéri a nagy Istent,
Hogy zuhogjon harmat-eső,
A szántókat megverendő.

Megfürösztő a kapálót,
És a háznál dolgozókat.

A II. sz. változatot is ismerik Pancsován, Dolován, Sztar-
esován, Bavanistyén.

III.

Udri kišo na dodolu!
Oj dodole, oj dodole!
U dodole zelen venac.
Oj dodole, oj dodole!
Udri čabrom na dodole;
U čabranyi dva jajeta.
Sa dodole na žitove,
Sa žitova na ječmova,
Sa ječmove na ovsove,
Sa ovsove na kukuruz,
S' kukuruza na bostane.
Ko dodolu ne dariva,
Onom nyiva ne rodila.

Essél eső dodolára!
Oj dodole, oj dodole!
A dodolán zöld koszorú.
Oj dodole, oj dodole!
Úgy essél mint a csöbörből;
A csöbörben egy pár tojás.
Dodoláról a búzára,
Buzáról a rozsvetésre,
Rozsvetésről zabvetésre,
Zabról a kukoriczára,
Tengeriről a dinnyére.
Aki nem ad ajándékot,
Ne teremjen annak földje.

Refrain minden sor után.

(Torontál vm.)

IV.

Udri kišo na dodole!
Dodola se Bogu moli:
Da vam kiša padne skorim.
Mi idemo preko sela,
Kao oblaci preko neba.

Essél eső dodolára!
Dodola Istent imádja:
Minél előbb essék eső.
Mi megyünk a falvakon át,
Mint a felhők az égen át.

Soronként megismétlődő refrain-je: Hoj dodola, hoj dodola!

(Torontál vm.)

V.

1. Udri. udri sitna kiša,
Oj dodole, moj Božo le!
2. Te porosi žito, vino,
Oj dodole, moj Božo le!

1. Essél, essél apró eső,
Oj dodole, moj Božo le!
2. Harmatozd be a búzát, bort,

3. I tri pera kukuruza,
Oj dodole, moj Božo le!
4. I lanove za darove,
Oj dodole, moj Božo le!
5. I kudelyu tankoviju!
Oj dodole, moj Božo le!

3. És a három szál tengerit,
4. És az ajándék-lent,
5. És a hajlékony kendert!

(Orlovát, Torontál vm.)

VI.

1. Oj dodole, dodole,
Sta bi tebi valjalo?
Jedna kanta vodice,
I od Boga kišice.
2. Pada kiša na dodole.
Oj dodole, oj dodole!

1. Oj dodola, dodola,
Mi kellene tenéked?
Egy kannácska vizecske,
Az Istentől esősce.
2. Esik eső dodolára.
Oj dodolá, oj dodola!

(Pancsova.)

Ennek a változatát közli Réső Ensel Sándor (Magyarországi népszokások) szerb és magyar szöveggel. A „dodola“ szót Macskarának fordítja.

VII.

1. Oj dodole, moj Božo le!
Naša doda moli Boga:
Da udari rosna kiša,
Da pokisnu svi orači,
Svi orači i kopači.
Oj dodole, moj Božo le!
2. Oj dodole, moj Božo le!
Nasa doda moli Boga:
Da udari rosna kiša,
Da pokisne rodne nyive,
Rodne nyive i planine.
Oj dodole, moj Božo le!

1. Oj dodole, moj Božo le!
A mi dodánk Istent kéri:
Eredjen harmatos eső,
Hadd ázzék meg minden szántó,
Minden szántó és kapáló.
Oj dodole, moj Božo le!
2. Oj dodole, moj Božo le!
A mi dodánk istent kéri:
Eredjen harmatos eső,
Ázzanak termő szántóink,
Szántóföldek és a hegyek.
Oj dodole, moj Božo le!

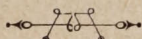
(Mosorin, Bács-Bodrog vm.)

Igaz, hogy az időjárásra vonatkozó naiv hiedelmek szívós természetűek, de a kulturával folytatott küzdelmük eredménye nem lehet kétséges. Már is a pusztulás útján vannak, s ki fognak veszni értékes tanulságukkal együtt a néphagyomány

emlékezése köréből, ha följegyzőjük nem akad. — A fentebb közlött ének-szövegek jó része egy ugyancsak az esőcsinálásról szóló dolgozatomban már megjelent az *Ethnographia* VI. évfolyamában. Közlésükkel az a czélom, hogy felkeltsem irántuk mindazok érdeklődését, a kiknek feljegyzésükre alkal-
muk kínálkozik. Nagyon ajánlatos, hogy a legrészletezőbb leírás mellett az énekek dallamát is megrögzítsék a gyűjtők.

(Baja.)

Bellosics Bálint.

A torzsai németek szokásai.

(Folytatás.)

A búcsú. Mivel a földművelő nép szórakozásai a nagy mezei munka után kezdődnek, tehát az őszi beálltával: jónak találok első sorban a németek legelső népszokásáról, a búcsú (Kerweih) megtartásáról megemlékezni.

Hetekkel előtte már készülnek rá. Van is ilyenkor fel- fordulás minden házban. Meszelnek, surolnak, festenek, ta- karítanak, hogy alig lehet valahová bemenni. A búcsú október első vasárnapján kezdődik és tart 3 napig. A vasárnapot meg- előző héten kezdődik a nagy sütés, ekkor készül az elmarad- hatatlan *D ü n n e r K u c h e n* (vékony lepény) teménytelen mennyiségben, de a mellett még mindenféle kalácsot sütnek. A búcsút megelőző szombaton pedig malacz, (Kerweihseiche) aprómarhaöldöklés és a hushozás járja, melyet aztán a nagy sütés-főzés követ, hogy vasárnapra minden készen legyen. E napra majd minden ház vendéget vár, kit persze agyonet- nek és agyonitatnak. A háziasszony meg az ura ki akarnak tenni magukért.

A búcsú rendszeren vásárral is össze van kapcsolva. Leg- jobban örülnek a fiatalok és gyermekek, kik ilyenkor új ruhát kapnak (Kerweihrock). A falu e napon tele van ide- genekkel és egész különös képet mutat.

Azonban ma már a búcsú is sokat veszített régi nimbusából. Hajdan vígabban voltak s különféle bohókás dolgot is vittek végre, míg ma evés-ivás és táncz az egész mulatság.

Hajdan minden korcsmának meg volt a maga czégére (Schild). Az egyes társaságok — a korcsmák szerint — szombat este gyültek össze másnapi mulatóhelyeiken és ott időztek muzsikaszó mellett néha reggelig is. (Kerweiansaufen.) Vasárnap reggel pedig egy kosbáránynak két szarvára kötelet kötöttek és a korcsmaczégérral muzsikaszó mellett bejárták a falut. A bárány aztán áldozatul esett — vacsorára. A czégért újra kifüggesztették a koresma elé. E valódi népszokás azonban teljesen kiment a divatból.

Most délután rögtön a korcsmába mennek táncolni. A lányok ekkor veszik fel új ruhájukat, melyben 4 óráig táncolnak. Akkor haza mennek és fehérbe öltöznek, hogy 6 óra tájban ismét visszamenjenek.

A fiúk pedig, egy-egy üveg borral végig muzsikáltatják magukat a falun. De van is ilyenkor oly fülsiketítő trombitaharsogás mindenfelé és oly kurjongatás, hogy az Isten a megmondhatója! — Hat óra tájtól ismét tart a táncz 9—10 óráig a fiatalok számára, azután pedig vegyesen. Hétfőn ugyanaz a rend. Kedden azonban csak este van táncz. Az öregek vendégeikkel iddogálnak és kártyáznak. Minden korcsmában kalácsot sütnek, melyet éjfélkor ingyen tálalnak fel. A búcsúból kifolyólag egy közmondás is keletkezett: So lang redt ma vun der Kerbei, bis se dois. (Addig beszélnek a búcsúról, mignem itt van.) Alkalmazzák pedig minden bekövetkezendő dologra.

A társaságok. (G'sellschaft.) A fiatalok és öregek egyaránt alakítanak G'sellschaftokat, melyeknek czélja esteli összejövetel, társalgás, kártyázás, bár a fiatalabb házasok olvasással is szokták tölteni az időt. A nők kézimunkáznak — és nem ritkán pletykáznak is.

A fiatalság is összejár két csoportban: a 12—14 évesek és az idősebbek, a 15—20 évesek. Ezeknek az összejövetelük bizony sok kívánni valót hagy hátra — tisztesség tekintetében. A fiúk és lányok egyaránt rakonczátlankodnak. Sőt van eset, hogy a legilletlenebb dolgokat is elkövetik. Megeszik a befőttet, törnek, zúznak stb. De jaj volna annak a szülőnek, a ki ez ellen szót emelne. Annak a lánya többé egy tapodtat sem tánczolna. A fiatalság többnyire egészen magára marad és azt teszi, a mit akar. Minden este más-más lányon van a sor (Reih). A társaság rendszeren esti 9 óráig van együtt és nagy zshivajjal oszlik szét.

A vasárnapok estéi pedig tánczolásal telnek el a korcs-mában, egészen Katalin előtti vasárnapig, mert a közmondás szerint: Kathrein sperrt die Musik ein!

Megjegyzendő, hogy ez összejövetelek egész nyárig tartanak és rendszeren előidézöi egy-egy házasságnak is, ott találván meg ki-ki a párját. A legényt: Porschnak nevezik, a hajadont pedig: Menschnek.

Az őszi szokásokhoz tartozik még a **disznóölés**. Régebben a nagyon szegény nép gyermekei (most ilyen nálunk nincs, mert rendszeren mindenkinek jut egy-egy disznócska) a a disznót ölö házba mentek fazékkal azért a levesért, melyben a hurkát kifőzték és ezt mondták:

Ich han gehért Ihr han geschlacht.
Ihr han so guti Werscht gemacht.
Ihr han so guti Frau im Haus,
Die gebt die Werscht zum Finster naus.¹⁾

Akkor rendszeren ki is jutott a szegényeknek is a hurkából, husból stb. — Most csak a rokonok segítenek egymásnak. A napi munka után aztán vacsorát adnak, mely leves, főtt disznóhus (Rippmesel), hurkaféle, káposzta és sült disznóhus, melyhez zellersaláta és befőtt gyümölcs jár. Bor. Disznó-

¹⁾ Teljesen kiment a szokásból.

öléskor a tanitónak is küldenek hurkát meg hust. Van ház, a hol 5—9 disznót is ölnek.

A karácsony. Ez az apró nép ünnepe. Ilyenkor már kora reggel jár az apróság kendős kézzel a komákhoz, hol a leányokat almával, dióval, mézeskalács-bábukkal, — a fiukat lovakkal ajándékozzák meg. A kinek sok komagyereke van, bizony nagy áldozatot kell hoznia, mert rendesen pénzadományokkal is ellátják a kicsinyeket. Karácsonyfa csak ritka házban van. Azonban a szent estén mégis hoz a Kristkindl ajándékot (diót, almát, babát stb.) annak is, a kinek nincs karácsonyfája. Valaki egész fehérbe öltözik és ez a Krisztkindl, kinek jövetelére a kicsikéket előkészítik, s ő a jövetelét csengetyüszóval adta tudtul. Ekkor a kicsikék letérdelnek és imádkoznak:

Kristkinche zárt,
Ich han schun lang uf dich gewárt;
Du sollst mer Appel un Niss bescheren,
Dass ich soll Vater un Mutter ehren.

Erre a Kristkindche széjjel szórja az almát és a diót s átadja a többi ajándékot is.

Azonban van egy rossz szelleme is a karácsony estének: a Petznickel (Mikulás), a ki egy fordított bundába burkolózik és børsapkát huz a fejére. Ez a gyermekek réme és rendesen csintalan gyermekeknél szokott megjelenni, hogy őket rosszaságukért vesszővel megfenyítse.

Másnap reggel pedig az ablakba kerülnek az ajándékok, azokhoz a cukorsüteményekhez, melyeket a Kristkindche oda tett.

Ujév. Mint minden népnél, a torzsai németeknél is járja a szerencsekivánás. Ekkor szokták felválni az első disznósajtot, melylyel a jókivánókat, pálinkával együtt, megkinálják. Az apróság is jár köszönteni és mondják:

Winsche, winsche, kakaka,
Kreitzer in mei Sakaka.

A gyermekek így is köszöntenek újévkor:

Gute morje! Ich wünsch Eich,
Gemers gleich!
Lassen mich net so lang steh'n,
Ich muss noch um a Haus weiter geh'n.

A felnőtteknek különféle köszöntő versei vannak. A rendes felköszöntés: Ich wünsch Eich a glickseliges neues Johr, Gesundheit, Zufrideheit, langes Lebe.

A gyermekeket pénzzel, dióval és almával ajándékozzák meg, kik a szülőkön, nagyszülőkön kívül ismét a komákhoz is el szoktak menni.

A farsang. A farsang nálunk már az újév utáni első vasárnapon kezdődik, táncmulatsággal, mert a németnek eleme a tánc. Hushagyó keddig tart. Közbe-közbe egy-egy egylet felolvasással, vagy énekkel kapcsolatos táncmulatságot is rendez, vasárnapon kívül. A farsang utolsó 3 estéjét szintén tánccal töltik el. Hushagyó délután pedig fánkot sütnek és szilvát főznek, a gyermekek pedig járják a házakat (rokonokat) mondván:

Ho rappel ho!
Die Fassnacht geht ó'.
Kichelcher 'raus!
Kwetsche 'raus!
Sunscht schlá' ich e Loch in's Haus.

Hushagyó éjjel táncközben magasra kell ugrani, hogy a kender nagyra nőjön és le is kell guggolni, hogy a krumppli vastag legyen.

Hamvazó szerdán új tyukfészket kell csinálni, hogy féregmentes maradjon. (Csinálják is.)

Husvét. Ez ismét a kicsinyek örömnépe. Ekkor is, mint karácsonykor, mennek a komákhoz, (Saches zammetrá') csakhogy most almán és dión kívül, színes tojást és mézeskalács nyulat is kapnak. Néhol rongyból készült lovat, sza-

marat vagy báránykát is. Járja az öntözés is, de csak a kicsiknél és a diákságnál. Ugy látszik importált szokás.

Áldozó csütörtökön és utána való vasárnap vannak a confirmációk. A confirmálandók husvétkor utoljára járnak a komák házait, mikor is verssel elbucusznak és bő ajándékot (a leányok egy-egy uj ruhát, a fiuk pénzt) kapnak. Ettől az időtől fogva élvezhetik a nagyok szokásait; még a koresmába is eljárhatnak már táncolni, szívarozni.

A pünkösd most már nálunk is közönséges ünnep, mely napon (estén) a táncnak szoktak hódolni. Hajdan, mint egy öregebb asszonytól hallottam, itt is volt a pünkösdi királyhoz hasonló szokás, melyet Pfingstquák-nak hittak. Több Pfingstquák járta be az utcákat. Egész fehérbe öltözött alak volt, házról-házra járt, nagy kísérettel és mondókája is volt.

Pünkösd vasárnapján járt ez a Quák, kinek derekára és nyakára egy-egy fehér szoknyát kötöttek, fejét pedig fehér kendővel burkolták és ezt mondotta:

Der Quák, der Quák,
Hat die Eier gefress'.
Er hat Pferd' im Stall vergess'.
Juchhé! Juchhé!
Man hört die Schlüssel klingen.
Was wird die Jungfrau bringen?
Man hört die Pfannen krachen.
Was wird die alt' Frau machen?

Ez a szokás azonban teljesen kiment a divatból és csak öregebb emberek emlékezetében maradt meg, miért is jónak véltem, a teljes enyészettől megmenteni. A Quákat — állítólag — szintén megajándékozták. (A versnek, mely ugy látszik már csonka is, bizony kevés az értelme; a pünkösdre való vonatkozást sem lehet benne felfedezni. Tán valami németországi ethnografia tudna erre felvilágosítás adni.)

A pünkösdhöz fűződik még egy babonás közmondás is:

Pfingstregen,
Ist Gottessegen.

A névnap. Rokonok, jóbarátok még fel szokták egymást keresni névnapkor. Rozmaringos alma a kezükben és így köszöntik fel az ünneplőt:

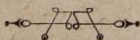
Ich hab gehört ein Glöcklein läuten,
Da fragt ich gleich, was soll's bedeuten?
Nun habe ich's vernommen,
Dass heute mag (pl.) Johann sein. (Kommen?)
Vivat! Alle Johann's sollen leben!

Természetes, hogy a köszöntőket aztán megvendégelik. — A zenészek is ki szokták használni az alkalmat és az előestéken az ablak alatt muzsikálnak. (Namenstag auspielen und anwünschen.)

A májusfa. Szintén feledésbe menő népszokás, mely valamikor nagyban divott. Április 30-áról május elsejére virradó éjszakán májusfát ültetnek a torzsai németek, rendszeren a koresmák előtt. Egy szálfát zöld ágakkal diszitenek fel a végén, rá különféle színű pántlikát, zsebkendőket meg néhány üveg bort is akasztanak, hogy reggelre kelve hirdesse a szép május megérkezését. Azelőtt hangos trombitaszó mellett történt ez. Ma már csendesen folyik le, vagy egyáltalán nem csinálják. Legfeljebb az iskolás gyermekek talál-
nak még benne örömet, hogy az iskola udvarán felállíthatják. A májusfát május hó utolsó vasárnapján vették ki rendszeren népünneppel, amennyiben ekkor délután a fa körül végezték táncmulatságaikat, de most már ennek is nyoma veszett.

Május elsején kora hajnalban a fiuk szalmát (virágot) szórnak a lányos házak elé, hogy a lányoknak korán akadjon dolguk. Ez nagy megtiszteltetés és roppant mellőzést jelent, ha valamely lányos ház előtt nem szórnak. De e szokás ma már elfajult, mert záptojással, sárral kenik össze a házakat. A kis kaput pedig téglákkal rekesztik el, szóval rakonczat-
lanságba esap át. A lányok aztán nagyon korán kelnek, hogy megtiszteltetésük nyomait eltakarítsák. De a kit mellőztek, annak bus napot szereztek.

Közlő: Hajnal (Holzmann) Ignác.

Vegyesek.

Schweidel József szobrának leleplezése.

Zomborban 1905. május hó 18.-án leplezték le *Schweidel Józsefnek*, Zombor szülöttének, 1848/49-es honvédtábornok, aradi vértanúnak ércszobrát országos ünnepséggel. Szülőházának emléktáblával megjelölése már 1902. október 6.-án történt.

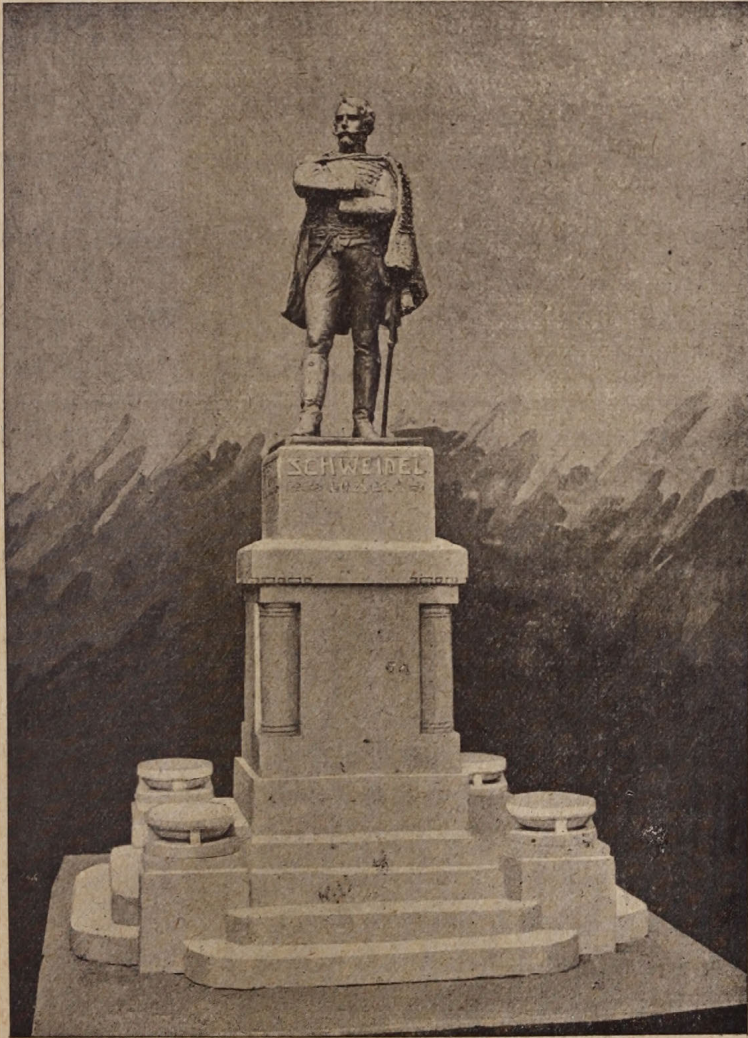
E két emlékmű kizárólag a zombori hazafias ünnepeket, különösen pedig a márczius 15.-i nemzeti ünnepet rendező *25 tagu bizottság* hazafias munkálkodásának eredménye.

A bizottság 1902. október 6.-án, az emléktábla leleplezése alkalmával kezdte meg a szobor megteremtésére irányuló működését. Belügyminiszteri engedéllyel országos gyűjtést indított, mely gazdagok adományából és szegények filléreiből 20 ezer koronát eredményezett. Ennyibe került az ércszobor megalkotása és teljes fölállítása. A szobor *Mátrai Lajos György*, budapesti szobrásztanár kiváló alkotása. Az ércbeöntés Rónai József, budapesti ércöntőjében történt. A 4 méter magas, harashti kőből faragott díszes talapzaton áll a közel 3 méter magas bronzalak.

És ott áll a szobor, a hazaszeret és önfeláldozás szimboluma, a Kossuth Lajos utcával szemben, a Szabadságtéren. (Előbb: Megyeháztér.)

A leleplezés ünnepe országos jellegű volt. Azzá tette különösen a törvényhozás képviselőházának hivatalos részvétele. A képviselőház 20 tagu küldöttségét Justh Gyula, képviselőházi elnök vezette, s ő tette le a magyar országgyűlés remek babérkoszorúját a vértanú szobrának talapzatára.

Zombor szab. kir. város törvényhatósága pedig a város nagy szülötte iránt való kegyeletének köteles adóját ez alkalommal azzal róttá le, hogy a szoborleleplezés ünnepét

Schweidel József szobra.

belefoglalta a vármegye székházában tartott¹⁾ rendkívüli díszközgyűlésének keretébe.

A leleplezés ünnepegei — melyekről a helyi, vármegyei, vidéki és fővárosi napi és heti lapok, írásban és képben, részletesen szólottak — a következő sorrendben folytak le:

Május 17-én:

Este fél 9 órakor toronyzene a Szent István templom erkélyén.

Este 8 órakor díszelőadás a városi színházban. Az előadás műsora:

1. Erkel Ferencz: Hunyadi László nyitány. Előadta a műkedvelőkből alakult zenekar.

2. Dr. Horváth Ákos: *Él a magyar*. Melodráma. Szövegét írta Ábrányi Emil. A kaszinó-egyesületi dalárda kíséretével szavalta Prokópy Imre.

3. Bánk bán II. felvonása. Előadták a műkedvelők.

4. Mosonyi Mihály: *Szentelt hantok*. Énekelte a kaszinó-egyesületi dalárda.

5. *Hazaszeretet*. Drámai kép 1 felvonásban. Írta Szalay Frigyes. A dráma személyei: Vándor. *Hazaszeretet*. Aulich Lajos, Damjanich János, Dessewffy Arisztid, Kiss Ernő, Knezich Károly, Lahner György, Lázár Vilmos, gróf Leiningen-Westerburg Károly, Nagy Sándor József, Pöltemberg Ernő, *Schweidel József*, Török Ignác, gróf Vécsey Károly. Angyalok. — Előadták műkedvelők.

Május 18-án.

Reggel 5 órakor riadó.

Reggel 9 órakor Zombor szab. kir. város törvényhatósági bizottságának rendkívüli díszközgyűlése a vármegyeház nagytermében Latinovits Pál főispán elnöklése alatt.

A közgyűlés megnyitása után a szobor leleplezése:

¹⁾ A városház nagytermében az ünnepek alkalmával a műkedvelő fényképészeti kiállítás volt elhelyezve.

1. Hymnus. Énekelték a zombori kaszinói, a zombori iparos és a bezdáni egyesült dalárdák.

2. Elnöki megnyitó. Mondta Vértesi Károly, a szoborbizottság elnöke.

3. Leleplező beszéd. Mondta Rácz Soma, a szoborbizottság alelnöke.

4. Ünnepi beszéd. Mondta Rákosi Jenő, főrendiházi tag.

5. Ünnepi óda. Irta és szavalta Trencsény Károly.

6. Vértesi Károly, a szoborbizottság elnöke átadta a szobrot Zombor szab. kir. város közönségének.

7. Hauke Imre polgármester a szobrot a város közönsége nevében átvette.

8. A szobor megkoszorúzása.

9. Szózat. Énekelték az egyesült dalárdák.

A leleplezés után a városi díszközgyűlés folytatása:

1. Indítvány, mely szerint a mostani Megyeház-tér Szabadság-térnek neveztessek el.

2. Indítvány, mely szerint a leleplezési ünnepélynek lefolyása a közgyűlés jegyzőkönyvében megörökíttessék s az elhangzott alkalmi beszédek és óda a jegyzőkönyvbe beiktattassanak.

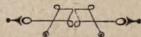
3. A díszközgyűlés berekesztése.

Déli 2 órakor ünnepi ebéd volt a Vadászkiirt-szálló termében.

Emléklapok Schweidel József, aradi vértanu, Zombor város szülötte szobrának leleplezésére. 1905. május 18. A szoborbizottság megbízásából összeállította Trencsény Károly. Zombor, Bittermann Nándor és fia könyv- és könyomdájából. 1905. — A nagy negyedré-alakú, 7½ ives emlékalbum tartalma: Előszó. — Schweidel József emlékezete. Költemény, irta Trencsény Károly. — Schweidel József élete, irta Trischler Károly. — Pótlások az életrajzhoz: 1. A vértanuk utolsó lakomája. 2. Schweidel önmagáról es családjáról. 3. Schweidel

halála. 4. Schweidel osztrák nemesi oklevele. (Eddig ismeretlen adat.)¹⁾ — A Schweidel-szobor s az emléktábla története. — A leleplezés ünnepe (1905. május 17. és 18.) — A Schweidel szoborbizottság. — A képek jegyzéke. — Az emléklapokat 24 érdekes illusztráció díszíti. A képek közül a főbbek: Schweidel három arcképe. Az egyik, a völegénykori, eddig kiadatlan. Az eredeti olajfestmény a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat tulajdona.²⁾ — Schweidel Józsefné, Bilinszky Domicella arcképe. (Eddig szintén kiadatlan.) — A vértanú fiának (Schweidel Béla), két leányának (özv. Halász Gedeonné, Schweidel Anna és dr. Balogh Sándorné, Schweidel Sarolta), unokáinak, dédunokáinak, s egyéb rokonainak arcképei. — Az agyonlövés helye az aradi vár sáncában. — Egykoru kép a vértanuk agyonlövéséről. Schweidel szülőházán elhelyezett emléktábla. (1902.) — A Schweidel-szobor. Mátrai Lajos György alkotása.³⁾ A díszes emléklapok ára 2 korona.

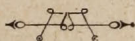
¹⁾ Lásd e füzet 43. lapján.

²⁾ Lásd e füzet 45. lapján.

³⁾ Lásd e füzet 79. lapján.

Tartalom.

	Oldal.
Schweidel nemesi osztrák oklevele	43.
Adatok Bács és Bodrog vármegyék peréhez. Közli: T. K.	46.
Esővarázslás. Irta: Bellosics Bálint	59.
A torzsai németek szokásai. (Folytatás.) Közli: Hajnal (Holzmann) Ignác	71.
Vegyesek :	78.

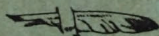

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1905.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

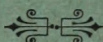
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében, s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítvánnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használhatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás címzés, lakás- vagy név változtatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

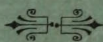
Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bikity).

Titkár: Trencsény Károly Zombor.

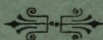
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr: Horváth János Zombor.

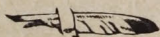
Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A
BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. III. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1905.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA.

Petur bácsmegyei főispán.

A Századok f. évi június havi füzetében egyik szakemberünk Katona Bánk Bán-ja révén a dráma egyik kiváló alakjának, Petur bánnak, nevével és viselt dolgaival is foglalkozik s megállapítani iparkodik, hogy a Peturra vonatkozó V á r d á n elnevezés vagy megszólítás a latin varadinus magyarosítása lehet, mert Petur tudvalevőleg a mai Pétervárad birtokosa volt.

Mivel Gertrud királyné gyilkosa, Petur bán, egykor Bácsmegye főispánja volt s e megyében számos birtokkal rendelkezett, érdemes vele e szempontból kissé behatóbban is foglalkozni.

Az oklevelek tanúsága szerint Petur bán az 1194—1213. évek között felváltva Pozsony, Bihar, Sopron, Csanád és Bácsmegyék főispánja s a királyné udvarbirája.¹⁾ Családi nevéről csak annyit tudunk, hogy atyja Torwey, Turoy, Turey nevű egyén volt, kinek nevét némelyek Toraj-nak, mások Töre-nek vélik a mai kiejtés szerint olvashatni. Bácsmegyében volt a mohácsi vész előtt Töre vagy Torvaj nevű helység, sőt volt Töre-i vagy Torvaj-i nevű család is,²⁾ a mi azt mutatja, hogy talán Petur bán atyjának vagy valamely hasonló nevű ősének is voltak a Bácskában birtokai s a hasonló nevű község talán éppen tőle vette a nevét.

¹⁾ Petur bán-i állást nem viselt; ezzel a címmel Katona ruházta fel őt.

²⁾ Lásd: dr. Csánky D. Magyarország tört. földrajzát (I. köt.), valamint Bács-Bodrog megye Monografiája I. köt.

Feltűnő azonban, hogy Töre vagy Torvaj nevű birtokkal a hajdankorban Vas megyében is találkozunk. Ez a birtok egy 1274. évi oklevél szerint a Nádasd nemzetség tulajdonához tartozott, mert az e nembeli Benedek esztergomi érsek átengedte azt rokonának (Nádasd nembeli) Csapó fia Andrásnak.¹⁾ Mivel a régi bácskai nagybirtokosokról általában ki lehet mutatni, hogy más vidékről származtak ide, s más megyében néha több birtokuk volt, mint itten, valószínűnek kell tartanunk, hogy Petur bán atyja Töre vagy Torvaj is eredetileg nem bácskai bennszülött nemzetségből származott s mivel egy-egy nemzetségnél a hajdankorban ugyanazon személy és birtoknév sűrűn fordul elő, valószínű, hogy Petur bán atyja vagy valamelyik őse a vas megyei Töre vagy Torvaj nevet Bács megyébe csak átszármaztatta s így Petur bán nem volt úgynevezett homo novus, hanem talán épen a Nádasd nemzetségből származott. Ezt mutatja nagy gazdasága, előkelő állása és comes-i czime is.²⁾

Petur bán személyi és családi viszonyairól — mint az elmondottakból látható, — édes keveset tudunk, bácskai és szerémi birtokát azonban részletesen ösmerjük. IV. Béla király ugyanis 1237-ben Petur bánnak elkobzott s a koronára ilyenképp visszaháramlott birtokait a Szerémségben létesített béla-kuti ciszterci-apátságnak adományozta s ezen adománylevelében részletesen elsorolja az összes javakat. E szerint a bácskai részekben Peturnak következő birtokai állottak: Pétervárad helység (a mai Ujvidék helyén) a kir. palotával, három falu, melyek közül az első kettőt Zayol-nak (ma Szajlova puszta), a harmadikat Bivalyos-nak hívták. Az adomány tárgyát képező többi bácskai birtokok u. m. Csemej, Bába, Sawar, Aranyád, Baksa és Piros falvak nem tartoztak Petur bán uradalmához.

IV. Béla király 1237. évi oklevelében, mely az országos

¹⁾ Hazai okmánylár VI. 202.

²⁾ A comes a középkorban főispánt, de főurat is jelent.

levéltárban őriztetik (Dipl. oszt. 216. sz.), Pauler Gyula dr. az Árpádok koráról írt nagyszabású művében, továbbá Érdújhelyi Menyhért Ujvidék sz. kir. város monografiájában, nemkülönben a Bánk-bán összeesküvéséről írt művében foglalkoztak. Mindkettőjüknek feltűnt, hogy a királyi oklevél, miután előbb a szerémségi birtokokat elsorolja, azután tér át a Duna másik oldalára s ott említi fel első helyen Péterváradot, miből mind Pauler, mind Érdújhelyi azt következtették, hogy a régi Pétervárad nem a mai helyén, hanem Ujvidék területén állott. Érdújhelyi a dolgot úgy véli magyarázhatni, hogy IV. Béla koráig a mai péterváradi várhegyen nem volt erősség, Petur bán váradja tehát a mai bácskai oldalon levő földv árból állott, a hegyen a várat a tatárjárás (1241.) után a hegy tövében lakó bélakuti czisztercezi-szerzetesek építették. Mindehhez azonban sok szó fér. Mindenekelőtt ugyanis nincs semmi pozitív adatunk arra, hogy a mai Péterváradot a bélakuti szerzetesek alapították. Továbbá abból, hogy IV. Béla király adománylevelében csak a bácskai oldalon levő Péterváradot említi, nem következik, hogy a szerémi részen a mai várhegyen szintén ne létezett volna erősség. Lehet hogy volt, de a király csak azért nem említi, mert azt nem adományozta az apátságnak, hanem mint királyi várat korona-birtoknak tartotta fenn. A mai Péterváradi várról ugyanis tudva van, hogy ott ősidők óta mindig volt valamelyes erősség s a rómaiak korában valószínűleg Cusum nevű határvár állott itten.¹⁾ Valószínű tehát, hogy az a Pétervárad, a mely a királyi oklevél szerint a bácskai oldalon feküdt s melyben királyi lak is volt, csak átellenes és testvérhelyése volt a tulajdonképpeni ősi Péterváradnak, mely a várhegyen foglalt akkor is helyet. A folyóvizek partjain, a révek mellett, ilyen

¹⁾ A rómaiak korában a Duna jobb parja a szerémségi részeken is meg volt rakva erődökkel. A római császárok, főleg a szármatak elleni háborúk idején, minden erejüket itt koncentrállták, s nemcsak a jobb part minden stratégiailag fontosabb helyét megerősítették, hanem pl. Diokletian császár Kr. n. 294-ben a bácskai oldalon is emelt két erődöt, melyek egyike Onagrinum volt a mai Begecs községnél s lehet, hogy a másik Ujvidéknél állott.

kettős városok és helységek sűrűn fordultak elő. Hogy egyébként a IV. Béla által a bélakuti apátságnak adományozott Pétervárad nem volt erősség, sőt csakis a tulsó oldalon levő vár elővárosféléje lehetett, mutatja az is, hogy a király egyszerűen helységnek (possessio) nevezi, holott ha vár lett volna, bizonyára a megfelelő jelzéssel (castrum) illeti vala.

Az a körülmény, hogy Petur bánnak mind a szerémségi, mind a bácskai részeken voltak birtokai s hogy a bácskai birtokok épen Pétervárad körül csoportosultak, mutatja, hogy a Fruskagora szikláján épült vár lehetett az uradalom központja s a bácskai oldalon elterülő község ugyanazt a nevet viselte, mint a vár. Ezt látszik igazolni V. István királynak 1267. évi ismert oklevele is, melyben bizonyos szerémségi birtokot és a Duna mindkét parján levő pétervárad-i révet a vásártérrel együtt András királyi főajtónállómesternek adományozza.¹⁾ Itt a Duna két partján levő pétervárad-i révről lévén szó, kétségtelen, hogy a jobb parton levő vár és a balparton álló helység ugyanazt a nevet viselte, a XIII. században tehát mind a két Péterváradnak, a várnak és községnek léteznie kellett. Ujvidéket egyébként a török háborúk után is Pétervárad-sáncznak nevezték s ez is mutatja, hogy a két Pétervárad emléke egészen a XVIII. századig fenmaradt.

Az a körülmény, hogy Petur bán vára és városa a magyar Pétervárad nevet viseli a XIII. században, arra enged következtetni, hogy alapítójuk vagy Petur bán, vagy valamely hasonló nevű őse lehetett. Ezt állítja Érdujhelyi s legujabban Wertner is.²⁾ Részemről azonban valószínűbbnek tartom, hogy a várnak, valamint a hasonló nevű helységnek Petur bán avagy valamely őse csak új nevet adott, mert mind a vár, mind a róla nevezett helység a rómaiak kora óta fennállott, az ilyen régi telepnek időközi névcsereje pedig nem tartozik a ritkaságok közé.

Muhoray.

¹⁾ Országos levéltár. Dipl. oszt. 630. sz.

²⁾ Századok. 1905. 573.

Palánka.

Mutatvány **Iványi István: Bács-Bodrog vármegye helynévtára** című művének sajtó alatt levő III. kötetéből.¹⁾

I. A mai Palánka környéke már a 13. századbeli okmányok tanúsága szerint sűrűen volt lakva és a mostani határán különféle nevű helységek állottak. A Palánka nevet azonban, mely kerítéssel erősített várhelyet jelent, nem találjuk a török idők előtt, sőt a későbbi török defterekben sem fordul elő. Az Ung. Magaz. IV. 378. említi ugyan, hogy Palánkát 1593-ban a török árokkal és sánczczal vette körül, 1599-ben pedig a keresztények felégették, azonban e helység, bár palánk volt, a Palánka nevet aligha viselhette ama időben, mert Lazius 1556-iki térképén a dunántúli Szerém-Ujlak mellett kelet felé Nesth (ma Ilok és Nestin) s ezekkel szemben a bácskai oldalon Pest és Keresztur van említve. Így van ez Krekvitz 1685. évi térképén és egy 1596. évi mappán is. Sambucus 1579. évi térképén csak az Ujlakkal szemben levő Pest (itt hibásan com. Pest) van feltüntetve. A Hevenesi féle 1689-iki mappa szerint is Pest és Keresztur áll a dunántúli Ilokkal szemben. Mindebből következtethető, hogy ama Pest állott a mai Ó-Palánka helyén.²⁾ A török defterekben Ilok (hajdan Pest-Ujlak) néven találjuk felsorolva 1554-ben 2, 1570-ben 5, 1590-ben pedig csak 8 adózó házzal, pedig nevezetes és népes hely lehetett, de a lakosok többségét hihetőleg törökök s nem adózók képezhették.

II. A törökök kiűzetése után a császári táborkari mérnök Marsigli (Danub. Pannon. Mis. I. 21.) által készített térképen 1690-ben „vicus Palánka“ van feltüntetve Ilokkal szemben. A Bácsvármegyei 1699. évi összeírás felsorolja Palánkát is, de ennek összeírását a katonaság megakadályozta, mert határőrvidéki katonai sáncznak volt kiszemelve úgy, mint Keresztur, Cséb. Glosan, Bukin és a következő években határőrségi militiai

¹⁾ Lásd az e füzet borítékán levő hirdetést.

²⁾ Lásd a Pest cz. következő közleményt.

szervezetet is kapott. — Bács és Bodrog vmegyék rendezésekor 1717-ben Palánka „militare fossatum Uj-Palánka alias Titecs (értsd: Töttös) penes Mandram“ Bodrog vmegyébe került, mely szept. 20.-án itt gyűlést is tartott Uj-Palánkán, mely ekkor katonai sáncz vagy helység volt s tulajdonképen Mandra pusztára (fossat. milit. Mandra seu Uj-Palánka) volt telepítve. Az itteni határőrök sokat hatalmaskodtak s a környék nagy kárára terjesztették ki hatalmukat. Így a kereszturi bíró is panaszkodik 1728-ban, hogy Kerekity és Thamana nevű pusztájukat és Ilova puszta felét tőlük a katonák elragadták. A határőröknek népes, betelepített pusztái voltak: Bulkesz, Kerekity, Visinda, Plavsin szállás, Bicsanszky szállás, Szmolynarovics, Uros, Rajkov-selo, Knesevity szállás, Miskov szállás és Zlatno glavacz. Nem voltak benépesítve: Ilovának fele, Paulovác, Mandra, Lyublyesits s még mások. Hasonló hatalmaskodásról panaszkodik a vármegye 1731-ben is. — 1740. körül, mint a palánkai katonai sánczhoz tartozó 9 puszta a következő nevekkel soroltatik elő: Mandra, Rajkova, Uros, Visinda, Kerekity falu, Thamana, Csortaklia, Vulkesz falu, Lublisics. — Palánka a dunai vagy a szerémi határőrvidékbe tartozott s annak felosztásakor Palánka is megszűnt katonai sáncz lenni s egy 1745. jul. 1. kelt kir. rendeletre polgárosított s a vármegyéhez csatoltatott. U. e. év október elsején a megjelent kir. vegyes bizottság 107 családfőt talált, akik közül csak 4 akart tovább is katonáskodni, 14 pedig táborban volt távol. A hivatalos átadás okt. 23.-án ment végbe.

III. 1747. nov. 8.-án a vármegye uj adóösszeírást tartván, Palánkán mindössze 119 adózó személyt talált, kik mindannyian ráczok voltak. Volt nekik, mint említve van, 189 ökrük, 187 lovuk, 189 tehenük és 655 méhkasuk. — 1754/5-ben oppidum (mezőváros) előnévvel szerepel Palánka. Cothmann kam. biztos 1763-ban itt járván, Palánkát a legnépesebb rácz falvak egyikének mondja, mely diszes templommal s oly nagy határral rendelkezik, hogy azon 3 nagyobb falu is elférhetne.

De sok helyen talált nagyterületű műveletlen területet is. A falutól messzire elnyúló pusztákon a távolság miatt annyi szállás van, hogy azok maguk is külön kis falvaknak látszanak, ahol az emberek állandóan kint laknak. Minthogy ezáltal a földesuri és régále jövedelmek megkárosíthatnák, valami képen reá kellene a népet birni, hogy önálló falvakat alakítson külön-külön biróval. — 1764—5-ben németek is telepedtek le Palánkára; azonban a nyelv, vallás és szokások különbözősége miatt folytonos viszályban voltak a falu rácslakosaival. Ezért 1760. máj. 28. a kir. kancellária elrendelte, hogy az ópalánkaikat és németeket a vármegye különítse el. 1770. szeptemberben Kruspér Pál kamarai adminisztrátor is kéri a vármegyét, hogy a palánkai határt: Vizinda, Sztublina, Keresztur pusztákat a rácslakók és németek közt arányosan ossza fel. Rácslakó volt ekkor 251 népes és 7 zsellér ház. A németek szegényebbek s csak 77 házuk volt, mivel nem igen foglalkoztak földműveléssel. Ekkor keletkezhetett Ó-Palánkától nyugatra, szintén a Duna-parton a másik Palánka: Uj-Palánka római katolikus németekkel, amely név már 1772-ben szerepel. 1772-ben a régiti Rácslakó, az újat Német-Palánkának is mondták. A Kovács-féle 1768. évi kamarai mappán a palánkai határnak érdekes tagozásával találkozunk. A palánkai határban, a helységtől keletre Cséb mellett van Keresztur puszta. Egy falu régibb helye is fel van tüntetve Palánkától keletre a Duna partján. Keresztur fölött, Csardaklia és Jozsan-tól nyugatra van Stublina puszta. Palánka fölött van Paulovac-erdő, ettől nyugatra Popova suma (erdő), ismét nyugatra Salavacz mocsár, tovább nyugatra a bukini határban levő Lubosity puszta mellett Rajkovo-selo (az 1880. kat. térképen Rajkov erdő néven). Popovától föllebb kelet felé van Ilova szállás (az 1880.-i kat. mappán Sredna-suma van Ilova s az alatta levő Paulovac helyén) s ettől keletre Tamana mocsár (az 1880.-i kat. térképen Zagrada erdő alatt). Ilova felett terül el Bucsánszky szállás. Obrovác határán kelet felé Trnovác fölött van Visinda

vagy Velity puszta, ennek alsó részében egy régi templomhely, fönn pedig egy kis falu: Plausin szállás van. Ettől keletre Kerekity (kis falu), jobban keletre a már említett Stublina puszta terül el. 1775-ben előfordul Ó- és Uj-Palánka, 1778-ban pedig Uj-Palánka község. — Ópalánka nemsokára ismét veszített terjedelmes határából.

Az üres telkek telepítésére 1786. május és júniusban ismét németeket hoztak ide. Ugyanezen évben elvétellett Palánkától Kerekity és Plavsinszállás. Az 1790. febr. 12.-én kelt helyt. rendelet szerint az itt lakó németeket a ráczoktól el kellett különíteni 2 külön helységbe. De ugylátszik, csak 1807-ben keletkezett a már létezett 2 Palánka között a harmadik Palánka: Német-Palánka. A hátramaradt földekből alakítottak Kerekity és Metkovics puszták.

Német-Palánka 1826. május 12.-én lett mezővárossá. Erre a vármegye 1828. jan. kéri a helytartótanácsot, hogy a németeknek adott vásárjogot Ó- és Új-Palánkára is terjessze ki. Erre Ó-Palánka is mezővárossá tétellett, amelynek akkor főleg rácz, s csak kevés német, míg Uj-Palánkának kizárólag r. kath. német lakossága volt. A három Palánka községnek régi czimer-pecsétjei a következők:

I. Ó-Palánka. 1.) Szántóvas, esoroszla és kalász van egymás fölött. Ez fölött két sorban van irás: B. II. és II. C. J. Használva 1774. 2.) 1785. u. a. kép, de a felirás: S. II. Ч. P. C. 3.) Szentjános — kezében zászlós kereszt — megkereszteli Jézust. Szentjános lábai előtt egy kis eke van egy befogott marhával. Alatta az évszám: 1829. Kőrirata: Sig. Reo. Caal. Priv. Opp. Vetus Palánka.

II. Uj-palánka. 1.) A pecsét 2 mezőre oszlik. Lenn a földön három nagy és 2 kis fa erdőt jelez. A felső mezőben több fa van egy golyó mellett. Sig. Cum. Palankae. Használva 1775. 2.) A pecsét minden jelvény nélkül csak ezen irást tartalmazza 3 sorban: Nei-Palánk. 1799.

III. Német-Palánka. 1.) A kép nem tisztán látható. Egy

ember kaszál, mellette kalászok vannak. Sig. Reo. Caal. Poss. Tento Palanka. Használva 1829. 2.) Egy dicsfényes ember látható 3 kalással. Gemeinde Deuts-Palanka. Használva 1845—50. 3.) A pecséten semmi kép nincsen. Deuts-Palankaer Markt Gemeinde. Belül ezen irás van: Nolond. Használva 1850—70. 4.) Jézus dicsfényel. Jobbra buzakéve, balra eke. Körirata ez: Német-Palánka mezőváros pecsétje. Használva 1870—90. 5.) A kép teljesen ugyanaz, de a körirat: Bács-Bodrog vm. Németpalánka községe. Használva 1890.

Az 1890. évi népszámlálás szerint volt:

I. Ó-Palánkán 5251 lélek, 824 ház. Anyanyelv szerint 3711 szerb, 775 német, továbbá kisszámú tót, magyar és horvát. Vallás szerint 3338 gör. kel., 799 róm. kath., 552 ág. ev. A község határa 10942 kat. hold.

II. Uj-Palánkán volt 1774 lélek 231 házban. Anyanyelv szerint 1627 német, 83 magyar, kevés szerb és tót. Vallás szerint 1700 róm. kath., kevés ág. ev., gör. kel. és izr. A község határa 5086. kat. hold.

III. Német-Palánkán volt 5310 lélek, 715 ház. Anyanyelv szerint 4449 német, 533 magyar, kevés tót, szerb és horvát. Vallás szerint 4527 róm. kath., 228 ág. ev., 413 izr. és kevés egyéb. A község határa 6286 kat. hold.

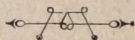
Ujabban Német-Palánka és Uj-Palánka községileg egyesült és az 1898. évi IV. t. cz. alapján az 1904. évi belügyminiszteri rendelet szerint csak Ópalánka s Palánka szerepel, az előbbiben nyilvántartatnak az ópalánkai, az utóbbiban a németpalánkai szállások.

Pest.

A mai Ó-Palánka helyén, Ilokkal szemben terült el. Lásd: Palánka I.

Ezen Pestnek neve, ellentétben a tulsó Szerém-Ujlakkal, Pest-Ujlak volt. (Tehát igazi neve Ujlak = Illok lehetett, Pest csak jelző. Talán a Dunának pesti oldalát jelenti?)

Pest-Ujlak 1486-ban oppidum volt. 1504-ben az Ujlakiak birtokai közt soroltatik fel Pest. 1519-ben Ujlak-Pestnek iratik. Az 1522. évi bács megyei tizedjegyzékben Harsány, Ripak s Keresztur társaságában van felsorolva. 1529-ben (?) Pest-Ujlakba jött Zápolya János, hogy a török szultánnal találkozzék. 1697-ben jul. 23—24-én itt táborozott Eugén herceg Ilokkal szemben Iloczkánál (másképen az Ilok-i sáncznál), mely a Dunán át hajóhiddal volt összekötve Ilokkal. Marsigli térképe Pestet már Palánka néven tünteti fel Ilokkal szemben.

Haraszti község adományozása.

A régi Bodrogh vármegyében, a Kigyós-ér mellett, feküdt Haraszti nevű községre vonatkozólag becses adatot közölt az 1879. évben Radvánszky Béla báró a Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társulat Értesítőjében. Mivel a vármegyénkire vonatkozó régibb oklevelek felette ritkák, ezen 1333. évbeli oklevél kiváltképen megérdemli figyelmünket. Az alább közölt adománylevél a Khuen-Héderváry grófok héderváry levéltárában: a Viczay rész fasc. 48. no. 11. sz. alatt van elhelyezve s szövege a következő:

Nos Johannes Drugeth Palatinus et Judex Comanorum Memorie commendantes Significamus Tenore presencium quibus expedit universis. Dignum fore creditur et honestum qui dominorum servicijs se submittunt sponte digne retribucionis beneficio consolentur. Quod cum ob serviciorum merita fidelia Stephani, Pauli et Johannis filiorum Petri de Kermus que nobis in inretroactis temporibus impenderunt et in futurum sunt impensuri, quendam particulam pessessionis in Harazthj habitam in Comitatu de Bodrog existentem, que nobis a Johanne filis Benedicti pro Iudicijs, nostris legitimis, ad manus nostras juxta regni consuetudinem approbatam, ab antiquo, quoquomodo et quantocunque extitisset deuoluta ipsis

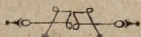
Stephano, Johanni et Paulo ipsam particulam possessionis in Harazthy habitam dedimus et contulimus cum omnibus suis utilitatibus et pertinencijs vniuersis, perpetuo possidendam et irrevocabiliter tenendam pariter et habendam, pro ut ad manus nostras judicarias fore dignoscitur pertinere in filios suorum filiorum heredum per heredes Sine preiudicio Juris alieni. In cuiusrei memoriam, firmitatemque perpetuam, presentes litteras nostras priuilegiales concessimus Sigilli nostri autentici munimine roboratas. Datum Zagrabie feria tertia proxima post festum beati Barnabe apostoli. — Anno domini M^o CCC^{mo} XXX^{mo} Tercio.

Magyarul :

Mi Drugeth János nádor és kúnok birája jelen levelünk rendjében adjuk tudtára mindeneknek, akiket illet. Méltónak és illőnek tartjuk, hogy akik önkényt alávetik magukat uruk szolgálatának, méltó jutalom jótéteményével vigasztaltassanak meg. Ez oknál fogva Körmös Péter fiai István, Pál és János hűséges szolgálatainak érdemeiért, miket az elmúlt időkben nekünk teljesítettek és a jövőben még teljesíteni fognak, a Bodrog vármegyei Harasztiban bírt birtokrészünket, mely Benedek fiáról Jánosról országunk ősi bevett szokása szerint törvényes ítéleteinkért szállott a mi kezünkre, ép ezen Harasztii birtokrészünket ép ezen Istvánnak, Jánosnak és Pálnak adtuk és adományoztuk minden haszonvételével és összes tartozékaival egyetemben, hogy állandóan birtokolják s ugyancsak visszavonhatatlanul megtartsák és birják, ugy amint köztudomásulag a mi birói kezükön vagyon, fiu örököseik fiörökösein át más jogának sérelme nélkül. Ennek emlékezetére és állandó erősségére kiadtuk jelen hiteles pecsétünk erősségével ellátott kiváltság levelüket. Kelt Zágrábban szent Barnabás apostol ünnepe után következő harmadik napon, az Urnak 1333. esztendejében.

A pecsét sárga zsinóron függött. Az oklevél kártyára van írva.

Közli : **Dudás Andor.**

A bácskai jakobinusok

— Adalék Bácsmegye kulturszervezetéhez. —

Irtta: Dudás Gyula.

A gróf Széchenyi István által hazánkban is meghonosított kulturintézmények között mindenkor a legfontosabb alkotások voltak a társaskörök és kaszinók, melyek Bácsmegyében is csakhamar elterjedtek. Megyénkben az első kaszinó Baján alakult 1827-ben, a szabadkai, zombori és ujvidéki ilyenmű intézmények csak jóval később, az 1840-es években jöttek létre.

Zenta e tekintetben megelőzte az utóbb említett városokat, mert már 1832-ben alakította meg a kaszinót, a mely csakhamar érdekes és művelődéstörténetileg is nevezetes hírnévre tett szert s a felsőbb hatóságoknak is sok dolgot adott.

A zentai kaszinót, vagy mint akkor nevezték: nemzeti olvasó társaság-ot Rigyicsky István ügyvéd, Sinkay János ügyvéd és városi első jegyző, Zagoricza Mózes II-ik jegyző, Gombos Pál városi bíró, Benedek Elek róm. kath. segédlelkész és mások alapították oly célból, hogy az a helybeli intelligencia, továbbá a városba jövő kerületi és megyei urak gyülekező helye legyen s könyvtár létesítése, valamint hirlapok járatása s azok olvasása útján „a nemzeti nyelv gyarapítását és az elméleti művelődését” mozdítsa elő.

E végett Rigyicsky ügyvéd és Hinfner Mihály kaszinói gazda a várostól a városháza földszintjén 1832. évi november 1-től kezdődőleg egy szobát béreltek évi 60 pengő forintért, azt felszerelték vagyis bebutorozták, hirlapokat rendeltek, Benedek Elek pedig az egyletnek könyveket ajándékozott, sőt egy billiard asztalt is vásároltak.

Az egyesület azonban alig állott fenn pár hónapig, midőn Gregus Tamás kir. kincstári igazgató a koronai kerületi

hatóságot megkereste, hogy a zentai olvasóköri társaságot, mint politikailag veszélyest, oszlassa fel s a kerületi biztosság 16 fegyveres emberrel az egylet helyiségében megjelenvén, azt tényleg feloszlatta, az ott talált felszerelési tárgyakat, könyveket és ujságokat elkobozta s utasította Manojlovics Lázár kerületi szenátort, hogy a helyiséget másnak adja ki hasznobérbe, ha pedig ellenkezésre találna, a kincstári hatóság által már előre értesített zentai és kanizsai cs. kir. katonaság karhatalmát vegye igénybe.

A kaszinó bezáratása ilykép ellenállás nélkül megtörténvén, Gregus kincstári praefektus jelentést tett a m. kir. udvari kamarának, hogy Zentán: „egy Jakobinus forma társaság fegyveres kézzel eloszlattatott“, a zentaiak pedig Rigyicsky István ügyvéd útján panaszt emeltek Bácsmegeye hatóságánál, akonnan az ügy megvizsgálására Latinovits Benjámín táblabíró elnöklete alatt Szuchich István, Kardos János, id. Vojnits Ferencz táblabírák, Sztrilich Tóbiás első aljegyző, Volarich János főszolgabíró, Vermes Ágoston alügyész és Ballun Márton esküdttől álló bizottság küldetett ki, akik a vizsgálatot a helyszínen 1833. évi márczius hó 27.-én tartották meg. A vizsgálat során Gregus Tamás kamarai jószágigazgató, Hail Antal korona-kerületi kapitány, a kerületi szenátorok, Zenta város előljárósága, valamint a feloszlattott kaszinó tagjai mind kihallgattattak, s miután bizottság meggyőződött arról, hogy Gregus Tamás és a korona-kerületi hatóság teljesen indokolatlanul és jogtalanul járt el, a kaszinó újból való megnyitását elrendelte s annak foganatosításával Volarich János főszolgabírót azonnal megbizta, meghagyván neki, hogy a helyiséget nyitassa fel, az elkobzott butorokat könyveket és ujságokat az egyesületnek adja át és gondoskodjék róla, hogy a kaszinó zavartalanul folytathassa működését.

A kiküldött bizottság feladatát ilykép Zentán elvégezvén, eljárásának eredményéről a megye közgyűlésének június hó 10.-én tett jelentést, mely a tett intézkedéseket helybenhagyta

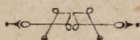
s a kaszinó fentartását határozatában azzal indokolta: „nehogy a kaszinó elzárásával az elmebeli pallérozásnak elfojtása által a megyére is valami durva homály boruljon.“ Mivel pedig bebizonyosodott, hogy Gregus kincstár praefektus a császári katonaságot a netán szükséges karhatalom íránt megkereste, a megye hatósága intézkedett, hogy jövőre az ilyen megkeresést, hacsak nem az alispántól jön, a katonai parancsnokság figyelembe egyáltalán ne vegye.

Alig értesült erről Gregus kincstári praefektus, a megye intézkedésével szemben a kir. helytartótanácsához fordult elégtételért, amely az ügy állását tisztán nem ismervén, 1833. évi november hó 5.-én jelentéstételre hívta fel a vármegyét, mire Antunovits Albert első alispán december hó 16.-án a nádorispánhoz, mint a m. kir. helytartótanács elnökéhez, a következő felterjesztést intézte:

„Zenta mezővárosában a tudományos könyvek s egyéb országos ujságok olvasására s e módon a lelki tökéletesebb művelődés elősegállítására a városi községházánál az előljárók önajánlások mellett kibérlett s a birói ülésteremtől igen elkülönözött osztályban levő terembe, az uradalom jogainak legkevesebb sérelme nélkül, a városnak számosabb előkelő lakosai által mások szép példájokra egybenszerkesztett kaszinónak felállítását, annak az uradalmi praefectus által némely fogóczkodások mellett képzelt sérelmek tekintetéből történt elzárását s e tárgyban tett tisztí vizsgálat után a fenforgó méltó okok tekintetéből általunk ismét elrendeltetett felnyitását tárgyaló iratokat ide mellékelve Császár Királyi Főherczegségednek és a M. Kir. Helytartótanácsnak folyó évi Szent András hava 5-ik napján 30621. sz. a. költ kegyes intézetnek következésében kívánt tudósításul mély alázattal azon kérelmünk mellett küldjük fel, hogy a lelki mivelődés és a tudományos ösmeretek szerzésének elősegállítására szép lelki ösz-

tönből felállított kaszinói társaságot pártolólág kegyesen fen-
tartani méltóztasson. Költ stb.“

A vármegye e szépen fogalmazott s az akkori vezető
egyének szabadelvü gondolkozását s kulturális érzékét egy-
aránt jellemző felterjesztésének meg volt a kellő hatása,
mert a zentai kaszinót fennállásában többéⁿ nem háborgatták ;
Gregus kincstári praefektus oktalan fellépése s a jakobinusok
forradalmi mozgalmait sejtő rémlátása pedig jól megérdemelt
dorgatoriumban s a vármegye közönségének gunykaczájában
részeseült.

A torzsai németek szokásai.

(Folytatás.)

Házépités. A torzsai németek büszkesége a szép ház,
miért is vetekednek egymással a házak építésében. A legtöbb
épület ugyan a telek hosszában van építve, de az újabb
időben, persze a gazdagabbak, a homlokzatot már az utczára
irányítják. Az előbbi neve „langes Haus“ (hosszu ház), az
utóbbié „zwerhes Haus“ (széles ház.)

A házépitő gazda már jó korán hozzá lát az anyagok
beszerzéséhez. Segítségül hívja rokonait, közvetlen szom-
szédjait és azokat, kiknek ő már segített.

Első dolog a föld (Grund) összehordása. Ebben a mun-
kában a nevezettek rendelkezésére bocsátják fuvaraikat. 2—3
nap alatt kész a földhordás. Ezt követi ugyanigy, a fa- és
tégla hordás munkája. Minden ilyen munka alkalmával lakomát
(Imms) adnak azok számára, kik aznap munkában voltak.

Az építést rendesen tavasszal kezdik, hogy a ház őszre,
lehetőleg bucsuig (október első hetében) készen legyen.

A régi ház lebontásánál és az új ház alapjának kiásá-
sánál szintén segítenek a rokonok és szomszédok stb. Azon-
ban az építést már a vállalkozók végzik. Ez már nem jár

semmiféle czeremóniával. Ha a falak fel vannak építve, következik az ácsmunka, a tető felrakása, melyhez szintén hívnak segítséget. Ha a gerendázat össze van állítva s az első, zöld galyakkal és kendőkkel felbokrétázott szarufát felállították, folytatják a többi szarufák felállítását és a léceezést. Ha ez kész, — bokrétaünnepet tartanak. A legifjabb inas, néha a legény, vagy maga a mester is a bokréta alá áll, pohár a kezében, melléje egy másik ács boros üveggel és a következő beszédet (Zimmerspruch) mondja:

Hört meiner Herren und Bürgersleut,
Die Ihr all' hier versammelt seit!
Seit nur ein wenig still,
Und hört was ich in meinem Zimmermannspruch
Sprechen will:
Wie es sich hat zugetragen,
Wie wir diesen neuen Bau
Haben aufgeschlagen,
Welcher aus feinem Holz gezimmert ist.

Denn gestern haben noch die Vögel auf dem Holze gesungen und gepfiffen und heute steht er auf einem wohlgeraumten Platz.

Dieser Bau ist wohlbewahrt,
Mit Riegel und mit Pfosten.
Das wird unsern Bauherrn
Ein gutes Nachtmal kosten.
Schweinerne Schinken, dass sich der Tisch biegt,
Mit Bier und Wein.
Was übrig blieb,
Ist für eine Jungfrau dann,
Damit man sich die Zeit vertreiben kann.
Sollte dies aber nicht bald sein bestellt,
So wollte ich, dass dieser Bau bald einfällt;
Sollte dies aber geschehen,
So bewahre es der liebe Gott
Vor Wassernoth und Feuerbrand
Für unser liebes Vaterland!

Bauen ist eine grosse Lust,
Aber viel kosten thuts.
Wer bauen will auf Gassen und Strassen,
Muss den Herrn reden lassen,
Und die Narren dieses lassen.
Sondern ich kann nich bauen
Auf Gassen und Strassen,
Sondern ich muss bauen
Auf einem wohlgeraumten Platz.
Darauf schmeckt mir ein Gläschen Wein
Kamerad schenk wir zur Gesundheit ein.
Vivat! Der ehrliche Bauherr und Baufrau soll leben!

Dieser Bau ist wohlbewahrt,
Mit riegen und mit Pfosten.
Das wird unsern Bauherr
Ein gutes Trinkgeld kosten.
Ein Dutzend Thaler wäre nicht zu viel.
Zwei Dutzend wäre das rechte Ziel;
Und wenn er uns thut Freundlich Bitten,
So sind wir mit drei Dutzend auch zufrieden.
Josef war auch ein Zimmermann
Er baute in der Wüste
Einen Tempel und Altar
So hoch sich es gehöret
Drum hat auch Gott das Zimmerhandwerk geehret.

Ich bitt' mir aus meine Herren und Bürgerleut
Wenn ich mich meinem Zimmerspruch vereilen sollt.
Auf dass Ihr mich nicht sollt auslachen,
Wenn ich meine Sache nicht recht sollte machen.
Denn als gestern ich wollt' studieren,
Da kam ein schöne Jungfrau,
Und wollte mich fixiren.
Da ging ich in das Kämmerlein.
Wo die schönen Jungfraun sein.
Und als ich bin geblieben und gesessen,
Da hab ich's auf's Studieren
Ganz und gar vergessen.

Drauf schmeckt mir ein Gläschen Wein,
Kamerad schenk mir zur Gesundheit ein!
Vivat! Der ehrliche Bauherr und Baufrau soll leben!
(Erre a szóló mellett álló — tölt.)

Hier bin ich durch Vergüszierung (?) heraufgestiegen,
Denn ich kann nicht fliegen.
Könnt ich fliegen wie eint Schwan,
Und krähen wie ein Hahn,
Und mausen, wie eine Katz'
So wär' ich allen Jungfrau ihr Schatz.
Ein Zimmermann werd' ich genannt,
Darum hab' ich einen Strauss in meiner Hand,
Welcher ist geziert ganz hübsch,
Und mit Rosmarein geschmückt.
Den will ich stecken auf den Bau.
So wie ich fühl in meiner Lehr,
Mir zum Nutz', dem Bauherrn zur Ehr.

Ich war in dem Land Sachsen,
Wo die schönen Mädchen
Auf den Bäumen wachsen.
Hätt ich daran gedacht
Hatt ich mir und meinen Kameraden
Eins oder einundzwanzig mitgebracht.
Ich war auch in dem Land Hessen,
Da gab's grosse Schüsseln,
Aber wenig zu essen.
Bitteres Bier und saueren Wein.
Der Teufel möcht im Land Hessen sein!
Drauf schmeckt mir ein Gläschen Wein,
Kamerad schenk mir zur Gesundheit ein.
Vivat! Der ehrliche Bauherr und Baufrau soll leben!

Ich wünsche dem Bauherr ein fettes Rind,
Und der Baufrau ein dickes Kind;
Und der Tochter noch drei dabei,
Das gibt ein ganzes Hausvoll Geschrei.
Jetzt geht ein jeder zu Haus,
Und steckt ein stumpfes Messer ein
Denn ich glaub's

Es wird bald was zum Essen sein.
Jetzt isch mein Spruch zu End;
Und wer es nicht glaubt,
Rennt mit dem Kopf weder die Wänd'.
Vivat! Der ehrliche Bauherr und Baufrau soll leben!

Ezek után lakoma van az illető háznál.

Házberendezés. A hosszú ház belső berendezése: Vendégszoba, diszkonyha, lakószoba. Éléstár. Feljáró a padlásra, pincze. Istálló, félszer. — Melléképületek: A ház átellenében nyári konyha, mellette rendszeren egy kisebb szoba. — Nyílt folyosó, oszlopos.

Az utcaszintre épült széles ház berendezése: Balszárnyon: egy sarokszoba, egy kisebb és egy nagyobb szoba; jobb szárnyon az öregek számára 2 szoba, kis konyha, ezalatt rendszeren pincze is. Középen fedett kapualja van. A balszárnymögött: előszoba, lakószoba, konyha, éléstár, padlásfeljáró (néhol itt van a pincze is), istálló és egyéb gazdasági helyiségek. Félszer. A lakásrész mellett zárt folyosó huzódik. Az előudvaron, a ház mellett, csinos kert. A szérüskert (Tretplatz) mögött a zöldséges és gyümölcsös kert. Ezek hófallal vannak bekerítve.

Belső berendezés. Most már divatos az ó német butor az első szobákban (vendégház. Extra Stub.) A lakószobában fehérre festett puha faágy, toronymagasságu ágyneművel, saját himzésű kilátszó lepedőfüggönyvel. Ágytakaró. Egy asztal, több szék az ágyak mellett, pamlag, almárium. A falakon Luther, Zwingli, Kalvin és az uralkodóház (a német császár) képei. Születési okmány (Geburtschein). Legujabban a kisebb fényképeken kívül krétarajzos életnagyságu képek. Óra. — A falakra a képek nagy sárgaréz gombszegekkel vannak megerősítve. (Ujabban esztergályozott gombokkal.) Az ablakokon saját himzésű fehér függönyök és lelógó vásárolt függönyök, drapériákkal és karnisokkal. — A diszkonyhában fényesre surolt konyhaeszközök és edények láthatók.

Babonás gyógyítások. (Ráolvasás = Brauchen). A ráolvasás, hogy hatása legyen, a nap bizonyos szakához, bizonyos napokhoz, időhöz és helyhez van kötve. Mindannyi-nál a Szentháromság segítségét kéri a kuruzsló s mindegyiket háromszor kell ismételni, a végén pedig azt mondani: Dies geschehe in Gottes Namen. Gyakran szerepel bennök a nap és a hold, amiből talán pogány eredetükre lehet következtetni.

A hosszas utánjárással összegyűjtött babonás gyógyítások és ráolvasások a következők:

Szemölcs ellen. (Warzen.) Ha valakinek szemölcse van a kezén, vegyen egy czérnaszálat, kössön rá annyi bogot, ahány szemölcse van és ássa el a szemétdombba. Mire a czérna elrothad, szemölcsei is elmulnak. Más mód. Menjen az illető, ha temetés van a községben, a kuthoz, várja meg, míg a halottat a temetőbe viszik s akkor mondja — a harangzugása közt a szemölcsöt mosva — a következő ráolvasást:

Ich brauche in Gottes Namen für die Warzen dem N. N.

Es läutet dem Todten in das Grab,

Ich wasche meine Warzen ab.

Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.

Száraz betegség ellen. (Auszehrung,) Ha valakiről azt hiszik, hogy száraz betegségbe esett, a ráolvasó kivezeti őt a szabad ég alá és meztelen barkarját behajtva az ég felé irányíttatja úgy, hogy a tenyere az arcza felé legyen fordítva. Akkor a ráolvasó jobb keze hüvelykujját a beteg könyöke mélyedésébe illeszti, a mutató ujjával pedig a behajlás mélyedését megnyomja. A megnyomott helytől arasszal méri meg a felső kart. Ha az arasz középujja a beteg ki-nyujtott középujján tulmegy, akkor a betegség nincs jelen. Ha pedig a beteg középujjának, felülről lefelé számított első, második vagy harmadik percéig ér, akkor az illető első, második vagy harmadik izig beteg; ha azonban az arasz a

harmadik izen alul marad, senki és semmi sem segíthet a betegen.

Gyermekeknél pedig a következővel lehet a betegség jelenlétét megállapítani. Készítenek fürdőt. A kád (teknő) 4 sarkára hamuval kevert sórakásokat tesznek, melyeket az Atya, Fiu, Szentlélek Uristen nevében Amen (Gott, Vater, Sohn und heiliger Geist. Amen) szólassal keresztben (balról fent, jobbról lent és viszont) beledobják a vízbe, s a gyermek fürdetése után a vizet átszűrlik. Ha a kendőn szőrös rész marad, akkor a betegség jelen van, ellenkező esetben nincsen. Betegség esetén felnőtteknél is a következő ráolvasást mondják háromszor:

Ich brauche in Gottes Namen für die Auszehrung dem
(der) N. N. (Férjes asszonynak családi nevét kell mondani.)

So geh ich über den schmalen Weg hinüber,

So geh ich auch wieder herüber.

Der böse Geist hat diesen Kranken

Genommen Fleisch, Blut und Leben,

Du wirst ihm's auch wieder geben.

Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.

Ezt egymásután három este s háromszor ismételve kell mondani valamely gyalogösvényen előre haladva és hátrafelé visszamenve, akkor a betegség elmulik.

Gyomorláz ellen. (Magenfieber). (Mit értenek rajta : nem tudom). Ha valaki azt hiszi, hogy gyomorláz, akkor a ráolvasó vesz egy fehéritetlen kenderczérnaszálat. Jobb keze hüvelykujjával az illető köldökére szoritva, átméri vele a derekát háromszor, aztán a czérnaszálat leszakítja (vágni, vagy harapni nem szabad). Ezt a czérnaszálat a Szentháromságot háromszor mormolva egy tojásra csavarja keresztben. A körülesavart tojást, ismét a Szentháromságot mormolva, tűzbe (parázsba) teszi. Ha a tojás szétpukkan és a czérnaszál nem ég el, akkor a betegség jelen van. Ellenkezőleg nincs. A szétpukkadt tojást a Szentháromság elmondásával kereszt-

utra kell tenni. Visszatérve a beteghez, kendervászon rongyot spirituszba kell mártani, megnyujtani és hirtelen eloltani, hogy meleg maradjon. Ezt rá kell tenni a beteg gyomrára a Szentháromságnak háromszor egymásután elmondásával s három este ismételni, akkor a beteg meggyógyul. Vagy: kimegy a ráolvasó a beteggel holdtöltekor a szabad ég alá. Mindketten a holdba néznek. A ráolvasó megfogja a beteg gyomratáját és ezt mondja háromszor egymásután:

Ich brauche in Gottes Namen für das Magenfieber den N. N.

Was ich sieh, soll stehen; (der Mond)

Was ich greif, das soll vergehen. (der Magen)

Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.

Ezt is három este kell ismételni.

Megigézés ellen. (Beschreien). Ha valakiről azt hiszik, hogy meg van igézve, akkor — ha gyermek — a bölcsőbe, ha felnőtt, ágyba fektetik, de betakarni nem szabad. A ráolvasó a beteg lábához áll, kezefejeit keresztbe rakva végigsimítja a megigézett testét és a ráolvasás elmondása után a kezeken át az égre néz.

Ich streiche dich im Namen Gottes für das Beschreien N. N.

Bist du's beschrien bis an dein End,

So streich ich dich mit beiden Händ.

Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.

Ha ezt este csinálják, akkor sötétben kell elmondani a ráolvasást és aztán gyertyát gyujtani. Ha reggel, napfelkelte után mondják, akkor előbb kell a gyertyát meggyujtani, aztán ráolvasni és utána a gyertyát elfujni. Ha este kezdik, akkor háromizben egymásután, mindent háromszor mondva, a következő sorrendet kell követni: este, reggel, este. Ha reggel kezdik, akkor a sorrend: reggel, este, reggel.

Köszvényes, avagy csuzos fájdalmak ellen. (Schwingen). Ha valakiről azt hiszik, hogy köszvényben, csuzban szenved, akkor ujhold harmadnapján háromszor egymásután ezt kell mondani:

Ich brauche im Namen Gottes für das Schwingen dem N. N.

Schwingen ich gebiete dir im Namen Gottes, beim jüngsten Gericht, dass du fliehen sollst aus dem Arm in das Mark, aus dem Mark in das Blut, aus dem Blut in das Fleisch, aus dem Fleisch in die Haut, aus der Haut in die Haar', aus dem Haar in die fliechende Luft.

Gott, Vater, Sohn und heiliger Geist. Amen.

A beteg testrészt ráolvasás közben simogatni kell, a harmadszori elmondás után pedig rá kell fujni.

Görcsök (nyavalvatörés) ellen. (Gichtern).

Ich brauche im Namen Gottes für die Gichtern dem N. N.

Für die Därmgichtern, für die kreischende Gichtern, für die reisende Gichtern, für 77-ere Gichtern. Gott, Vater, Sohn und heiliger Geist. Amen.

Ezután a beteg testrészt a jobb kéz hüvelykujjával végig kell simítani és harmadszori elmondás után rá kell fujni, monván:

Da setz ich an meinen Daumen,

Du sollst (pl) die Därm raumen.

Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.

Ha ezt gyermeknél kell alkalmazni, a ráolvasást előbb nem szabad elmondani, míg meg nem győződünk, vajjon a betegség az illető testrészben jelen van-e? Ugy tudható meg, hogy az ujjunkat az illető testrészre illesztve a gyermek sirni kezd. Ha a ráolvasást háromszor elmondtuk, akkor egy teljesen fekete macskát kell megfogni, fülehegyét megcsipni és 3 csepp vérért venni, melyet a betegnek valamiben be kell adni. Ha nincs fekete macskánk, fekete kakas taréját kell megsebezni és onnan venni a vért. Aztán fektessük a beteget oly lepedőre, mely alatt tilolt nyers kender van. Pólyázzuk be hidegvizes kendőbe, aztán pedig zsirozott boreczettel kenegessük be a testét. A hüvelykujjakkal 3 ízben egymásután eszközölt kenetetés közben a Szentháromságot háromszor kell elmondani.

Fejláz ellen. (Kopffieber.)

Ha valakinek fejláza van, álljon valamely száraz fenyőfára (kűszöbre, padlóra) és nézzen ki a fák ágai (lombja) közé. A ráolvasó melléje áll, háromszor megnyomja keresztben a fejét (jobbaldalt: egyik kéz az arcz felé, a másik a tarkó felé irányítva és bal felé megfordított kezekkel, aztán homlokát és tarkóját szoritva) és mondja:

Ich brauche im Namen Gottes für das Kopffieber dem N. N.

Ich stehe auf dem durren Holz
Und schaue durch den grünem Wald,
So schau ich zu dir Herr Jesu Christ,
Der du ja unser Erlöser bist.
Gott, Vater, Sohn und heiliger Geist. Amen.
So nimm dem N. N. Schmerz und Kopffieber ab.

Sömör ellen. (Derr.)

Ha valakinek testén sömör (fájdalmas bőrhányás) keletkezik, akkor a ráolvasó az illető helyet keresztben háromszor megcsipi, még pedig csak pénteken és ezt mondja s a mondás közben háromszor végig simítja és ráfúj:

Ich brauche im Namen Gottes für die Derr dem N. N.

Heute ist Freitag,
Haben die Juden Sonntag.
Meid't der Jud das Schweinefleisch,
So meide Derr das Menschenfleisch.
Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.
Fitter, Flitter flieh weg!
Flich weg vom Menschenfleisch,
Wie der Jud vom Schweinefleisch.
Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.

Rp. 7 krajczárért (talán a 7-es szám miatt) sáfrányt egy köcsögből vett édes tejféleben fel kell olvasztani, fél napig állni hagyni és azzal a sebes helyet minél gyakrabban napal bekenni és bekötetlenül hagyni. Éjjelre disznó- vagy

ludzsirral kell bekenni, kovászt rárakva bekötni. Ezt is három ízben egymásután kell csinálni. Ha a sömör erre sem mulik el, 2—3 napig félbehagyva, előlről kell kezdeni a kurát. Hasznos még a trágyalével való bekenés is.

Fogfájás ellen. (Zahnweh.)

Ha valakinek a foga fáj, vegyen egy korsó vizet, menjen a szabad ég alá és mondja a következőket:

Ich brauche im Namen Gottes für das Zahnweh dem N. N.

Da stand ich unter einem Hollerbusch¹⁾

Da kam Jesus

Und sprach zu Christus: (sic?)

Ist dir's dein Mund und Zähne faul,

So nimm Wasser in deinen Mund

Und spucke auf den Grund,

So werden dir deine Zähne gesund.

Gott, Vater, Sohn und heil. Geist. Amen.

Ezután Reperátorral kell a száját kiöblíteni és a fogfájás elmúlik.

Szemfekély ellen. (Schussblatter.) Ha valakinek szemén mérges pattanás (szemfekély) keletkezik, a következő ráolvasással és szerrel lehet meggyítani. A ráolvasó a fekélyt hüvelykujjával háromszor végig simítja s háromszor mondja, miközben háromszor ráfúj:

Ich brauche in Gottes Namen für die Schussblatter dem N. N.

Schussblatter, so streich ich dich mit meinem rechten Daumen.

Du sollst dich aus diesem Auge raumen.

G. V. S. u. h. G. A.

2—3 napi szünetelés után újból kell kezdeni az egészet, majd a következő szert kell alkalmazni: Kendervászon rongyot friss vízbe mártva, rá kell rakni a szemre. 8 napig egymásután használva, egy diónagyságu írósvajat kell rákenni. Vagy: Veszünk 7 krajczárért fehér vitriolt, főtt tojás fehér-

¹⁾ Holunder: bodzafa.

jével összekeverjük, 1½ evőkanálnyi szőlőviricset csavarunk bele, s azzal borogatjuk a szemet. (A szőlőviricsét tavasszal kell gyűjteni, mikor a megmetszett szőlővenyigéből a nedvkeringés folytán a virics kiszivárog.)

Szent Antal tüze ellen. (Wildfeuer.)

Ich brauche in Gottes Namen für das Wildfeuer dem N. N. Wildfeuer ich gebiete in Gottes Namen, beim jüngsten Gericht, bei Sonn und Mond, dass du gehe aus dem Kopf in den Hals, aus dem Halse in dem Leib, aus dem Leib in die Gedärme, aus den Gedärmen in Lung und Leber, aus Lung und Leber in die Trag (?) und Notabene¹⁾ aus Trag und Notabene in die Gebeine, aus die Gebeine in das Mark, aus dem Mark in das Fleisch, aus dem Fleisch in das Blut, aus dem Blut in die Haut, aus den Haut in die Haar, aus die Haar in den Wind. Gott behüte Jungfrau Maria Kind in Namen Gottes des Vaters, des Sohnes und des heiligen Geistes Amen.

A gyermeknek szivgörcse és összenövése ellen.
(Herzgespaun u. Anwachs.)

Előfordul, hogy a kis gyermek, ha megérintik a testét, nagyon sir. Azt szokták mondani, hogy a gyermek össze van növe, azaz: a bordák odanöttek az altesthez. Ilyenkor a ráolvasó meg szokta kenni a gyermeket. Kenés közben, melyet háromszor egymásután végez, három napon át a következőt mondja:

Ich brauche im Namen Gottes für Herzgespaun und Anwachs dem N. N.

Herzgespaun und Anwachs,
Geh diesem Kind aus den Rippen,
Wie Jesus Christus aus der Krippen.

G. V. S. u. h. G. A.

A kenés a mellesonton kezdődik a két hüvelykujjal. Aztán kétoldalt a bordákon át az altestig, majd egy kézzel balfelől; ismét a két hüvelykkel középtől, s végre jobbfelől.

¹⁾ A tüdőből és májból a méhbe és notabenebe.

A gyűjtő.

A gyermek nyugtalansága ellen. (Unruh.)

Ha a gyermek nyugtalan, folyton sír és nem alszik, akkor este, mikor a csorda a legelőről jön, a ház elé kell állni és halkán háromszor ezt kell mondani:

Ich brauche im Namen Gottes für die Unruh dem N. N.

Die erste Kuh und die letzte Kuh,

Nimmt dem Kind die Unruh.

G. V. S. u. h. G. A.

Aztán be kell menni a gyermekhez, végig kell simítani, rálehelni és háromszor a földre köpni, mondván: Gott, Vater, Sohn und heilige Geist. Amen.

Uj fogat kérő mondóka. (Neuen Zahn bitten.)

Ha a gyermeknek a tejfogai hullani kezdenek, akkor fogják a kihullott fogakat, egérlyukba dobják s ezt mondják:

Mäusche geb mer e neier (eiserner) Zoh',

Ich geb der é alter (beinerner) Zoh'.

G. V. S. u. h. G. A.

A tehén dagadt tőgye ellen. (Eutergeschwulst.)

Néha a tehénnek ellés után meg szokott a tőgye dagadni. Ezt is ráolvasással szokták elmulasztani, mondván (egyik kézzel a tőgyet simogatva, a másikat a kebelbe téve):

Ich brauche im Namen Gottes, gegen die Eutergeschwulst.

Ich streich dir deine Wacken (?)

Und greif mir meinen Nacken.

G. V. S. u. h. G. A.

Egyéb babonás gyógyítások még:

Ha tavasszal az első gólyát látjuk, tizszer hemperegjünk ide-oda a földön, akkor nem fog fájni a derekunk.

Ha a sárgaságban szenvedőnek hirtelen háromszor a szeme közé köpünk: a betegség elmulik. Ugyszintén, ha kivájt sárgarépából vizet vagy tejet iszik.

Sorvadás ellen a pincében található atkákat megpörköltve, összezuzva a betegnek, tudtán kívül, beadják.

Vannak még ehhez hasonló — szinte kimondhatlan — szerek. Azokat azonban erősen titkolják.

A mint láttuk: a ráolvasásokban nagy szerep jut a hármasként, néhol a hetes számmal vegyesen. Egyáltalában a páratlan számban keresik a varázserőt. A ráolvasó pedig kuruzslásáért nem fogad el fizetést, de ha a betegség elmúltával valami ajándékot adnak neki, azt meg nem szabad visszautasítania.

Egyes napokhoz s hónapokhoz fűződő hiedelmek.

Ha Mátyás napkor (február 24.) nincs már jég, akkor fagy lesz és a tél hosszabban tart; ha van, akkor enyhül az idő.

Mathais bricht Eis,
Hat er keins, macht er Eis.

*

Gertrud napján kell kezdeni a kertek mivvelését (márczius 17.). (A németek hite szerint Gertrudis volt az első kertésznő.)

*

Ha nagypénteken esik, rossz termés lesz.

*

Pongrácz, Szervác, Bonifác és Orbán (május 12., 13., 14. és 25.) fagyos szentektől félnek a gazdák.

*

Ha Szent György nap előtt menydörög, jó esztendő várható.

Früher Dunner,
Später Hunger.

*

Ha **gyertyaszentelő** (február 2.) napján a borz kijön odujából és árnyékát látja, akkor visszafordul és még 40 napig alszik. Addig mindig hideg lesz. Ha pedig esik, vagy hózivatar van, kint marad és a tél utolsó óráit éli.

*

Ha **gyertyaszentelőkor** derüs az idő, termékeny év lesz.

Ist's an Lichtmess hell und klar,
So gibt's gewiss ein fruchtbar Jahr.

*

Ha télen sok a zuzmara, sok gabona lesz.

Viel Duft,
Viel Frucht.

*

Zöldcsütörtökön spenótot (Grikraut) főznek minden házban, hogy a zöldség-félék egész éven át viruljanak.

*

Ha Medárd napon (május 8.) esik, negyven napos eső lesz.

*

Ha Barnabás napján esik, a venyige elszárad.

Wenn's regnet a Barnabas,
Trocknet die Reben bis ins Fass.

*

Eine Handvoll Märzenstaub ist einer Dukaten werth.
(Egy marék márcziusi por aranyat ér.)

Trockener März, nasses April, küthler Mai
Bringt dem Bauer viel Haber und Heu.

*

Egyéb hiedelmek.

A h a l á l m a d á r. (Todtevogel, Seelenvogel.) A torzsai németek közt az a hit van elterjedve, hogy némely betegnek a halálát egy a házeresz alá, ablakra vagy pitvarba repülő tarka madár előre jelenti. Ha a madarat meg is fogják, elzárják, nyomtalanul eltűnik. A hol az-megjelenik, a beteg okvetlenül meghal. A kuvikmadár megjelenése szintén halált jelent.

*

Hogy a halottól ne féljünk, a ravatalon fekvőt meg kell nézni, jobb lába nagy ujját meg kell fogni és sohasem fogunk félni a halottól.

*

Ha valamely butordarab magától megroppan, haláleset lesz a családban.

*

Ha a társaságban valaki véletlenül keresztbe teszi a lábát, akkor akármilyen terepere van, hirtelen csend áll be.

*

A kinek a körme virágzik, (fehér pontok képződnek alatta) az valami ujat kap. *

Ha valakinek kára volt és még aznap elbeszéli valakinek, akkor hajtsa be a jobb keze mutatóujját és a büttyökkel kopogjon az asztalra, (vagy a kezetügyében levő más helyre) hogy a kár ne ismétlődjék. *

Ha a kutya lyukat kapar az udvaron, haláleset lesz a házban. *

Ha nagy villámlás és menydörgés van és éppen esznek, az evést rögtön félbehagyják és csak a zivatar elmúltával folytatják, mert azt hiszik, hogy bűn, ha olyankor eszik az ember és a jég elveri a határt, vagy a villám csaphat le az oly helyre. *

Ha a kenyér már bent van a kemenczében, a kemencze ajtaját becsukják, a lapátot a kerek végével a kémény felé áthajlitják, aztán ezt mondják:

Jetzt pische drinne.

Back unne,

Back obe,

Um wer' so hoch,

Wie die grescht Lie' im Dorf.

Most bent vagy.

Sülj meg alul,

Sülj meg fölül;

Sülj meg oly magasan,

Mint a legnagyobb hazugság a faluban.

Ha a kemencze nagyon forró, egy fazék vizet kell betenni.

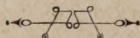
*

Amely házban az asztal mozog, az asszony úr a háznál.

*

Ha valamit elbeszélünk, s közben az óra üt, vagy harangoznak, vagy tüsszentünk: igazat szóltunk.

Közli: Hajnal (Holtzmann) Ignác.

A pinczédi (pivniczai) dodolajárás.¹⁾

Pinczéden — tót cselédem közlése szerint — a husvét előtti két vasárnap vezetik a dodolát (Dodolu vodit). A két

¹⁾ L. Evkönyv. 1905. II. f. Bellosics Bálint: Esővarázsolás.

vasárnap tót neve: smntná nedela (szomoru vasárnap) és kvetná nedela (virágvasárnap). Virágkoszorúkkal teleaggatják a dodolát s házról-házra vezetve az alábbi verset éneklük s a dodolát vízzel leöntik.

I. Smntná nedela

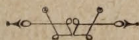
De si kluče podela?
Ta dala som, ta dala
Smntnemu Durovi.
Smntni Duro stává,
Zemi odmikává.
Tráva zelená,
Z više kolená.
(Navarime) rak piva
(Napečieme) 5 chleba.
Zavoláme, zavolame
Richtárvohe sina.
Až ne bud pit',
Bndeme ho bit'.
Až ne bude jesti,
Bndeme hó piesti.
Kiam, kiam, három,
Za vlasi ho kájom.
Daj gazdinko
Jedno vaječko,
Lebo dve,
Čak vám to malicko
Odbeduje.

II. Kvetna nedela,

De si kluče podela?
Ta dala som, tadala
Kvetnemu Durovi.
Kvetni Duro stává.
Zemi pomikává.
Stb., mint fent.

Szomoru vasárnap,
A kulcsokat hová adtad?
Od'adtam annak
A szomoru Gyurának.
Szomoru György felkel,
A földeket nyitja.
A zöld fű
Térdig nő.
(Megfőzünk) egy adag sört,
(Még sütünk) 5 kenyeret.
Meghívjuk, meghívjuk
A bíró fiát.
Ha nem iszik,
Megverjük.
Ha nem eszik
Megdöngetjük.
Kiam, kiam, három,
A haját meghuzom.
Adj gazd'uram
Egy tojaskát,
Vagy kettőt,
Hiszen ez a kevés
Kárba nem vész.
Virágvasárnap
A kulcsokat hová adtad?
Od'adtam annak
A virágos Gyurának.
Virágos György felkel,
A szántókat megnyitja.
Stb., mint fent.

Közli: Hajnal Ignác.

Vegyések.

Régi könyvek Zentán. A vármegyénk területén létezett és létező régibb könyvtárakról és az azokban talált régi könyvekről e folyóirat hasábjain már szó volt. Gondolom, nem végzek hasztalan munkát, ha egy, a népszámlálás alkalmával általam felfedezett régibb műről említést teszek, melyet Zentán, Ujvári János földmives asztalán találtam. Eme könyv katolikus prédikációkat tartalmaz és Czobor Ádám törökverő tábornokunk költségével 86 oldalon nyomattatott Nagy-Szombatban, az 1689. évben. A könyv nagysága 16/19 ccentiméter és bőrbekötött. Czimlapján, mely teljesen ép, a következő szöveg van: „*Novus Succursus* az az *Uj Segétség* mellyet a *Magyar Nemzeten könyörülő Istennek* szemlátomást könyörülő keze által killyebb terjesztett Országunknak határiba a' lélek ellenségei ellen, a' bűnnek, és ördögnek ereje ellen, azon hatalmas Istennek igéje fegyverével, hadakozó lelki Gondviselőknék könnyebítésére, az egész esztendőbeli Vasárnapokra rendelt Predikációkkal nyujtott, és a' *Meltosagos Groff General CZOBOR ADAM* Urnak ő Nagyságának, Istenes költségével két Részben, élő nyelven ki bocsátott. A *Jesus* alatt vitézkedő Társaságbéli *P. Landovics István* (Pár szó kivakarva) Nagy-Szombatban az Akadémiaj Betűkkel, Hánck András által. 1689. esztend.”

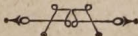
Úgyancsak Zentán fedeztem fel egy másik, de későbbi keletű ritka könyvet, egy görögből fordított epistolákat és evangeliumokat tartalmazó, két részből álló 302 oldalú nyomtatványt, melyet a hazai nyomdászat terén kiváló érdemeket szerzett Mármarossi Gottlieb Antal nyomott Váczott, 1802-ben. A könyvet kibocsájtó Stériady Tódor tatai kereskedő ezen könyvet „Kulpini Sztratimirovits Istvány Ur Ő Nagyságának, a nem egyesült Nap-keleti Görög Anyaszentegyház Fő-Pásztorának, Karlovitzi Metropolitának“ ajánlja. Az első rész czimlapja: „Evangeliomok és epistolák, mellyeket esz-

tendő által olvastat A Nap-Kéleti nem egyesült Görög Keresztény anyaszentegyház vasár napokon és némelly jeles ünnepeken, és a boldogságos Szűz Máriának és némelly szenteknek élete. — Magyar nyelven ki bocsájtotta Stériady Theodor tataji kalmár. Vátzon, Nyomatott Máramarossy Gottlieb Antal' betűivel. 1802. Eszt.“ A második rész czimlapja: „A boldogságos Szűz Máriának és némelly Szenteknek ünnepein olvasni szokott Epistolákat és Evangeliomokat. Nem különben a boldogságos Szűz Máriának és némelly Szentek életét, Röviden Magyar nyelven ki bocsájtotta Stériady Theodor. Vátzon, Nyomatott Máramarossy Gottlieb Antal betűivel. 1802. Eszt.“ Ezen könyv Branovacsy Tódor zentai nyugalmazott szerb tanító birtokában van, aki Nagy-Szent-Miklóson szerezte egy elmagyarosodott görög családtól.

Közli : **Dudás A.**

Csupor Gyula. Közadakozásból emelt siremlékének 1904. évi szeptember hó 4.-én volt leleplezése alkalmából írta *Fárbás József.* — Zombor. Bittermann Nándor és Fia könyv- és könyomdájából. 1904.

E kis 16-odrét alaku 22 oldalas füzetben *Fárbás József,* óbecsei tanító, *Csupor Gyulának* életét, közéleti és irodalmi működését a kegyelet meleg hangján tárgyalja.

Társulati ügyek.

Jegyzőkönyv

a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat választmányának 1905. július 1.-én tartott gyűléséből.

Jelen voltak: Kozma László elnök, Horváth János, Kálits Dömötör, id. Mihályi János, Vértesi Károly és Trencsény Károly vál. tagok.

Az elnök jelenti, hogy a módosított alapszabályokat megerősítés végett a belügyminiszterhez fölterjesztették.

Jelenti, hogy dr. Cserni Béla, régiségi szakértő a régiségtár czédulakatalogusát nagyrészt befejezte. Erről jegyzőkönyvet vettünk föl. A főfelügyelőséghez jelentést küldtünk ama öhajtással, hogy a munkálat többi részét is Cserni Béla ur végezze. A főfelügyelőség akként válaszolt, hogy muzeumunkat a nyár folyamán megvizsgálhatja, s elhatározásáról azután értesít bennünket.

Gubitzka Kálmán, monostorszegi tagtársunk, ki a sokacz néprajzi tárgyak beszerzésével foglalkozik, jelentette, hogy az előirányzott összegben fölül még vagy 30—40 koronára volna szüksége. Az elnök — a választmány utólagos jóváhagyása reményében — neki a többletet kilátásba helyezte, nehogy a miatt a beszerzés megakadjon. A bácsi sokacz leányfejdisz párjaként beszerzendő menyecske fejdisz Evetovics János tagtárs szerint 50 koronába kerül. — A választmány az előbbi jelentést jóváhagyólag tudomásul veszi, az utóbbira nézve megbizza az elnököt az esedékessé váló összeg kiutalványozásával.

Nagy Lajos, adai munkatársunk ásatásokra segílyt kér. — Az ásatásokra nyert államsegély fölhasználására vonatkozó tervezet a főfelügyelőségénél van. Annak jóváhagyása után történik intézkedés.

Az elnök megemlékezik a folyó évi májús 18.-i lélekiemelő, hazafias ünnepélyről: Schweidel szobrának leleplezéséről. Társulatunk is részt vett az ünneplésben, s koszorut helyezett a szoborra. A koszoru költsége 38 korona. — A választmány a jelentést helyeslően tudomásul veszi, s az összeget kiutalványozza.

Az elnök előterjesztésére a választmány Rohonyi Gyulát — a működő tagok sorába átírta.

A titkár jelentései:

Iványi István tagtársunknak a földolgozás céljából kért adatgyűjtéményeket megküldötte.

A főfelügyelőségnek a társulat személyzetéről szóló kimutatást megküldte.

Működő tagnak ajánlja Bellosics Bálint, bajai áll. tanítóképzőintézeti tanárt, jeles ethnographust, a Néprajzi Társaság működő és választmányi tagját. — A választmány Bellosics Bálint tanárt a társulat működő tagjai sorába egyhangulag fölvette, s utasította a titkárt, hogy neki a tagsági okmányt küldje meg.

A muzeumőr jelentései:

A néprajzi tárgyak elhelyezésére 1 üveges szekrényt készítettett 96 koronáért. — Jóváhagyóan tudomásul szolgál.

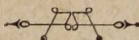
A Schweidel-szoborbizottság a leleplezés alkalmával a szoborra helyezett koszoruk szalagjait megőrzés végett a társulatnak adta át. — Köszönettel tudomásul szolgál.

A Schweidel-szoborbizottság Vojnich Domicella kisasszonytól (Baja) megkapta Schweidel apjának és anyjának arczképét. A szoborbizottság a két arczképet (olajfestmény) társulatunk képtárának ajándékozta. — A választmány a becses ajándékot köszönettel fogadja, s érette a Schweidel-bizottságnak jegyzőkönyvi köszönetet szavaz.

A budapesti tudományos egyetem tanácsa 5 drb kiadványát küldte meg társulatunknak. — Köszönettel tudomásul szolgál.

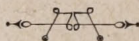
Vértesi Károly, választmányi tag, a Schweidel-szoborbizottság elnöke, följajnlja a társulatnak a Schweidel-szobor eredeti kis gipszmintáját, — valamint a szoborleplezés ünnepéről felvett képeket diszes keretekben. — A választmány az ajánlatot köszönettel fogadja.

K. m. f.

Tartalom.

	Oldal.
Petur bácsmegyei főispán. Irta: Muhoray	87.
Palánka. Irta: Iványi István	91.
Haraszti község adományozása. Közli: Dudás Andor	96.
A bácskai jakobinusok. Irta: Dudás Gyula	98.
A torzsai németek szokásai. (Folytatás.) Közli: Hajnal (Holzmann) Ignác	101.
A pinezédi (pivniczai) dodolajárás. Közli: Hajnal Ignác	116.
Vegyesek	118.
Társulati ügyek	120.

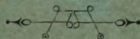

Bács-Bodrog vármegye helynévtára.

Előleges jelentésképen hírül adjuk, hogy Iványi István nyugalmazott gimnáziumi tanár (Szabadkán) Bács-Bodrog vármegye helynévtárából elkészítette a III. és IV. köteteket is s a kézirat most van revízió alatt. Akik e munkának első két kötetét már ismerik, sajnálattal érezték a munka szünetelését s most bizonyára örömmel veszik a hírt a folytatásáról. E műben a vármegyének minden helysége, pusztája s földterületének multja fel van derítve a legrégibb időktől kezdve s azért kívánatos, hogy minden község, népkönyvtár, kaszinó, iskola megszerezze, a vármegye minden művelt fia megismerje e munkát. Az egyes kötetek egymástól függetlenek. Egy kötetnek ára 2 korona lesz.

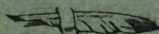

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,
TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL
1905.

Tájékoztatásul.

A Bács-Bodrogh vármegyei Történelmi Társulat 1883-ban alakult azon czélból, hogy e vármegye történelmét egész kiterjedésében s minden ágában művelje.

E társulat **pártoló tagja** lehet minden történelem- és régiségkedvelő, férfi vagy nő, aki ez iránt szándékát az egyik elnöknél vagy a titkárnál írásban személyesen, vagy valamely társulati tag által bejelenti és a társulat pénztárába évenként 6 korona tagsági díjat fizet. A kötelezettség három évre szól. A ki ennek leteltével kilépését a titkárnál írásban be nem jelenti, annak kötelezettsége további három évre is megmarad.

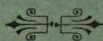
Működő tagok azok, kik **tettlegesen** elősegítik a társulatot czélja elérésében., s felolvasásra illetőleg az Évkönyvben való közlésre munkálatokat küldenek be. A működő tagok tagsági díjat nem fizetnek.

Alapító tag az, a ki egyszersmindenkorra legalább 100 korona alapítványnyal járul e társulat czéljai előmozdításához.

A társulat minden rendű tagja fel van jogosítva az őt megillető társulati czímek használatására.

Kérjük t. tagtársainkat, hogy a társulatot, vagy az Évkönyvet illető bármely ügyben (hiányzó Évkönyv, hibás czímzés, lakás- vagy névváltoztatás stb.) a titkárhoz fordulni szíveskedjenek.

Évkönyveinknek meglevő példányai évfolyamonként 6 koronájával megrendelhetők a titkárnál.

A társulat tisztikara:

Elnök: Kozma László Zombor.

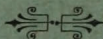
Alelnök: Latinovits Géza Borsód (u. p. Bikity).

Titkár: Trencsény Károly Zombor.

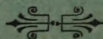
Ügyész: dr. Grüner Samu Zombor.

Múzeumőr: Horváth János Zombor.

Pénztáros: Buday Gergely Zombor.

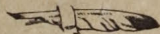

A társulat helyisége: Zombor, vármegyeház, II. emelet.

A

BÁCS-BODROG VÁRMEGYEI
TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
ÉVKÖNYVE.

SZERKESZTI:

TRENCSÉNY KÁROLY,

TITKÁR.

XXI. ÉVFOLYAM. IV. FÜZET.

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL

1905.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

A lutheranus Czobor Imre.

Az ellenreformáció ádáz s véres küzdelmében jelentékeny szerep jutott hazánknak is. Hosszas harcokban a magyar önvérét emésztette. Bocskainak, Bethlennek s I. Rákóczy Györgynek ismételt fegyvert kellett fogni, hogy a protestánsok törvényben gyökeredző vallásszabadságát s ezzel a nemzet alkotmányát megvédhessék. A megtámadott vallásszabadság oltalmazója lett Zombor névadó családjának egyik tagja, báró Czobor-Szentmihályi Czobor Imre (III.) főtárnokmester.

Hősünk családja házasság révén birtokot szerzett Győr megyében, Szigetközben. A lapályos sziget, amely Győr, Mosony s Pozsony megyék területéhez tartozik, a Nagy-Duna és a mosonyi Kis-Duna között északnyugat-délkeleti irányban húzódik mintegy 50 kmnyi kiterjedésben, míg szélessége nem több 5—12 kmnél. Itt terült el a Héder nemzetségből származó, s 1658-ban kihalt Hédervár családnek ősi birtoka. Kont István s Lőrincz nádor mellett a családnak Ferencze is volt, aki mint nádorfehérvári bán 1521-ben a török támadása előtt Belgrád várát elhagyta, mely a védők bátor küzdelme daczára az ostromló ellenség kezébe került. E tettéért — hűtlenség bűnébe esvén — megnótázták, javait elvették, s más érdemes hívének adományozta II. Lajos király.¹⁾ A szigetközi részbirtokait, Öttevényt vámjával, Rárót, Ásványt,

¹⁾ Wenzel Gusztáv: A Hédervár Ferenc jószágai fölötti per és ítélet 1523-ban. (Magyar Történelmi Tár. VI. k. 1—80. l.)

a két Medvét, Dunaszeget, Szigetet stb. 1526. július 19.-én a thracziai származásu Bakych Pál kapta,¹⁾ aki 1522-ben öt testvérével Péterrel, Kelemennel, Manuellel, Demeterrel és Mihálylyal a török iga alul Magyarországra menekült. Vitézségükért magyar nemességet s a Somogy megyei Lak várat s ettől előnevüket nyerték.²⁾

Csakhamar magyar családokkal kerülnek rokonságba. Bakych Pál leányát, Angelikát, Czobor Imre (II.) alnádor vette feleségül, kiktől származott Márton (II.), s ennek Nádasdy Orsolyával kötött házasságából Imre (III.). Bakych Péter leánya, Anna, Révay Mihály felesége lett; e házasság gyümölcse Lőrincz (II.), győri kapitány, akinek felesége, Kendy Anna Éva nevű leányt szült, kit meg Czobor Imre (III.) vett nőül.³⁾

{	Bakych Pál	{ B. Margit Balassa Menyhértné.	{ Czobor Márton (II.) Nádasdy Orsolya.	{ Czobor Imre (III.) felesége Révay Éva. }
	Bakych Péter	{ Anna Révay Mihályné.	{ Révay Lőrincz (II.) győri kapitány. Kendy Anna.	

Ily módon Czobor Imre (III.) és Révay Éva, a két Bakych unoka házassága révén a Bakych birtokból két rész egy kézbe került. Birtokosok voltak még Balassáné, Révay Ferenczné és Héderváry István.

A Czobor és Révay család a lutheranus vallás híve volt. Épen hősünk nagynénje, Czobor Erzsébet a lutheranus nádor, Thurzó György felesége. A valláskülönbség, de sokkal inkább a birtokai elvétele miatt érzett keserűség rossz szomszédá tette a katolikus Héderváryakat. A kölesönös háborúság még a Bakychoktól maradt örökben, akik 1538-ban Hédervárra törvén, várát földig lerombolták, köveit a szomszéd Ráróra vitték s belőle erősségül tornyot emeltek. Akkor a Héderváryak voltak a gyöngébbek; most azonban, 1634-ben felül-

¹⁾ II. Lajos király adománylevele 1526. július 19. (Tudományos Gyűjtemény. 1824. XII. 17.)

²⁾ Nagy Iván: Magyarország családai I. 97.

³⁾ V. ö. Nagy Iván: Magyarország családai. I. 98. II. 206. 207. IX. 696.

kerekedett ifj. Héderváry István, főétekgódomester, aki felesége gróf Eszterházy Erzsébet révén rokonságban volt a nádorral, Eszterházy Miklóssal.¹⁾

A harminczéves háboru csapásai sujtották ekkor Európát. A katolikusok harczoltak a protestánsokkal Európaszerte. Hazánkban is a vallás szabad gyakorlatában való háborgatás igen gyakori volt. Ezt a módot választotta Héderváry István is s rátört Czobor Imre „szegény“ szigetközi jobbágyaira. Bántalmazásokért panasszal fordulnak földesurukhoz.

„Nagyságos kegyelmes Urunk! Mi Nagyságod jobági egész vidékestül, mint kegyelmes Urunkot, kellett most alá-
zatos levelünk által megtalálnunk, hogy Héderváry István Ngd hire nélkül minket, Ngd jobágít hitünkben háborgat, holott Ngdtul semmi bántásunk nincsen. Ű urasága templomunkat el akarja foglalni, praedicatorunkat ki akarja űzni. Bementünk vala hozzája, hogy ű urasága azt ne cselekedje, míg praedicatorunknak esztendeje ki nem telik. Ű urasága még meg is szidogata bennünket és azt mondá, hogy nem engedi, hanem praedicatorunkat kiűdzi és az templomot megosztja; az Balasáné ríszit, Révay Ferenczné ríszit s maga ríszit egyben míri, mert ű neki engedték az asszonyok, az Ngd ríszit peniglen, azt mondja, kiosztja és akárhova menjen Ngd vile. A praedicator házával is úgy akar cselekedni. Azért kirjük és könyörgönk Ngdnak, mint kegyelmes urunknak az egy hatalmas Istenírt is egész vidékestül, hogy Ngd gondunkot viseljen e dologbul, mert ha Ngd nem fog mellettünk, bizonyára megpusztul Ngd jobágya, mert talán csak addig is elfoglalja templomunkot, praedicatorunkot kiűdzi, míg Ngdtul választunk jó.“²⁾

Aggodalmuk valóra vált; Héderváry István fenyegetését be is váltotta. Ismét alá-
zatos levelükkel kell kegyelmes urukat megtalálniok, „mivellhogy Hédervárj uram ő nga immár

¹⁾ Héderváry levéltár. Fasc. 45. nr. 8. — Nagy Iván: Magyarország családai. IV. 82. 93.

²⁾ Héderváry levéltár. Fasc. 10. nr. 26/1.

öt templomot vett el, melyben ennek előtte praedicatorok voltak, úgy mint hédervárit, remeteit, lipótit, ásványit, szentpálit. És kegyelmes urunk ezt is nem tudjuk, mi okból az öttevényi templomnak is ezinterimjában papjával és szolgálóival bement és ott kérezett, hogy bebocsássák az templomban. És mentették az öttevényiek azzal magokat, hogy az egyház fia nem volt otthon, az kúcsot elvitte vele, — az mint úgy volt. — Ily méltó mentséggel mentették magokat. Ezen megharagudott ő nga és az egyik közülök igen megrugdalta az ajtót, úgy mint az templom ajtaját és annak utánna az úr önnön maga parancsolta, hogy hozzanak lajtorját és onnét folyúl is behágjanak. És annak utánna azt is parancsolta, hogy dorongokat hozzanak és úgy is betörjék az ajtót; és úgy is ugyan beakart menni ő nga. Találkozott egy az szolgáló közül, az mely intette arra, hogy ne cselekedje, mert ugyan megcselekedte volna. Meginte nem volt az utálatos szítok, kivel nem szidta az Ngd jobbágyit. Ngdnek, mint kegyelmes urunknak könyörgünk alázatosan, mind fejenkint, hogy Ngd legyen oltalmunk Isten után, mert hogyha Ngd segítségünk s oltalmunk nem leszen, egyáltalán fogva minden jószágunkat elhagyjuk és az hódultságra megyünk az pogány alá. Szabad Ngd minden marhákkal, mind magunkkal, de ezt tagadásban nem akarjuk venni. Ezt ugyan meg akarjuk Ngdnek jelenteni, ezután se vessen ránk Ngd.“

„Ngdnek ezt is akarjuk értésére adni, hogy ez jelen való 1634. esztendőben 13 Julii ment be Egyházas-Medvére Hédervárj uram s megparancsolta, hogy az templomot és az praedicatorházat megékesítsék, mert egyáltalán fogva oda is papot viszen. Tökéletesen elhigyje Ngd, ez nincs különben Viseljen Ngd gondot reánk; az hatalmas Istennek kinszenvedésére kiserítjük Ngdat.“¹⁾

Jogos kérelmük Czobor Imrénél meghallgatásra talált. Keservesen fájlalta hitsorsosainak szenvedését s jobbágyai

¹⁾ U. o. Fasc. 10. nr. 26/2.

távozását sem akarhatta, mert vannak köztük „olyan jámbor vín emberek, kik inkább kisék lesznek a jószágbul kimenni, hogy nem mint praedicator nélkül lennének.“ Jobbágyaival közös sérelmét 1634. július 16.-án gr. Eszterházy Miklós nádor elé viszi.¹⁾

„Nilván vagyon Ngdnál, enihány ízben szólottam Ngdnak Hédervárj uram törvéntelen cselekedetiről. Ember emlékezetitől fogva, az mely öt szentegyházat elvett hatalmasul, mindenkor luteranus praedicatorok birtak. Most immár a hatodikat is elveszi, ezután 7. és 8. is el fogja venni; így végre egy sem marad etc. Nem gyalázat-e, Nagyságos Uram, Hédervárj uramtól ezt szenvednem, ítélje Ngd. Bizony igen is érzem; hitelt adjon annak Ngd. Nincsen-e ez az ország vígezése ellen; legyen a Ngd ítélete rajta. Nem derogál-e az Ngd autoritásának; elmélkedjék arrul is Ngd, az articulusnak Ngd lévén oltalma.

Ajánlá Lakonpakon Ngd azzal magát, hogy viceiudex curiae²⁾ uramnak megparancsolja Ngd, hogy mindezeket megjárja és Ngdat informálván, Ngd eligazítja. Remélem, sok dolgai közt Ngd talán megfeledezett róla. Kérem Ngdat, méltóztassék megparancsolni Ngd ü kegyelmének és informatiót vévén ü kegyelmétől Ngd, hozza az előbbeni állapotjában az szentegyházak állapotját Ngd.

Elhigyje Ngd, eskösznek jobbágyim, hogy mind a hódultságra mennek. Mint szenvedhessem el jószágomnak nilván való pusztulását ily törvéntelen, szokatlan, rendetlen állapot miatt, legyen a Ngd böles ítélete rajta. Sírva jönnek a nagy vín emberek hozzám, úgy esedeznek, hogy oltalmazsam valásokban Hédervári uram ellen őket. Tagadhatatlan dolog, ily törvényes, igazságos dologban, akiről articulus iratott, hogy meg ne oltalmazhassam Hédervári uram ellen, gyalázatnak tartom, fájdalmas szívvel is szenvedem. Kérem Ngdat,

¹⁾ Ráróról, 1634. július 16.-án kelt levele u. o. Fasc. 8. nr. ²³/₂. jelzet alatt.

²⁾ Alországbiró.

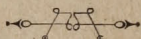
orvosolja meg Ngd e dolgot és vigye oly rendben, ne következék nagy összeveszés köztök.“

Eszterházy uramnak pedig első dolga volt, hogy Czobor Imre panaszát rokonának, Héderváry Istvánnak értésére adja. Már július 28.-án Kismartonról ír neki.

„Im mit írjon minekünk Czobor Imre uram, az ki maga is itt volt ma nálunk, azon levelét in specie oda küldöttük Kegyelmednek; megérti. Interim ugyan élhet kgd is az maga szabadságával.“ Majd a sajátkezűleg írott post scriptumban hozzá teszi: „Mindazonáltal informáljon kgd bennünket.“¹⁾

Eljárt-e az ügyben a nádor, nem tudjuk, az eredményt azonban igen. Midőn 1661-ben a dunántúli ág. hitv. ev. egyházakat összeírták,²⁾ az említett helyeket Öttevény kivételével köztük hiába keressük. Hogy Czobor Imre panaszának és kétszeri személyes sürgetésének nem volt eredménye, az nem az ő gyöngeségén mult, hanem az ellenreformáció szellemén, amely sok más protestánsnak is hasonló küzdelmét hiúsította meg.

Dr. Závodszky Levente.

A bácsmadarasi tumulusokról.

(Az Arch. Ertesítő XXV. kt. 5. sz. megjelent közleményből.)

Már 1902-ben felhívta Latinovits Pál főispán ur a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi Társulat figyelmét a Bácsmadarastól délre eső tumulusokra. A társulat választmánya alulírottat küldte ki a telep felvételére és a kutatás eszközésére.

A községtől délre, a Kígyós-bara mellett elterülő községi legelőn fekvő temető, minden tekintetben érdemes a további

¹⁾ U. o. Fasc. 8. nr. 23/1. — Így kerültek a levelek a Héderváry levéltárba. Czobor Imre jobbágyai két levelét melléketül küldte gr. Eszterházy Miklóshoz, ő pedig mind a hármat Héderváry Istvánhoz.

²⁾ Thüry Étele: Dunántúli ág. hitv. ev. egyházak összeírása 1661-ből. (Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. IV. évf. 96. l.)

tanulmányozásra. Első tekintetre két csoportban látszik elhelyezve lenni túl a barán a telecskai terras alján a 72 sírdombból álló temető, de közelebbi megtekintésnél kitűnik, hogy a két csoport egy egészet alkot, csak hogy a két főcsoport közé eső sírdombok igen alacsonyak és részben a közbenfekvő emelkedés által vannak látszólag elválasztva.

Az alacsonyabb helyen eső teleprészen a sírdombok sorosan vannak elhelyezve. Erre a soros elhelyezésre van már meggyénkben analogia a kiszácsi 27 tumulusból álló sírtelep-nél. A dombok magassága az 5 méterestől az alig kiemelkedőig változik, mind a mellett úgy, hogy a magasabbak az oromparthoz közelebb esnek és hogy a sorosan elhelyezetteknek magassága majdnem egyenlő.

A sírdombok mindegyike a közepén erősen be van mélyedve; és némelyikén meglátszik, hogy csak nemrég ásták meg egy-két ásónyomnyira. Ezen bemélyedések vagy abból származtak, hogy az esetlegesen fából készült sírkamrák a fa elrothadása után beomlottak, vagy pedig abból, hogy a sírdombokat már megásták és az oldalra hányt földet csak annyira húzták be, hogy az arra járó emberben, marhában kár ne essék. Fájdalom, a második feltevésem bizonyult való-nak. Egyik öreg munkásom elbeszélte, hogy ifjú legény korában az út mellett eső egyik dombot bojtár társaival oldalról megásták és onnan nagy téglákat ástak ki, amilyeneket ma nem is láthatni, s úgy tetősen voltak rakva. Kérdésemre, hogy hova lettek a téglák — mi lehetett egyéb a válasz; elkallódtak. Mivel a vármegyénkben levő sok tumulus egyikéről-másikáról már tudjuk, hogy megásattak, az előjelek alapján a legezészerűbbnek láttam, hogy a külsőleg különböző tumulusok közül a telep minden tájáról egyet-egyet kiásassak. Ez okból csupán 6 sírdombot ásattam meg és pedig a felvett helyrajzon a 11, 14, 20, 29, 30 és 72-vel jelzett tumulusokat, melyek közül a 72-vel jelzett tumulus 5 méter magasságú és fenn a koronáján 6 méter átmérőjű volt; a 11-esnek

magassága pedig circa 65 cm. és átmérője alul 4 m. volt. Ilyen volt a 14-es is, csak valamivel alacsonyabb; a másik három pedig egyformán 2 m. magasságu és 4 méteres koronájú volt.

Mindenik sírdombnál konstatáltam, hogy a felső réteg mintegy félméternyire (45 cm.) jó bolygatatlan tetevény föld volt és az ez alatt levő kevert föld kemény, összefüggő. A tumulusok megásása, feldúlása, tehát már igen régen történt, talán a honfoglalás idején.

A II. sz. tumulusban, mely közvetlenül a folyó bara partjánál esik, a korona szintje alatt 1·30 cm. mélységben felfakadt a talajvíz. Ennek a körülménynek köszönhető, hogy ezen sírban találtuk a legtöbb leletet. A folyós, mozgó homokban egy emberi csontváz alsó felére találtunk, felső része, törzse és mindaz, ami annak tájékán lehetett eltemetve, egykét csigolya, borda darab, ujjperc kivételével, hiányzott. A lábak nyugatra estek és a felső lábszáron keresztben Ény-Dk. irányban feküdt egy át meg átrozsdásodott vaskard, mely azonban a légpárnaként mozgó homokban az ásást végző ember lábai alatt eltörött öt drbra. Az öt drb hossza együtt 73 cm., szélessége a szélesebb végén 4·5 cm., a keskenyebben 2·8 cm. A felső jobb lábszár mellett találtatott 2 drbra tört vasszög. Hossza most 10 cm. A felső bal lábszár mellett feküdt egy ismeretlen rendeltetésű, 19 cm. hosszú, 3·5 cm. szélességű vasdarab, mely mindkét végén ugyanazon oldalra befelé van hajlítva. Hasonló alakú és nagyságú ilyen leletet nem ismerek, talán a tegez vagy puzdra felső részének átfogására, megerősítésére szolgálhatott. Külső felén mintha farostok helyei mutatkoznának. A lábnál állott a korongon készült, keményre kiégett, jól gyúrt agyagból való vékonyabb falú, keskeny alapú, szürkés színű sírbögre.

A 14. sz. tumulusban a harmadik ásónyomból keményre kiégett, igen éles körrajzú, sötétszürke színű, korongon készült agyagedénytálpát találtunk, melynek átmérője alul 5 cm.

Kőedény benyomását kelti. Lejebb 1 m. mélyen, a kevert és már megbolygatott föld között 3 drb négyoldalú, oszlop alakú borostyángyöngyöt találtunk. A legnagyobbnak hossza 2·8 cm., szélessége 1·3 cm., vastagsága 1 cm. A második ketté tört gyöngynek mérete majdnem egyező az előbbivel; a harmadikból csak egy töredéket találtunk. Ezen mélységből került még elő egy drb 4 cm. átmérőjű ólomgomb, melynek közepén 1 cm. átmérőjű hengeres lyuk van, továbbá vaseszköznek néhány töredéke. Ezen tumulus is az azt fedő épnek talált 45 cm. vastag televény réteg daczára is teljesen fel volt dűlva. A csontváznak semmi részét sem találtuk meg.

A 19. sz. tumulus a közép nagyságúak és a sorokban elhelyezettek közül való. Felül, mindjárt a félméteres televény föld között a 3-ik ásónyomban, silány ezüstműből való 2 mm.-es huzalból készült karperecznek felét vetette ki az ásó, majd a sírgödör ellentétes oldalából 1·6 m. mélységben egy az előbbivel egyező művű, 2 mm.-es huzalból való silány ezüst karpereczet találtunk ketté törve. Ennek legnagyobb szélessége 5·2 cm. Ugyanezen mélységben, de a sír más táján találtunk egy a 14. sz. tumulusbeliekhez hasonló borostyángyöngynek darabját, továbbá egy ismeretlen rendeltetésű átrozsdásodott vasdarabot, valamint mélyebben — 1·4 m. mélységben — egy teljes fogazatú lókoponyát és végül 2 m. mélyen, a 11. sz. tumulusban talált, tegez-foglaltnak vélt vastárgyhoz hasonlatos vasdarabot, csak hogy ennek hossza mindössze 14·3 cm. és szélessége is kisebb, mert csak 2·5 cm.-nyi. Ezenfelül 3 drb emberi lábszár- és karcsontot és csigolyadarabokat találtunk szétszórtan és egy 1·2 cm. hosszú fehér kagylómészgyöngyöt. Ez utóbbi a munkás kezében szétesett.

A 20. sz. tumulus abban különbözik az előbbitől, melyhez nagyságra egyenlő, hogy a félméteres televény föld-réteg alatt anyaga majdnem kizárólag homok és hogy feneke — a koronájától 3 méter mélységben — laza homokkőből

áll; ez utóbbi itt természetes fekvésében van. Ezen tumulusban 2 kisebb emberi koponyatöredéken kívül (os frontalis), mindössze egypár csigolya- és lábszáresontot találtunk. Minden egyéb hiányzott, pedig ezen sírnál is 11 és fél köbméter földtömeget vizsgáltunk át.

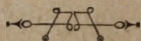
A 30. sz. tumulus is a soros sírdombok közül való. Félméteres televényföld fedi. Ebben 1 m. mélyen borda- és karesont darabot találtunk és 1·3 m. mélységben kis vaseső darabot. Még mélyebről került elő egy vaskés vagy kard darabja, másik oldalról egy ismeretlen vaseszköz. Ezen sír leletei közül különösen kiemelendőnek tartom azon 16·5 cm. hosszú, két végén ellentétesen áthajlított S alakú vastárgyat, mely alakjával kardellenzőre emlékeztet, de szélessége, 3·7 cm., ellentmond ezen föltevésnek, közepén pedig semmi se árulja el, hogy kardra lett volna erősítve. Ezen vastárgynak egyik oldalán farost nyoma mutatkozik. Ebből a tumulusból még két drb ismeretlen rendeltetésű vasdarab került elő.

A 72. sz. tumulus, mint a legnagyobb, leginkább magára vonta rég időktől a figyelmet. Ez volt az oka annak, hogy a mozgósított 21 m. földtömegben egypár emberi csonttöredéken kívül egyebet nem találtunk. Azt is konstatáltuk, hogy a félméteres televény boríték csak az oldalon és az alján volt megbolygatva és a kincskeresők tárnáit meg is találtuk e helyeken.

Azon nép, mely e helyet választotta temetkezésére, bizonyynyal közel lakott e helyhez, legvalószínűbben fenn az oromparton. Ez irányban is óhajtottam kutatni, de közbejött betegségem meggátolt szándékom keresztül vitelében. Azóta ez a munka is folyamatba vétetett.

E helyen még köszönetet kell mondanom Latinovits Géza társulati alelnök urnak, Nietschner Nándor borsódi bírónak és Vidákovics Balázs bácsmadarasi jegyző uraknak, kik munkámat szóval és tettel mozdították elő.

Roediger Lajos.

A torzsai német gyerekek játécai.

— Közli: Hajnal Ignác. —

A gyermek eleme a játék. Eszköze pedig a játékszer. Tiltjuk el a gyermeket a játéktól, megraboljuk egyik főélet-szükségletétől. Engedjük tehát a gyermeket játszani, de figyeljük is meg: mivel játszik, miből készíti játékszerait? Játszik pedig — a körülményekhez képest — vagy maga, vagy társaságban. Módosítja játékát a hely, az idő, a vidék, hol lakik, a vagyoni állapot és az alkalom.

A hegyvidéki gyermekeknek egészen más játécai és játékszerai vannak, mint az alföldinek. A helyi viszonyok szerint mindegyik más-más anyagból is készíti játékszerait. Az alföldi gyermek pl. nyílveszejét nádból, hegedűjét czirok-ból (kukoriczaszárból), vízi puskáját is nádból készíti stb., míg a hegyvidéki gyermek mindezekhez fát használ. A hegyvidéki gyermek inkább fúr-farag, míg az alföldi gyermek — rendelkezésére állván neki a rengeteg sík terület — ha csak szerét teheti, felkeresi a szabad tereket és futkos, lo-vazik, pigéz, labdáz stb. A gyermek sok tekintetben játékszerően utánozza a felnőttek foglalkozásait is. A városi gyermek megint egész más eszközökkel — rendszeren készen vett játékszerekkel — mulat, míg a szegényebb sorsu falusi gyermek önmaga alkotta — tehát eredeti — játékszerekkel tölti idejét. A gazdagok gyermekei ismét másban találnak örömet, mint a szegényekéi. Szóval igen sok körülmény hat a gyermekek játékára és játékszereire.

Az a gyermek, kit játékszerekkel elhalmoznak, csak pillanatnyi örömet talál bennük. Először is szemléelő vágyát elégíti ki, de ezt csakhamar a kutató vágya váltja fel és kezdődik a drága játékszer elemeire bontása, míg végre tökéletesen megunja őket és csakhamar a lomtárba kerülnek s onnan esetleg a szegény gyermek kezébe.

Mennyivel szerencsésebb a szegény ember gyermeke

ebben a tekintetben. Ha játszani akar, előbb meg kell alkotnia játékszerét. Figyeljük meg az ily játékszer alkotást és elbámulunk, hogy 2—3 pálczika mit nem képvisel nála. Lát benne a gyermek lovat, tehenet, huszárt stb. S mekkora öröme van benne, hogy maga alkotta meg azokat. Hogy tud vele elbeszélgetni, hogy dédelgeti, biztatja az ő pálczikáiból összerótt paripáját, tehenét stb.

Ezeket a játékszereket megismertetni, illetve összegyűjteni az ethnographia célja, földadata, míg őket a faluba is bevonuló gyárilag készült játékszerek egészen le nem szorítják színhelyükről. Ez a célja jelen értekezésemnek is. Nekem az alább leírt gyermekjátékokat sikerült még összegyűjtenem.*)

A torzsai gyerekeknek egyik játéka a kés, melyet a gyermekek maguk faragnak fából (Schlachtsmesser). Ősszel csinálják, mikor disznóölés van minden házban. Ők is disznóölősdit játszanak és ugyanazokat a mozzanatokat utánozzák, mint a felnőttek, a disznóölés körül. Egyik a hentes, másik a disznó.

Ott látjuk a kezükben a nádból készült vízi puskát (Spritzche), a vele rokon kócz puskát (Werkflintche), mely bodzafából készül.

Ott van a paritty a (Schleider, Schnerr) is. Ezzel rokon a gumpipuska (Ziehlederflintche).

Ott van még az ijj és nyíl (Rohrflintche). Meghajlítanak egy megyfavesszőt, két végét szorosán összekötik spárgával és kész az ijj. A nyilvessző nádból készül. Alsó végét villa-alakuan bevágják, felső részét vastárgygyal (szeggel) megnehezítik.

Van krumpli puska is (Grumpérefflntche), mely tollszárból (puskacső) és fadugattyúból készül.

Van fából és tollszárból készült pistoly is. Vesznek egy darabka fát, kissé meglapítják, kis csatornát vájnak bele,

*) V. ö. Höhr Adolf: Siebenbürgisch-Sächsische Kinderreine u. Kinderspiele II. r. 1903

melybe a tollszárcső jön. Lekötik. Alsó végére kettéhasított tollszár összehajtva, lekötve a ravasz. Gyufaszál a töltelék. A hátsó tollszárt meghuzva, elsütik.

Ezek mind általánosan ismert játékszerek.

Az első tavaszi játék a b a b o z á s (schucken). A baboknak mind más-más neve és értéke van s a játék kezdetével van aztán cserebere elég. Minden gyermek egy kis zacskót, készít, melybe a babokat rakja. Maga a sukkozás következőleg megy végbe: Vájnak a földbe egy homoru lyukat (Kaut), attól lemérnek néhány lépést czélnak (Fruntz—Front), ráállnak a sarokkal a lyukra és a czél felé vaskarikát, régi pénzt (Schuckding) dobnák. Aki legközelebb a czélhoz, az kezd a lyukba hajítani, melybe egy bizonyos mennyiségű babot tesz be minden játszó gyermek. Az első sukkoz. Ha nem dobtá bele, megjelöli, hol feküdt a karikája (régí pénz). Aki pedig beledobhatta a karikáját, az kiveszi a lyukban lévő babokat. Ellenkező esetben, ha senkié sem volt a Kautban, az kezd, kinek a karikája legközelebb feküdt a lyukhoz. (A nagyok pénzre is játszák ezt.)

A pilickázás szintén kedvelt szabadjáték. A pilickát (Pink) kemény fából készítik. Hossza 6—10 cm. A pilicka verő bot (Pinkestecke) egy darab puha fadeszkából kerül ki legtöbbszörre. A játszó két csoportra oszlanak — sorsolás után, mely megint következőleg történik: Vesznek egy botot (léczet, kukoriczaszárt), a két játékvezető egyik a másiknak odadobja a botot, mire ez függélyes helyzetben megmarkolja. A másik ennek marka fölött markolja át a botot és viszont, mindaddig, míg a bot végére jutnak. Akinek a marka legfelül marad, az kezd társaival a játékot. Felállítanak egy téglát és egyik ütőfával kiüti a pilickát. Aki kívül a pilickát felveszi, az behajítja, arra igyekeztén, hogy a téglához támasztott ütőfát a pilicka megüthesse. Ha ez sikerül, akkor a kint lévő párt bejön ütni, a belső pedig leszerel. Ha nem ütheti meg, akkor a kiverő 3 ízben megüti a pilicka egyik

hegyét, hogy azt — felugorva — kiüthesse és minél távolabbra ütheti, annál előnyösebb rá nézve, mert annál több lépést számíthat a kiütött piliczkától a tégláig. Ha 2-szer üthet a felugró piliczkára: duplát, ha háromszor: triplát számít. A számolás alapjául a tizes szolgál: 10, 20, 30 stb. Ez 1000—2000-ig megy. Aki egyszerre ezeret tud számlálni, annak kétszer szabad bennmaradni és ütni. A kint lévők csak akkor jöhetnek be, ha mindannyian eltalálták az ütőfát.

Van háromféle brúgó (Brummer) csontból, fából és gombból. A disznó lábszárcsontját közepén 4 oldalt kifurják és madzagot fűznek bele. Két végén összekötik és pálczikával látják el. Jól megforgatva és széjjel huzva brúg. Más alkalmmal fadarab vagy gomb helyettesíti a csontot.

A dióhéj-dob (Kläpperche). Fél dióhéjnak egyik végét kitörlik. Gyufaszálat, a dióhéj körül csavart czernaszál közé illesztve dobolnak vele, rendesen a jobb kéz 3 ujjal.*)

Speciális alföldi játékszer a lószerszám: gyeplő és ostor (Zohm und Peitsch). Készítenek lószerszámot egy és két ló számára. Részei: a két zablya és hám s a gyeplő. Az ostor részei az ostornyél (Peitschestecke), az ostorvég (Ufenthänger), az ostor és ostor farka (Schmick). Igen kedvelt játékszer fiúk számára. Hárman játszanak vele: egyik a kocsis, kezében az ostor, kettő a hámba fogott ló.

A hangszerutánzatok közül első helyen kell megemlíteni a czirok hegedűt (Gei—Geige). A czirok (vagy kukoricaszár) felső kérégt felhasítják, ebből lesznek a húrok, két nyereggel alátámasztják és kész a hegedű. Hasonlóan készül vékonyabb czirokból a vonó. Mielőtt muzsikálnának, megnedvesítik és aztán zizegő hangot ad. (Nagyobb alakban bőgőt.) A muzsikálást „gia-gia-gáj” kiabálással kísérik.

A fűzfasíp (Peifcher) világszerte ismeretes.

A tollszárból készült síp. Egy ludtollszárt a zárt végén

*) Ezt a Dunántul prűesőknek hívják.

egy darabig behasitanak, belit kiveszik és kész a sip. Ezzel aztán pokoli hangversenyt rendeznek.

A zúgó (Brummer). Egy laposra faragott puha fadarab, melyre hosszú zsineget kötnek és aztán a levegőben forgatják. A szél bűgását-zúgását utánozza.

Specziális torzsai játékszer a lovacská (Reszche.) Egy hosszabb botra, egyik végén keresztbe egy rövidebbet illesztenek. E viszintesen álló részre két rövidebb botocskát akasztanak, melyek a lovakat képviselik. (Ime egy gyermek fantázia szülte játékszer.) Ezzel a gyermek rendesen magányosan játszik. Ustorral ugyancsak biztatja két fittyegő lovát a futásra és minél jobban kalimpálódnak, annál nagyobb az öröm. Hajtja is a gyerek tuskön-bokron át, mignem elfárad. Aztán istállóba vezeti őket, mint a nagyok; beszél velük és ígér nekik sok abrakot.

A krumpli brúgó. (Csörgő, pörgő, Spinnrädche.) Szerkezete egy gombban végződő fapálcza, egy hosszában és keresztben kilyukasztott nagy dió és nehezekül egy közép-nagyságú krumpli. A dió hosszában a fabotocská a tengely, mely körül egy zsineget pöndörítenek s mely az oldalt vájt lyukon kiállva, foggantyúval van ellátva. A diót fogva meghuzzák a zsineget és az egész alkotmány brúgva pörög. Igen kedvelt játékszer.

Másik pörgő (Zurepópe). Egy kivájt bodzacső, mely villa alakban végződik, egy hegyes pörgettyű s egy foggantyúval ellátott zsineg. A zsineget áteresztik a csövön, körül csavarják a pörgettyűn, beleillesztik a villa két foga közé, s aztán közel a földhöz megrántják; a pörgő kiugrik és forogva tovaszalad.

A fent leírt játékok anyaga leginkább a fa.

Nagy szerepet játszik a papiros is. Papiros alakokat inkább télen készítenek, mikor a szobára vannak utalva a gyermekek. Ilyenek: a csákó (Kapp), csónak s hajó (Schinachel), csikó (Reszche), tehén (Kuh), bika (Wike),

pénztárcza (Brieftäsche), csudalyuk (Kukszeloch), só-tartó (Salzkann), szélkerék (Retsch), puffantó (Kracher. *)

Kis gyerekek játékszerei: a ló, szamár, nyul, bárány és a baba. A két elsőnek anyaga szürke és fehér posztó darabok és vatta. A juh váza sodrony, bundája szintén vattából készül. A lovat és szamarat karácsonykor veszik ajándékol (ára 20—25 fillér). A nyul és bárány pedig husvéti meglepetésül szolgál. Az állatokkal úgy játszanak, hogy utánozva a felnőtteket: etetik, itatják, istállóba helyezik és kocsiba is befogják. A baba egylábu, keresztbekötött pálczikából készül, kezéknek megfelelő rudacskaival. Feje rongyból van, melyre az arcvonásokat felrajzolják, aztán saját készítményű, rendesen a helyi divatnak megfelelő ruhákba öltöztetik. Népies neve: Pop, a babaruháé: Popesach. Van hozzá faágy és ágynemű is.

A sárkány (Drach) dereka (váza) nád, áthuzata papiros. Alakja szabálytalan négyszög (trapéz, trapezoid). Farka hosszú papirszeletkével telerakva. Alig tavaszodik, már a község minden részéből látni őket felszállani.

Kedvelt játékszer még a kötőgép (Stricker). Egy kb. 10 cm. hosszú bodzadarabot kivájnak. Egyik végén 3—8 fogat vágnak be. Erre mindenféle pamutot vesznek és kezdik a kötést országszerte ismert módon. A kész láncz, kulcs-vagy ollótartóul szolgál a nyakukra fűzve.

II. A szabadban való játékok: a mumlázás, tuskesz, Hickelbank és a labdajátékok. Leginkább a fiúk játszáik.

1. mumlázás (mumle) már majdnem feledésbe menő játék. Hozzávalók: egy falabda (Tuschke) és minden gyermek kezében egy dorong (bot). Rajzolnak a földre egy nagy kört, melyre, ahányan játszanak, annyi lyukat fúrnak. A kör közepére is jut egy nagyobb lyuk (Kaut). Minden gyermek bottal van felfegyverkezve, melyet a játék kezdetén a lyukban levő falabdára tesznek s háromszor körülfogva mondják:

*) Szerkezetüket lásd „Ethnographia mellékl.” 1903. 8. sz. (októberi.)

„Mummle, mummle, Tretplatzschisser 1, 2, 3.“ Erre szétrebbenek és ki-ki egy lyukat igyekszik elfoglalni. Akinek nem jut, az a Tretplatzschisser. Kötelessége a falabdát a lyukban megtartani, őrizni. De ez ritkán sikerül, mert rendszeren kikergetik onnan és ki-ki igyekszik minél messzebbre elhajtani. A középen álló a labdát a középső lyukba visszatereelni igyekszik. A kint levőknek arra is kell ügyelni, hogy a szabaddá lett várakat a labdahajtó el ne foglalhassa, mert a kiét elfoglalta, az megy be labdaőrzőnek és a játék újból kezdődik. Akkor is, ha a középlyukból kiindított labdát az őr vissza tudta terelni a lyukba. Igen mulatságos, nagy ügyességet és türelmet kívántató, edző játék. Kár, hogy feledésbe megy.

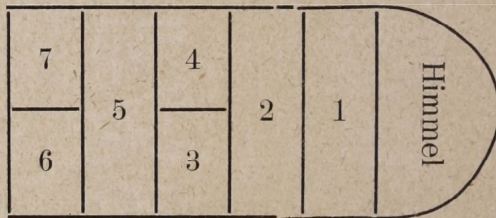
2. A pipucz. Ez egy kb. 20 cm. magas, 4—5 cm. átmérőjű tömör fahenger, melyet két czél közé felállítanak. Itt is minden játészó kezében dorong (vastagabb bot) van. A játészók sorsolás után két pártra szakadnak. A szolgáló és hajtó pártra. A szolgáló pártban egy fiu az állító. Ennek kezében labda vagy néha csak egy darab kukoriczacsutka van. Ha a pipucz fel van állítva, a hajtó pártból mindenki — egymásután — a kezében levő bottal a pipucz felé dob, igyekezővén azt ledönteni. Aki a botját kidobta, az igyekszik visszahozni. Az állító pedig a ledöntött pipuczot gyorsan felállítja, hogy a ki-befutókat megüthesse, mi csak akkor szabad, ha a pipucz áll. Ha valakit eltalál a labdájával, az lesz állító. Azért egy másik fiu, a Brotschaffer, mindig a pipuczhoz szalad és igyekszik feldönteni a botjával. A Brotschaffer is megdobjható, ha egy vonalon belül van. Aki a botját vissza tudja vinni, az újból dobhat. Igen veszedelmes játék, de ügyesség kell hozzá.*)

3. Tuschkesz in die Höh. A játészó fiuk sorsolás után két pártra szakadnak és ugyancsak sorsolás után válik

*) V. ö. I. m. 3. 110. o.

el, melyik párt kezdjen. A játék szabad téren megy végbe. Felállítanak néhány téglát s egy rövidebb deszkát vízintesen fektetnek rá. A deszka közepére jön az egyik oldalon kissé meglapított falabda. Ha ez kész, a szolgáló párt kimegy a helyére. Rendeltetése az, hogy a felszálló labdát felfogja. A bentlevő párt pedig egyenkint addig üt a deszka egyik szélére, hogy a labda felszálljon, míg a kint lévők a labdát felfoghatják; mire az ütőkből szolgálók lesznek.

4. A Hickelbank (iskola) a lányok kedvelt játéka.

A fenti rajzot a földre rajzolják. A játszó gyermek egy cserepdarabot vesz, azt a jobb lába fejére téve, beáll egy lábón az égbé. A cserepet először az első négyszögbe rugja és utána ugrik egy lábón (hicklizik). Kézzel felveszi a cserepet, vissza sántikál az égbé és onnan kézzel dobja a második négyszögbe. Oda s vissza mindig egy lábón ugrál. Aztán a 3-ik négyszög baloldali, majd a 4. négyszög jobboldali részébe dobja a cserepet, oda hicklizik, de ott már két lábára állva fordul meg és veszi fel a cserepet és egy lábón visszahicklizik. És így tovább. Ha ezt hibátlanul csinálta (azaz : egy lábón maradvá), akkor visszajárul kezdi és végig csinálja, amint elejétől csinálta. Ha akkor se hibázta el egyszer sem : ismét a Himmelbe áll, jobb lába fejére teszi a cserepet és kihajítja a figurából. Akárhova esik, felveszi és egy lábón háromszor körülbiczegeti a Hickelbankot. Ha nem hibázott, akkor tanító (Schullehrer). Aztán újból kezdi a fenti módon és ha másodszor sem hibázott, akkor pap (Parrer). Harmadszor király (König). Ha az első játszó elhibázza, a másik

következik és ha ez is hibáz, az első ott folytatja, ahol elhagyta. Ha az utolsó kidobásban a cserép a határvonalra esik, az is hiba. Hibáz az is, aki oda-visszaugorva a másik lábával is érinti a földet. Ilyenkor azt mondja a társa: pische! (Vagy!)

5. Kövecskézés (pilkázás. Toppe). Erre 5 téglából csiszolt golyó vagy pedig kavics szolgál. A kavicsok dobálása, fölkapása sokféle változatú. A játék országszerte ismeretes.

6. Toppázás (kövecskézés) 3 kövel. Ennek a mondkája:

Im erste topp ich,
Topp ich éns.
Am Fingerle,
Am Ójer lé,
A Bohne steckeke,
Am Ausele.

Társas játékok.

(Lánczfűzéssel és énekkel. Reigen.)

1. Ist die schwarze Köchin da?

A lányok körbe állanak, lánczot fűznek és a következőt éneklük:

Ist die schwarze Köchin da?
Nein, nein, nein.
Dreimal muss ich rum maschieren,
Das viertemal den Kopf verlieren.
Schwesterlein komm mit!

Éneklés közben egy lány kívülről háromszor körüljárja a kört és a kinek a háta mögött az utolsó szónál megáll, annak vele kell mennie.

2. Blau, blau Fingerhut.¹⁾

A lányok körbe állnak, egyik pedig beáll a körbe és aztán ezt éneklik körbe forogva:

Blau, blau Fingerhut.

Geht's der Náni noch so gut.

Náni kann schon tanze',

Mit de gold'ne Ranze.

Schäflein, Schäflein kniehe nieder! (Leguggolnak.)

Schäflein, Schäflein stehe auf! (Felállnak.)

Such dir die schönste Braut heraus!

Erre a közepén levő lány a körben állók közül választ egyet, aki bemegy helyette a körbe és játék újból kezdődik.

3. Florián.

Kört alkotnak és éneklik:

Florian, Florian

Hat gelegen 7 Jahr.

Siben Jahr sind rum,

N. N. dreh dich um.

(Akinek a nevét említik az megfordul.) Aztán folytatják:

N. N. hat sich rumgedreht

Florian hat den kranz maschiert. (?)

Ez addig folytatódik, míg mind meg nem fordult és aztán újból folytatódik a játék. A kör forog.

4. Tret mir auf die Kette.

A lányok körbe állanak, egyik benn a körben. A kör forog s éneklik:

Tret mir auf die Kette!

Si-si-singelein.

Schamatam, schamatam. (A bennlevő háromszor
[megfordul.]

Hája! legt die Knie auf! (Letérdel.)

Bája! Rosi, Rosi Reinemuth. (Feláll.)

¹⁾ V. ö. Höhr Adolf: Sibenbürgisch-sächsische Kinderreime u. Kinderspiele 47., 95. oldal.

Geb mer's Geld, sö wär es gut.
Blume' in unsrem Garte'.
Jungfrau soll warte;
Jungfrau soll stille steh'n,
Soll auch zu die Andre geh'n.

Erre a kör megáll és aki előtt a körben levő lány megállott, az bemegy a körbe és a játék újból kezdődik.

5. Murmelthier.

A gyermekek kört alkotnak, kettő beáll a körbe és ezt éneklik:

Als ich einmal reiste,
Reist' ich nach Jerusalem.
Da war ich die Kleinste
Unter allen, wohlbekannt.
Die Herren und die Damen.
Standen alle vor der Thür.
Sie wollten sich beschauen,
Das kleine Murmelthier.
|:Murmelthier kann tanzen
Eins, zwei, drei und vier.:|

(Erre a körben levők mimikázva ugrálnak.)

|:Ei die Schamauzen,
Das kleine Murmelthier.:|

Ha ennek vége van, a körben levőket fölváltják és a játék folytatódik. A kör forog.

6. Der verlorene Ring.

A lányok körbe állanak, egy a körben. Ezt éneklik:

Will vertrauen,
Will vertrauen,
Hab verloren meinen Ring.

(Erre a körben álló lány egy gyűrűt dob a kör közepébe és rálép.) Folytatva éneklik:

Ich will gehen,

*) V. ö, 1. J. m. 28., 91. o.

Ich will sehen,
Ob ich finde meinen Ring.

(Erre a körben álló lány felemeli a gyűrűt és a körben körüljárva mutogatja.) Folytatva éneklik:

Grosse Freude,
Grosse Freude!
Hab gefunden meinen Ring.
Ich will gehen,
Und will sehen.
Wem ich schenke meinen Ring.

Ezzel a gyűrűt odaadja valakinek, aki bemegy helyette a körbe és a játék folytatódik. A kör forog.

8. Es kommt ein Mann von Hinevé.

A gyermekek nagyság szerint felállnak, egyikük pedig néhány lépésnyire elébük áll.

I. A különálló lány három lépést előre haladva mondja:

Es kommt ein Mann von Hinevé, Hinevé!
Kaiser von Pilatus.

II. A sor felél, illetve kérdez és feléje megy három lépésnyire:

Was will der Mann von Hinevé, Hinevé?
K. v. P.

I. Felel: Wir wollen die schönste |:Tochter haben.:|

K. v. P.

II. Die schönste Tochter |:geben wir nicht.:|

K. v. P.

I. Dann brechen wir |:die Fenster ein.:|

K. v. P.

II. Dann stecken wir die |:Laden vor.:|

K. v. P.

I. Dann stecken wir das |:Haus in Brand.:|

K. v. P.

II. Dann rufen wir die |:Polizei.:|

K. v. P.

- I. Politzei! Politzei! Ich |:fürcht mich nicht.:
K. v. P.
- II. Wie soll die schönste |:Tochter heissen.:
K. v. P.
- I. Die schönste Tochter soll |:N. N. heissen.:
K. v. P.

Erre aztán addig visz egyet-egyet magával sorból, míg bennök tart és a játék újból kezdődik.¹⁾

8. Es kommt ein Vöglein geflogen.

A lányok körben állnak, egyik belül van és éneklük:

1. Es kommt ein Vöglein geflogen.

Und setzt sich nieder auf mein Fuss.

Hat ein Brieflein im Schnabel. (Rááll egyiknek a
[lábára.]

Von den Mutter einen Kuss.

2. Liebes Vöglein fliche weiter,

Nimm den Kuss

Von meinem Fuss,

Denn ich kann dich nicht begleiten,

Weil ich 'naus gehen muss.

Az ének végével az a lány jut körbe, akinek a lábára állt a körben álló lány.²⁾

9. Paprika, Bénika huss, huss, huss!

A gyermekek párosával állnak fel egymás mögött. A páros sor előtt áll egy gyermek, aki tapsolva kiálltja: „Paprika, Bénika huss, huss, huss!” Erre az utolsó pár előre szalad és a tapsoló utána igyekszik, hogy megfogja. Ha a kettő összefogódzkodhatik, akkor nem szabad őket megfogni és beállnak első párnak. Ha pedig egyiket elfogta, akkor a másik lesz a Paprika. Így folytatják, míg mindenkire nem került a sor.³⁾

1) I. m. 92. o.

2) U. o. 39., 94. o.

3) U. o. 12., 103. o.

10. Es regnet auf der Brücke.

A lányok körbe állnak, egyik a körön belül van és ezt éneklik:

Es regnet auf der Brücke
Und es war nass.
Es hat mich was verdrossen,
Ich weiss schon was.
Komm 'rein mein Kind!
Komm 'rein mein Kind!
Wir sind ja gute Leute.
Ja freilich, ja freilich,
Wo ich bin da bleib ich.
Bleib ich, wo ich bin.
'Adje' mein liebes Kind!

Erre a másik lány megy a körbe s folytatják a játékot.*)

11. Adam hatte sieben Söhne.

A lányok körbe állnak, egy a közepébe és ezt mondják:

Adam hatte sieben Söhne,
Sieben Söhne Ádám.
Sie ässen nicht,
Sie tranken nicht.
Sie machen alles, so wie ich.

A körben levő lány mindenféle mimikát csinál pl. szármárfület, egy lábon ugrik, tapsol stb. Felváltva kerülnek a körbe.

12. Tin-tin talaczin.

A lányok körbe állnak, egyik bent a körben letérdel, a többiek felső szoknyáját — ernyő alakjában — körülfogják. Egy kívül körüljár s a többiekkel együtt mondja:

Tin-tin talaczin!
Wer sitzt in diesem Thale?
Kaiser-Königs Töchterlein,
Mit sieben kleinen Hundelein

*) V. ö. I. m. 45., 95. o.

Ach nein, ach nein,
Dass kann nicht sein,
Die Stang' muss abgeschlagen sein.

Az utolsó szónál egynek a kezébe üt és pedig annak, akire az utolsó szó esik. Az most már csak egy kézzel tartja a szoknyát. Akinek mindkét keze szabaddá lőn, az a kör körül járó után megy. Ha mindnyájának a keze felszabadult, akkor annak, aki a kör közepén van, kötőjét az arczára borítják és aki a körön körül járt, az megfogja a fejét s a harangozást utánozva mondja: Bimbilaum, baum, baum! Majd a mosakodást és öltözködést utánozva a betakarhoz mennek és kérdezik: Wer iss den g'storb? (Ki halt meg?) Aki körüljárt, azt feleli: Der, was ke Fleisch und ke Prot mérier esse kann! Erre a betakart fejű kiálltja: Pfui! Hindche pfuj! és utána szalad a szétrebbent lányoknak. Akit megfog, bemege a körbe, egy másik lesz a vezető. Ez így folyik, míg mindnyájan sorba bekerültek a körbe.¹⁾ A fenti versnek varázsiója így hangzik:

Tin-tin talaczin!
Rózsa vala hopp.
Kranzinának, Kranzinának.
Kinyiss, kinyiss tutalának.
Ez is, ez is sok,
Szamarrok.²⁾

13. Die zerbrochene Brücke.

Két lány szemközt áll, megfogja egymás kezét s magasra tartva kaput alkot. A többi lány egymás szoknyáját fogva átmegy a kapun ezt énekelve:

Über wollt mein Kind.
Über wollt mein Kind,
Über die neugeborene Brücke.
:Sie ist zerbrochen.:

¹⁾ V. ö. I. m. 60., 98. o.

²⁾ Mivel ebben a versben sok magyar hangzásu — de valószínűleg elferdített — szó van, nincs kizárva, hogy a magyar gyermekek is játszák.

Mit was voll man sie machen?
Mit Gräselein, mit gold'nen Stein,
Die letzte muss bezahlet sein.

Erre azt, aki az utolsó szótagra a hid alá kerül, elfogják. A két hidat alkotó lány választ magának egy-egy tárgyat, pl. arany almát stb. Az elfogott lányt kérdezik: Pei wene will te? (Kihez akarsz?) Akit választ, ahhoz megy és átfogja a derekát. A többi folytatja a járást, mindaddig, míg bennök tart. Ha ez kész, akkor a két párt közé egy pálczikát tesznek és huzzák egymást. Aki a másikat a pálczikán áthuzhatja, az hátra megy. A többi folytatja, míg mindenkit áthuzhattak a pálczán. *)

14. Drobe steht e Herrehaus.

A lányok körbe állanak. A körben négy sarokra négy lány áll. A körön belül egy kisebb kört rajzolnak és ezt éneklik:

-Drobe steht e Herrehaus,
Kuke vier Pope raus.
Éni spinnt Seid,
Die annere wickel Wérk.
Die annere spinnt e roder Roch
For de liewen Herrgott.
Geht die Anner an de Prunne,
Hod a Kind g'funne.
Wie selsz heissen!
Kénich, Kaiser!
Leid e todner Mensch im Schank.
Wer will ne pekrobe?
Die Atzle unn die Ráwe.
Wer will die Winnle wäsche?
Hófmann, Schappemann.

Aztán a négy közül egyik beáll a kis körbe és folytatják a játékot, míg mind a négy bent van s aztán más 4 áll fel.

*) V. ö. 64., 99. o.

15. Mariechen sass auf einem Stein.

A lányok kört csinálnak. Egy lány bemegy a körbe és leül vagy leguggol. Egy másik lány (vagy fiu) a körön kívül marad. A kör forog és énekl:

Mariechen sass auf |:einem Stein:|
Und kämte sich ihr |:blondes Haar:|
Und als sie damit |:fertig war:|
So fing sie an |:zu weinen:|
Da kam ihr Bruder |:Karl zu ihr:|
Mariechen warum |:weinst du?:|
Ach Karl weil ich |:weinen muss:|
Da nahm Karl |:ein Messerlein:|
Und stach es in ihr |:Herzelein:|
Mariechen ward ins |:Grab gesenkt:|
Karl Bruder ward |:aufgehenkt:|
Mariechen kriegt ein |:Trauerkranz:|
Karl Bruder kriegt einen |:Rattenschwanz:|

Aztán más megy a körbe, más meg ki és folytatják.*)

16. Lehn mer die Scheer.

(Szomszédasszony, hol az olló?) Ez ép úgy folyik, mint a magyar gyermekek játéka. Mindenki elfoglal egy kijelölt helyet. Akinek nem jutott, az gyermektől-gyermekhez jár és és mondja: „Lehn mer die Scheer!“ mire a megszólított azt feleli: „Bei N. N. ist die Lehr.“ E közben a háta mögött helyet cserélnek. Ha valakinek helyét elfoglalhatja, az folytatja az olló keresését. Ha ez sokáig nem sikerül, akkor csalafintához fordul. Azt mondja pl: Ja Kuczura ist die Lehr! mire a többiek egymásmögé állva, egy darabig vele mennek. Aztán, ha hirtelen megfordul, ki-ki igyekszik régi helyét vagy egyáltalában egy helyet elfoglalni. Akinek nem jut, az keresi az ollót.

*) V. ö. I. m. 6., 89. o. (Höhrnél más a vers.)

17. Pumpernickel.

(Hátbaverösdí.) Két gyermek játsza. Az egyik leül, a másik, melléülve, hátba puffantja s kérdi:

Pumpernickel

Hore e Strickl.

Wie viel Herner

Streck der Bock?

Néhány ujjat mutat fel a háta mögött és a hunyónak ki kell azt találni. Ha nem találja ki, újból huny s a másik megint döngeti és mondja:

Hesche 3 gerode

Wersch a net a

Pumpernickel wore.

És megint újból kezdí, míg véletlenül el nem találta.

18. Játékok babbal.

Az egyik gyermek néhány babot vesz a markába s félig felnyitva kérdi, illetve mondja: Es liegt mer auf der Strasse! Erre a másik: Kann mich d'rauf verlasse. 1: Auf wie viel! 2: Auf 5. Ha eltalálta, megnyerte a babokat; ha nem: annyit kell büntetésül fizetnie, ahány babot a másik felmutatott.

Egy másik játék.

Mei Sau geht m'oje, mondja az egyik, mire a másik feleli: Meini geht mit. A játék úgy folyik, hogy egyik gyerek valamelyik ujjá tövibe egy babot szorit, a másik felemeli a marokba szoritot ujjak valamelyikét. Ha alatta van a bab, az övé; ha nincs, ő fizet egyet.

19. Bakugrás. (Bockspinge, Bockhupse.)

1. A fiuk két pártra oszlanak sorsolás utján. Ugyancsak sorsolás utján dől el: ki kerül baknak. A bakhoz tartozó fiuk egyike a fal mellé áll oszlopnak (Pól), a többi egymás után fejét az előtte lévőnek a lábai közé dugja s a lábaszárait megfogja. A kintlevő párt egymás után a bakra ugrik. Ha mind fenn vannak, 10-ig számlálnak. Ugrás közben és számláláskor is arra kell ügyelniök, hogy se lábukkal, se

kezükkel ne érintsék a földet, mert különben ők kerülnek alá baknak.

2. A másik az általánosan ismert bakugrás.¹⁾

20. H ä s c h e n i n d e r G r u b e.

A lányok kört alkotnak. Egyik a körben leguggol, mire a többiek ezt éneklük:

Häschen in der Grube

Sass und schlief.

Armes Häschen bist du krank,

Weil du nicht mehr hüpfen kannst.

Häschen hüpf! Häschen hüpf!

Erre a körben lévő lány ugrál s akinek a szoknyája végét megfogja, az megy a körbe.²⁾

21. F o g ó c s k a. (Nochläfches).

1. A gyermekek kiolvasással döntik el: ki legyen a fogó. A többiek leguggolnak és két mutató ujjukat a fülükhöz téve mondják! Tyupuj Häsche! Tyupuj Häsche! Erre a fogó a guggulók után fut s ha sikerül valamelyiket megfogni, az a fogó.

2. Kiolvasás utján sorsolják ki a fogót, aki az utszéli árokba áll. A többiek átszaladnak (vagy ugornak) az árkon. Ha túl vannak, már nem szabad őket megfogni, csak ugrás vagy szaladás közben. Ha egy után szalad a fogó, a többiek lemennek az árokba és mondják:

Kri-ki Gräblche!

Ich . . . ss der in dein Gräblche,
miközben leguggolnak. Akkor ezek után szalad a fogó.
(Fiúk is, lányok is játszáék.)

22. D e d a (fogócska).

Kineveznek egy gyermeket, rendesen olyat, aki humoros alak (?) dedának. Az vesz egy botot (kukoriczaszárat), a többiek pedig mondják: Grossvater, geb mer e Grajzer! A

¹⁾ V. ö. I. m. 37., 109. ol.

²⁾ U. ö. 25., 106. o.

deda kérdezi: Vor wass? A többiek aztán valamire kérik a krajezárt, pl. tollszárra, irkára stb. Aztán egy darabka fát fognak a szájukba s azt mondják, hogy cigarettát vettek. Erre a deda utánok fut, szidja őket, hogy minek vettek cigarettát, miért nem mennek iskolába? stb. Akit megfog, jól elnadrágolja. Akit eldönget, ismét elszalad és szidja a dedát. S így tovább.

23. Eck-steck Sténche.

A lányok (fiuk) leülnek sorba. Egyik a Mäusche, huny. A másik az ülők két tenyere közé valami tárgyat rejt, míg a Mäusche huny. A rejtő mindegyik gyermek tenyerén a maga összetett tenyerét végig huzza és egyikbe beejti a tárgyat, miközben ezt mondja:

Eck, steck Sténche,

Halt dei Handche fert zu!

Majd a hunyónak szól: „Mäusche, kumm die Knédle spitze!“ Erre a hunyó keresi az illető tárgyat gyűrűt, fácskát). Akinél találja, az a Mäusche. Ha nem találja meg, tovább huny. Ha megtalálta a tárgyat, ő lesz az elrejtő. Az előbbi elrejtő leül.

24. Blinder Mäusches (szembekötödsdi).

Egy gyermeknek kendővel bekötik a szemét és az ajtókilincshez vezetik, melyet megfog.

A játszók kérdik: Was hosche in de Hand!

Erre feleli Die Téreschlenk. (Kilincs.)

Was wil de?

Kuche.

Geh rum suche!

A többi erre szétfut körülötte és ő tapogatva utánok. Hogy valamibe meg ne üsse magát vagy, hogy el ne essék, figyelmeztetik, mondván: Es brennt.*)

25. Farwegeberches. (Színek osztása.)

A lányok leülnek. Három lány (rendesen vállalkozó)

*) V. o. I. m. 4., 121. o.

közül egyik a Farwegewer (szinosztó), másik angyal (Engl), a harmadik ördög (Teiwl). A szinosztó mindegyik gyermeknek egy szint mond, melyet eszében kell tartania.

Erre jön az angyal és mondja:

E. Kling, kling! (Ekkor kérdezi az ör)

F. Wer ist do draus?

E. Es Engleche mim gold'ner Strauss.

F. Was will's?

F. Allerhand Fanwe.

F. Was for chi?

E. E grini.

Ha olyan szint mondott, mely a játszók közt van, akkor az illető szín elszalad, az angyal utána. Ha megfogja, az lesz angyal, az angyalból lesz szinosztó és a volt szinosztó leül. Aztán jön az ördög és mondja:

T. Bum, bum!

F. Wer is do draus?

T. De Teiwl mit 7 Schachtle.

F. Was will er?

T. Allerhand Farwe.

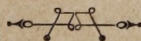
F. Was for chi?

Mond egy szint. Ha olyan nincs, akkor a Farwegewer azt mondja: Nix draus! s az ördög megy a helyére, hunyni. Ha van: úgy mint fent.¹⁾

26. J á k o b w o b i s t d u ?

A lányok nagy kört alkotnak. Egyik — a Jákob — beáll és bekötik a szemét. A kör kérdezi: Jakob, wo bist du? Jakob felel: Hier bin ich! Erre tapogatózva igyekeznek egyet megfogni, a gyermekek különfélekép, kitérnek neki, de ha sikerül valakit megfogni, az lesz a Jákob.²⁾

(Folytatása következik.)

¹⁾ V. ö. I. m. 32., 140. o.

²⁾ U. o. 5., 122. o.

Bács-Bodrog vármegye új helynévtára.

Immár két esztendeje, hogy a törvényhozás által megállapított hivatalos névjegyzék szerint vármegyénk városainak, községeinek s egyéb lakott helyeinek új elnevezései közhasználatban vannak. A régi nevek lassan-lassan kivesznek a köztudatból. Időközben az új nevek is módosulnak, megváltoznak.¹⁾ Történelmi adatok ezek, melyeknek följegyzése méltán helyet foglalhat társulatunk évkönyveiben.²⁾

Az új névjegyzék megállapításának az volt a célja, hogy az idegen hangzású nevek megmagyarosodjanak, a többször előforduló egyforma nevek egymástól különbözzenek, a régies írásmódot új váltsa föl, — mind ezek az illető hely földrajzi, helyrajzi és főként történelmi sajátságainak szem előtt tartásával. Az utóbbi szempontok azonban — bizonyos mellék tekintetekből — nem mindenütt voltak, lehettek irányadók.

Az országos munkálatok végzésére az 1898. évi IV. t. cz. 4. §-a alapján Országos községi törzskönyvbizottság létesült. E bizottság minden egyes községre nézve megokolt javaslatot készítet.

E javaslatokat először — vármegyénkben is — a községek képviselő testülete, majd pedig a vármegyei törvényhatóság közgyűlése tárgyalta. A község és a megye a törzskönyvbizottság javaslatát részben elfogadta, részben pedig — kellő megokolással — más helynévben állapodott meg.

Az ekként létre jött három tervezet (a törzskönyvbizottságé, a községé s a megyéé) aztán a belügyminiszteriumhoz került, mely az 1898. évi IV. t. cz. 2. és 3. §§. alapján a megyebeli községek új helyneveit az 1904. évi januárius hó 11.-én kelt 124818/1903. számú rendeletével véglegesen megállapította.

¹⁾ Lásd: Járek — Jármos!

²⁾ V. ö. Iványi István: Bács-Bodrog vármegyei földrajzi és történelmi helynévtár, I., II. — III., IV. kötet. A két utóbbi sajtó alatt.

Az így megállapított hivatalos névjegyzék a vármegye Hivatalos Lapja 1904. évi április 7.-én megjelent 14. számában lett közzétéve s így az új helynevek használata e naptól kezdve vált kötelezővé.

Az alábbi kimutatásban járásonként a régi és új helynevek vannak följegyezve.

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvételnek
A) Bács-Bodrog vármegye.			
I. APATINI JÁRÁS.			
1. Apatin	Apatin	Szilágyi	—
2. Bács-Bresztovác	Szilberek	—	Prekájapuszta Taraczkpuszta
3. Bács-Doroszló	Doroszló	—	—
4. Bodrog-Monostorszeg	Monostorszeg	—	Ferenczsatornai gyártelep Karlicza Klisza
5. Gombos	Gombos	—	—
6. Kupuszina	Bácskertés	—	—
7. Ó-Sztapár	Sztapár	—	—
8. Priglevicza-Szent-Iván	Bácsszentiván	—	—
9. Szonta	Szond	—	Bubija Ófalu
II. BÁCSALMÁSI JÁRÁS.			
1. Bács-Almás	Bácsalmás	—	Kunbaja Juliskaháza Mosztonga Józsefszállás Pálszállás
2. Bács-Madaras	Madaras	—	—
3. Bajmok	Bajmok	—	—
4. Jankovác	Jánoshalma	Kéles Terézhalom	—
5. Katymár	Katymár	—	—

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törzskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvételnek
6. Kis-Szállás	Kisszállás	—	Belmajor Középkovácsgyöp Alsókovácsgyöp Tompamajor Zsindelyes Almajor Edetanya (eddig Rohoda néven is) Újmajor (eddig Trihanczmajor néven) Imreszállás (eddig Négyes néven is) Kápolnamajor Jánostelek Tormatanya Mátyásmajor eddig (Matyókszállás néven) Tüskös Bibicz Sömlék Ivánkamajor Újdongókút (eddig Rózsmajor néven is) Felsőkovácsgyöp Ódongókút
7. Kun-Baja	Kunbaja	—	—
8. Matheovics	Mátételke	—	Öregmajor Korog Ilmamajor Újmajor
9. Mélykút	Mélykút	Tinójáras	—
10. Rém	Rém	Borota Dsida	— —
11. Tataháza	Tataháza	—	—

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törzskönyvbe felvetetnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvetetnek
III. BAJAI JÁRÁS.			
1. Bács-Vaskút	Vaskút	—	—
2. Baracska	Nagybaracska	Györgypuszta (eddig Gyuritypuszta néven)	—
3. Bát-Monostor	Bátmonostor	—	—
4. Béreg	Béreg	—	—
5. Bikity	Bácsbokod	—	—
6. Borsód	Bácsborsód	Kövesdmajor (eddig Kamenyák néven) Lajospuszta Ólegyen Madaráspuszta Sáspuszta (eddig Seter néven) Sándormajor (eddig Sanacz néven) Váláspuszta (eddig Katymárvality néven) Flórapuszta (eddig Telecska néve) Göböljárás Újmajor	—
7. Csataalja	Csátalja	—	—
8. Csávoly	Csávoly	Ákácpuszta (eddig Csávoly-Józsefháza néven)	—
9. Dautova	Dávod	—	—
10. Felső-Szent-Iván	Felsőszentiván	—	Annaszállás
11. Gara	Gara	—	—
12. Rigycza	Regőcze	—	—
13. Szántova	Herczegszántó	Rasztina	—

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnevtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törzskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnevtárba felvételnek

IV. HÓDSÁGI JÁRÁS.

1. Bács	Bács	Tomori (eddig Ternacsik néven) Érsekföld (eddig Debelyák néven)	—
2. Bács-Ujfalu	Bácsújfalu	—	Szelencse
3. Bogyán	Bogyán	Bogyáni zárda	Berova
4. Déronya	Dernye	Nádmező (eddig Kleticspuszta néven)	—
5. Filipova	Szentfülöp	—	—
6. Hódság	Hódság	—	—
7. Karavukova	Bácsordas	—	—
8. Lality	Liliomos	—	—
9. Parabut	Paripás	—	—
10. Pivnicza	Pinczéd	—	—
11. Rác-Militics	Militics	—	—
12. Vajszka	Vajszka	Alpár Zsivajsziget (eddig Zsivajsziget néven)	Szivattyútelep Lutrov

V. KULAI JÁRÁS.

1. Bács-Keresztúr	Bácskeresztúr	—	—
2. Bács-Kula	Kula	Bélapuszta	Felsőtanyák Alsótanyák
3. Cservenka	Cservenka	—	—
4. Kis-Kér	Kiskér	—	—
5. Kuczura	Kuczora	—	—
6. Ó-Verbász	Óverbász	—	—
7. Torzsa	Torzsa	Péklapuszta (eddig Pettau néven is)	Torzσαι tanyák
8. Új-Verbász	Újverbász	—	—
9. Veprovác	Vepröd	—	—

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár sserint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvételnek
VI. ÓBECSEI JÁRÁS.			
1. Bács-Földvár	Bácsföldvár	—	Bácsföldvári szállások
2. Bács-Szent-Tamás	Szenttamás	—	Szenttamási tanyák
3. Ó-Becse	Óbecse	—	Óbecsei tanyák
4. Petrovoszelló	Péterréve	—	Péterrévei tanyák
5. Turia	Turja	Bácsszőreg (eddig Szőreg néven)	—
VII. PALÁNKAI JÁRÁS.			
1. Bács-Bukin	Dunabökény	Bélamajor	Alsómajor Felsőmajor
2. Bács-Cséb	Dunacséb	—	Saroltapuszta (eddig Dungserszki pusztanéven is)
3. Bács-Novoszelló	Bácsújlak	—	Bellántanya Halásztanya Csehszállás (eddig Adamovics pusztanéven is)
4. Bulkesz	Bulkeszi	—	—
5. Gajdobra	Szépliget	—	—
6. Német-Palánka	Palánka	—	Németpalánkai szállások
7. Ó-Palánka	Ópalánka	—	Ópalánkai szállások
8. Obrovác	Borócz	—	Czigánytelep
9. Paraga	Parrag	Pelvayszállás	—
10. Plávna	Palona	—	Zsidóduna Vajas Makkos (eddig Morgács néven) Cseres (eddig Szrednyasumanéven)

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentekenyiségüknél fogva e néven az országos községi törzskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvételnek
11. Szilbás	Szilbács	—	Barkás (eddig Butykovác néven) Szilbácsi szálások
12. Tovariso	Bácostóváros	—	—
13. Uj-Palánka	Újpalánka	—	Újpalánkai szálások
14. Wekerlefalva	Wekerlefalva	—	—

VIII. TITELI JÁRÁS.

1. Alsó-Kovil	Alsókabol	—	Kaboli zárda
2. Felső-Kovil	Felsőkabol	—	—
3. Gardinoveze	Dunagárdony	—	—
4. Káty	Káty	—	—
5. Kovil-Szent-Iván	Sajkásszentiván	—	—
6. Lok	Sajkáslak	—	—
7. Mošorin	Mozsor	—	—
8. Tisza-Kálmánfalva	Tiszakálmánfalva	—	—
9. Titel	Titel	—	—
10. Vilova	Tündéres	—	—

IX. TOPOLYAI JÁRÁS.

1. Bács-Topolya	Topolya	Emődpuszta (eddig Emusitz néven is)	—
2. Bács-Fekete-hegy	Bácsfeketehegy	—	Piretpuszta
3. Bajsa	Bajsa	Alsóroglaticza Duboka	—
4. Csantavér	Csantavér	—	—
5. Kis-Hegyes	Kishegyes	—	—
6. Ómorovicza	Ómoravicza	Felsőroglaticza	—
7. Pacsér	Pacsér	—	—
8. Sándor	Sándor	—	—
9. Szeghegy	Szeghegy	—	—

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnevtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törzskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnevtárba felvételnek
X. UJVIDÉKI JÁRÁS.			
1. Begecs	Begecs	—	—
2. Deszpot-Szentiván	Úrszentiván	—	Újvincza
3. Glozsán	Dunagálos	—	—
4. Járek	Jármos*)	—	—
5. Kiszács	Kiszács	—	Kiszácsi csárda
6. Kulpin	Kölpény	—	—
7. Ó-Futtak	Ófutak	Rezsőmajor	Újmajor
8. Ó-Kér	Ókér	—	—
9. Ó-Sóvé	Ósóvé	—	—
10. Petrovác	Petrőcz	—	Kisirmova
11. Piros	Piros	—	—
12. Temerin	Temerin	—	Józsefmajor Antalháza Károlymajor Bánom Miklósháza
13. Uj-Futtak	Újfutak	Nagyalpár Irmova Henrika Vizics (eddig Virity néven is)	Máriamajor Ottómajor Klenovác
14. Uj-Sóvé	Újsóvé	—	Újsóvéi szállások
XI. ZENTAI JÁRÁS.			
1. Ada	Ada	Oromvég Tornyos	—
2. Bács-Martonos	Martonos	Ostorka Szalatornya	—
3. Mohol	Mohol	Gunaras Nagyvölgy Töviske	—
4. Ó-Kanizsa	Magyarkanizsa	Adorján Oromhegyes (eddig Tetőhegyes, Kishegyes és Zákófold külön neveken) Paphalom Orom	—

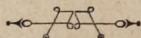
*) 1904. október havában a község Tisztaistvánfalva nevet nyert.

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törzskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvételnek
XII. ZOMBORI JÁRÁS.			
1. Bezdán	Bezdán	Zöldhalom (eddig Merkapuja néven) Egyházhalmok (eddig Paka néven) Piperes Tatárrév (eddig Pivoda néven) Sárkánytanya (eddig Sterbác néven)	Ferencz József zsiliptelep
2. Csonopla	Csonoplya	Babapuszta	Békova
3. Gákova	Gádor	—	—
4. Gyulafalva	Bácsgyulafalva	—	—
5. Kernyája	Kerény	Alsópusztakula	Békova
6. Kollut	Küllöd	—	—
7. Krusevlya	Körtés	—	Kútirétdülő
8. Nemes-Militics	Nemesmilitics	—	Jegyződülő Postadülő Papdülő Kajcsdülő Barátdülő
9. Ó-Szivác	Ószivác	Kissztapár	—
10. Sztanisis	Órszállás	Sáripusztá (eddig Feisósári, Pusztasári és Sáripusztá nevéken is)	Rávna
11. Uj-Szivác	Újszivác	—	—
XIII. ZSABLYAI JÁRÁS.			
1. Csurog	Csurog	—	—
2. Goszpodince	Boldogasszonyfalva	—	—
3. Gyurgyevo	Sajkásgyörgye	—	Zsófmajor
4. Nádaly	Nádalya	—	Borony

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek jelentékenységüknél fogva e néven az országos községi törzskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvételnek
5. Zsablya	Zsablya	—	Rózsamajor Alató Zsablyaújfalu (eddig Novoszelo néven)
XIV. ZENTA REND. TAN. VÁROS.			
Zenta	Zenta	Batka (eddig Bátka néven) Kevi (eddig Kavia néven) Felsőhegy Karjad	Felsőkertek Középsőkertek Alsókertek Rétalj Bogaras Csésztó Tornyos Likas Gyantáros Mákos Beczke Keresztes Kalocsa Kisbudzsák Nagybudzsák
B) Baja törvh. joggal felruházott város.			
Baja	Baja	Mátéháza pusztja	—
C) Szabadka szab. kir. város.			
Szabadka	Szabadka	Palicsfürdő Kelebia Ludas Tompá Tavankút Nagyfény Vörösegyháza Verusics	Radanovác Zobnaticza Vámtelek Györgyén Sebesics Alsócsikéria Felsőcsikéria Napnyugati ugar Napkeleti ugar Bajai szőlők Majjai szőlők Szegedi szőlők Halasi szőlők Buczka szőlők

A járás és község neve (az 1900. évi Helységnévtár szerint)	Az 1898. évi IV. t.-cz. 2. §-a alapján megállapított név	A községhez tartozó azon puszták, telepek, majorok és egyéb lakott helyek megnevezése, amelyek	
		jelentékenységüknel fogva e néven az országos községi törskönyvbe felvételnek	nyilvántartatnak és a Helységnévtárba felvételnek
D) Ujvidék szab. kir. város.			
Ujvidék	Ujvidék	Kóhalom Felsőcsenej Szállássor Újerdő Alsócsenej Zajló Darányi szőlőtelep Csenei szőlőtelep Hidsáncz Vaskapu	Horgonyvető Sertéstelep Felsőhajoállás Kishajoállás Alsóhajoállás
E) Zombor szab. kir. város.			
Zombor	Zombor	—	Keleti Gradina Nyugati Gradina Csicsova Bukovác Sikara Nenadics Rancsevó Bilityobzir Sáponya Zsarkovác

Vegyések.

Bács és Bodrog megyei követek 1447-ben. A szent koronának tagja a három rend volt Nagy Lajos 1351-iki törvénye alapján. A szent korona teste közvetlenül csak a három rend közös gyűlésén, a rendi országgyűlésen volt jelen. A nemesség rendszerint*) személyesen jelent meg az ország-

*) 1222. I. t. cz. — 1231. I. t. cz. — 1290. XXV. t. cz. — 1298. XXXIV. t. cz. (Endlicher Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. 413., 429., 619., 639. 1.)

gyűlésen, azonban már korán nyomait találjuk a képviseltesnek is. Az 1267-iki VIII. t. cz.¹⁾ ugyanis kimondja, hogy minden megyéből 2 vagy 3 nemes jelenjék meg. I. Ulászló halála után (1444.) az országos tanács idejére esik a rendek legnagyobb hatalmának a kora. Az országos zavar országgyűlések gyakori tartását tette szükségessé, amit a köznemesség el nem birt. Ezért képviseltetik magukat, 1447-ben is megyénként, amidőn Budán összegyűltek, hogy az ország nyugalmanak és békéjének helyreállításáról tanácskozzanak, másrészt pedig, hogy Buda várát az előző évi országgyűlés határozata alapján Hunyadi János kormányzónak átadják. A vár őrizete Héderváry Lőrincz nádorra volt bízva s ennek halála után fiára, Imrére, a korábbi macsói bánra szállott. A rendek határozatának engedelmeskedve, Héderváry Imre átadja Buda várát, mire ezek egy terjedelmes, 24 pecséttel ellátott oklevélben²⁾ az őrizet gondja alul felmentik. Ebben szerepelnek Bodrog megye követeiképen a Szent-Lőrincz egyház prépostja és Naghweolghi (Nagyvölgyi) László, míg Bács megye részéről Zalanczi (Szalánczi) János, Sulyok György, Félegyházi (Félegyházi) Gáspár és Thordas János.

Dr. Závodszyk Levente.

Előfizetési felhívás Bács-Bodrog vmegyei tört. és földr. Helynéztár cz. munka III.—IV. kötetére. Irta: Iványi István.

Ezen munka a vármegyének régi és mostani összes helységeinek, pusztáinak, földrészeinek, halmainak, erdeinek, vizeinek stbi történelmi és földrajzi multjának felderítésével foglalkozik, melyeknél a legujabb helynévváltozások is tekintetbe vannak véve. Ezért, egy bíráló szavai szerint: „minden községnek, népkönyvtárnak, kaszinónak, iskolának meg kell szereznie, a vármegye minden művelt fiának meg kellene ismernie e munkát.“

Azon kedvező és örvendező fogadtatás, melyben a szak-

¹⁾ Endlicher. 514. l.

²⁾ Héderváry levéltár. Fasc. I. 1447. szept. 20.

birálók ezen munka első két kötetét részesítették, buzdított a munka folytatására és reményt ad arra, hogy a vármegye közönsége a jelen köteteket is szívesen fogadja s megrendeléseivel a munka megjelenését lehetővé teszi.

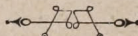
Egy-egy kötet (még a tavasz folyamán) 10 ivnyi terjedelemben fog megjelenni. A két kötet ára 2 frt. Az egyes kötetek tartalmilag egymástól függetlenek, de az első két kötetből is kaphatók még példányok a szerzőnél. A gyűjtők 6 példány után a hetediket ingyen kapják.

Az előfizetési ivateket és a pénzeket kérem legkésőbb 1906. márczius 1-ig hozzám czimeztetni, hogy a kiállítandó példányok száma iránt intézkedhessem.

Szabadka, 1905. december hó.

Bem-utca 140.

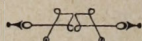
Tisztelettel
Iványi István,
nyug. gimn. tanár.

Tartalom.

	Oldal.
A lutheranus Czobor Imre. Irta : dr. Závodszky Levente	127.
A bacsma­darasi tumulusokról. Irta: Roediger Lajos .	132.
A torzsai német gyerekek játé­kai. Közli: Hajnal Ignác	137.
Bács-Bodrog vármegye új helynévtára	158.
Vegyesek	168.

Tagdíjat fizettek:

1903-ik évre:

Borovánszky Gyula Kula, Czírfusz Dező San-Rémó, Rómics Gerő Monostorszeg, Vágner György Verbász.

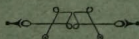
1904-ik évre:

Borovánszky Gyula Kula, Borsód, Czírfusz Dezső San-Rémó, Fernbach József Budapest, Horthy István, Horthy Istvánné Bécs, Kármán József Ujverbász, Latinovits János Budapest, Polgári olvasókör Tonsa, Rómics Gerő Monostorszeg, Vágner György Verbász, Vojnits József Szabadka, Molnár Károly, Pribil Ernő Zombor.

1905-ik évre:

Ada, Alföldy Gedeon Zombor, Állami tanítóképző Baja, Bácsalmás, Bácskeresztur, Bárány Zsigmond Zombor, Bedő Albert Budapest, Begecs, Bezdán, Bezerédy István Szabadka, Bikár Nenád dr. Zombor, Bikiczky Tamás Monostorszegh, Bittermann Nándor Zombor, Borovánszky Gyula Kula, Borsód, Bosnyák János Bezdán, Boldogasszonyfalva, gróf Chottek uradalmi ig. Futak, Csantavér, Csávoly, Cservenka, Csonoplya, Czírfusz Dezső San-Rémó, Dalmay Béla Temesvár, Deák Zsigmond Borsód, Doroszló, Duchon János Zombor, Dunagálos, Dudás István Zenta, Eigl József Ujfutak, Engisch Frigyes Szeghegy, Falcione Gusztáv, Falcione Lajos, Falcione Nándor dr. Zombor, Feles Adolf Zombor, Felső kereskedelmi iskola Zombor, Felsőszentiván, Fernbach Bálint Zombor, Fernbach József Budapest, Főgymnasiaumi könyvtár: Szabadka, Zombor, Zenta, Földes Simon dr. Zsablya, Frey Imre Zombor, Gádor, Gärtner Sándor Kalymár, Gombos, Gör. kel. főgymn. Ujvidék, Graiber Ferenc, Grüner Samu dr. Zombor, Grünbaum Pál Óbecse, Haladókör Torzsa, Hauke Imre Zombor, Haverda Mátyás Szabadka, Hinger Péter Kunbaja, Hoffbauer Vilmos Hódság, Holländer Adolf dr. Jánoshalma, Horthy István és Istvánné Bécs, Husvéth István, Incze Gusztáv Zombor, Ivanits Izidor Szenttamás, Jánoshalmi olvasókör, Janovich Gyula Zombor, Karácson Gyula id. Zombor, Kármán József, Ujverbász, Káty, Kiss Gyula Kiszács, Kleiner Adolf Hajós, Knézy Péter Szabadka, Korény Béla Hódság, Kovalszky Lajos Ujverbász, Kuczora, Kölpény, Kirschbaum Lajos Titel, Latinovits János Baja, Latinovits Pál Zombor, Lőrincz Mihály dr. Szenttamás, Lövy Vilmos Zombor, Lukácsévits István Zenta, Magyar Olvasókör Zombor, Maison Mihály Regőcze, Mallin Károly Boróc, Marodity Axent Ujvidék, Mátételke, Mayer István Zombor, Mélykut, Martonos, Mladoniczky Vince Kula, Molnár Károly Zombor, Monostorszeg, Mozsor, Neszmírák Mátyás Őrszállás, Nikolits Izidor dr. Zsablya, Olchváry Ödön Szabadka, Ómoravieza, Opalánka, Ósövé, Ófutak, Ókér, Ószivác, Overbász, Palánka, Pávlovits Simon dr. Zombor, Pertschy Ferencz dr. Szentfűlöp, Piros, Polgári olvasókör Gombos, Torzsa, Pribil Ernő, Raisz Lajos Zombor, Rauchenberger Adolf Bácszentiván, Récese Ede dr. Kula, Roediger Lajosné Zombor, Romics Gerő Monostorszeg, Rényi József Kunbaja, Sajkásgyörgye. Sigmund Góntér Ósövé, Széchenyi Tamás dr. Kula, Szilbás, Szilágyi Mór, Szondy Mátyás Zombor, Szniha Kálmán Ókér, Szond, Sztapár, Szucsics Sándor dr. Csávoly, Szutrély Lipót Baja, Szutrély Lipót ifj. Bácsalmás, Szentfűlöp, Topolya, Tarczay Dezső Zombor, Temerin, Temunovits József Zombor, Tiszaistvánfalva, Tiszakálmánfalva, Torzsa, Tripolszky Béla Bécs, Tumbász István Vajszka, Turmovszky Rudolf Bácsordas, Ujfutak, Úrszentiván, Újsövé, Ujverbási Kaszinó-Egytel, Vágner György Verbász, Vilhóra Ágoston dr. Kalocsa, Városy Gyula dr. Kalocsa, Városy Károly Zombor, Városi könyvtár Zombor, Vértesi Károly Zombor, Vojnits Béla Zobnaticza, Vojnits Dániel Baja, ifj. Vojnits István Zombor, ifj. Vojnits István (Gábris) Szabadka, Vojnits József Szabadka, Vuits György Zenta, Vujevich Alajos Zombor, Wamoscher Nándor Monostorszeg, Zákó Milán Páncsova, Zákó István Zenta, Zalár István dr. Borsód, Zsigmond Gyula Piros, Zsupánszky Lyubomir Ószivác.

Buday Gerő,
pénztáros.

A BACS-BODROGH VARMEGYEI
TÖRTÉNELMI TARSULAT TULAJDONA.
